

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ'

ΙΟΥΝΙΟΣ 1948

ΑΡΙΘ. 81

ΜΑΖΙ ΘΑ ΠΕΡΠΑΤΗΣΟΥΜΕ

Στ' ἀδέρφια μου πού αγωνίζονται για τὴν ἀναθημιουργία τῆς Ἑλλάδος.

Μαζί θά περπατήσουμε χέρι μὲ χέρι
σὸ δρόμο τοῦτον πού στή θέωση θά μᾶς φέρη.
Μαζί θά περπατήσουμε χειμῶνες καλοκαίρια,
καί στῆς γαλήνης τίς στιγμές καί στ' ἀγριοκαίρια.
Ὁ δρόμος ἀνηφορικός καί δύσκολος ὁ τόπος
μὰ σάν μονιάζουν ἀδερφοί κι' ἀντάμα ξεκινᾶνε,
ἴσιος ὁ δρόμος γίνεται κι' ἀνάλαφρος ὁ κόπος.

Μαζί θά περπατήσουμε σ' αὐτὸν τὸν δρόμο,
πού τὸν περπάτησ' ὁ Χριστὸς μὲ τὸ σταυρὸ στὸν ὄμο.
Μέσα στὰ βάθη τοῦ εἶναι μας ζηλότυπα ἄς κλειστή
ἢ προσταγὴ του:
ὁ λόγος του ὁ λυτρωτικός καθάριος ν' ἀκουστῆ
σ' ὅλη τῆ γῆ του.
Ὁ θερισμὸς εἶναι πολὺς κι' εἶναι λευκὲς οἱ γῶρες
ἀπ' τῆς ψυχῆς πού ὠρίμασαν στῆς ἀγωνίας τίς ἄρες.
Ὁ θερισμὸς εἶναι πολὺς κι' ἡμεῖς εἴμαστε λίγοι,
κι' ἀλλοίμονο σὸ θεριστὴ πού ἀπ' τῆ δουλειὰ θά φύγη.

Μαζί θά περπατήσουμε χέρι μὲ χέρι
σὸ δρόμο πού φεγγοβολᾶ τῆς Βηθλεὲμ τ' ἀστέρι.
Μὲ μιά ψυχὴ, μὲ μιά καρδιά, τὴν ἴδια γνώμη,
τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ πιστοὶ οἰκονόμοι,
ν' ἀντλοῦμε ἀπ' τὴν ἐνότητα τῆ δύναμή μας,
γιὰ νὰ προσφέρουμε σ' Αὐτὸν θυσία δεκτὴ
καί τὴν ψυχὴ καί τὸ κορμί μας.

Κύριε, πού βρίσκεσαι μαζί μὲ δυὸ καί τρεῖς,
πού στ' ὄνομά σου εἶν' ἀθροισμένοι,
στεῖλε τὴν ἀρρητὴ δροσιὰ τῆς εὐλογίας σου
στὴ διψασμένη μας ψυχὴ πού περιμένει.
Δόσε στοὺς δούλους σου τὸ πνεῦμα σου,
καθὼς στοὺς μαθητὲς σου τῶρες στείλει,
κι' ἄς ὀδηγῆ τὰ βήματά μας σὸ δικό σου θέλημα
ἢ πύρινη τοῦ φωτισμοῦ σου στήλη.
Χάλκεψε τὴν ἐνότητά μας ἀκατάλυτη,
μὲ ἀγάπη καί ταπεινώσυνη,
κι' ἄς εἶναι πάντα στῆς ψυχῆς μας ἀσθυστὴ
δική σου εἰρήνη καί πνευματικὴ εὐφροσύνη.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ὁ Ἀλέξανδρος Γκιιάλας, πού κυρίως ὡς Γ. Βερίτη τὸν γνωρίζουν τόσο καλά οἱ ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτινῶν», σὲ ἡλικία μόλις 33 χρόνων «ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ» στίς 5 Μαΐου. Ὁ ἐκλεκτός συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ μας δὲν ὑπάρχει πιά ἀνάμεσα ἡμᾶς. Κι' ἐκεῖνο πού πρὶν ἀπὸ ὅλα μᾶς πονᾷ: μᾶς ἔφυγε ὁ ἀγώνιστής.

Πῶς νὰ μιλήσης γιὰ τὸν ποιητὴ, τὸν διηγηματογράφο, τὸν δοκιμιογράφο, τὸν ἱστορικό μελετητὴ, τὸν θεολόγο, τὸν αἰσθητικό, τὸν πολὺπλευρο λόγιο, πρὶν νὰ σκεφθῆς τὸν ἀγωνιστὴ, τὸν μαθητὴ; Πρὶν ἀπ' ὅλα οἱ «Ἀκτίνες» αἰσθάνθηκαν ὡσάν ἀγωνιστὴ τὸν Βερίτη. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγνώρισαν τὸν πιστὸ πού μόλις ἄρχισε ὁ ἀγώνας «ἀναλαθῶν τὸ θυρεὸν τῆς Πίστεως καὶ περιζωσάμενος ἐν ἀληθείᾳ τὴν δαφνὴν» ἐμπῆκε στὸν στίβο «ἐμπλεως ζήλου καὶ παρρησίας». Καὶ διεκόνησε καὶ «ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα» μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας του, μὲ πλήρη συναίσθησιν τῆς εὐθύνῃς. Ἐπολέμησε μὲ ὅλη τὴ δύναμί του. Μὲ τὴν πίστι του, τὸν στοχασμό, τὸ ταλέντο, τὴν θεολογικὴ καὶ φιλολογικὴ του κατάρτισι, μ' ὅλη του τὴν ψυχὴ.

Ἡ ἱστορία τοῦ Βερίτη εἶναι ἀπλῆ. Σὲ ἡλικία 16 ἐτῶν ὁ πατήρ-Ἰωάννης Γκιιάλας, εὐσεβὴς πιστὸς καὶ συνετὸς πατέρας «διακονῶν τὸν Θεὸν ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐν Χίῳ» φέρνει τὸ 1930 τὸν νεαρὸ γιὸ τοῦ Ἀλέξανδρου στὴν Ἀθήνα καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπηρετήσῃ κι' αὐτὸς στὴν διακονία τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, τοῦ κηρύγματος γιὰ τὸν λαό, παραδίδει τὸ δευτέρου του παιδί στὰ χέρια τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωῆ». Καὶ ἔτσι ἀπὸ 16 ἐτῶν νέος μέσα

στοὺς κόλπους τῆς Ἀδελφότητος ἐργάζεται τὸ χριστιανικὸ ἔργο καὶ σπουδάζει συγχρόνως θεολογία. Σ' ὅλο τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν καὶ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς μεταπανεπιστημιακῆς ἱεραποστολικῆς ἐργασίας, πού ἐπιτελεῖται σὲ κύκλους φοιτητῶν καὶ μαθητῶν, κανεὶς δὲν γνωρίζει πῶς ὁ Ἀλέξανδρος Γκιιάλας, ὁ λαμπρὸς θεολόγος, ἐκεῖ κάτω στὴν πατρίδα, στὸ νησί, ἔγραφε ἀπὸ μικρὸς στίχους μὲ τὸ ψευδώνυμο «Πέτασος» πού ἐδημοσιεύοντο στὰ τοπικὰ φιλολογικὰ φύλλα τῆς Χίου καὶ ἐνίστε στὴν «Νέα Ἔστια». Ἐπρεπε νὰ ἀρχίσουν τὴν ἔκδοσί τους οἱ «Ἀκτίνες» γιὰ νὰ ἐμφανισθῆ τὸ φιλολογικὸ ταλέντο τοῦ θεολόγου καὶ ὁ Ἀ. Γκιιάλας νὰ γίνῃ ὁ Γ. Βερίτης.

Μὲ τὸ ὄνομα Γ. Βερίτης ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1938 μιὰ γόνιμη σταδιοδρομία πολὺπλευρου καὶ καλλιεργημένου λογοτέχνη πού τὴν διακόπτει τὸν Φεβρουάριου τοῦ 1946 μιὰ ἐγκεφαλικὴ συμφορῆσι. Αὐτὴ ἀχρηστεύει ὀριστικὰ τὸν λογοτέχνη, ἀλλὰ ἀφίνει ἄθικτο τὸν πιστὸ χριστιανὸ πού μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς του ὑπομένει καρτερικὰ τὴν ἀρρώστεια μέσα στὴν γλυκεῖα θαλπωρὴ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν φίλων. Ἐμείνει στὴ ζωὴ τὰ δυὸ αὐτὰ χρόνια «ὁ ὑπὸ νοσηλείαν ἀδελφός ὁ τόσοσ ἡρέμως, εὐχαρίστως, ἐν πλήρει ὑποταγῇ καὶ ἐμπιστοσύνῃ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ παραδεδομένος», ἔχοντας συντροφιά καὶ τὸς στίχους πού ὁ ἴδιος χάραξε στὴν «Ἔδῃ τοῦ Ἀγαπητοῦ».

«Μεῖνε τὸ θάρρος μου κι' ἡ ἐλπίδα μου
Μὲ σένα θάμαι παντοδύναμος

Κι' ὅταν στερνὰ θὰ πέφτῃ ἀπάνω μου
θὰ πέφτῃ ὁ Ἰσκιος τοῦ θανάτου

στο φῶς μιᾶς νέας ζωῆς, ἀθάνατης,
θ' ἀνοίγη ὁ νοῦς τὰ βλέφαρά του.

Μ' αὐτὴν τὴν ἐλπιδοφόρα ὕμνωδια ἐσίγησε ὁ ποιητής. Ὁ ποιητής Γ. Βερίτης καὶ οἱ ἡρωϊκοὶ του στίχοι, οἱ στίχοι μὲ τὸν πηγαῖο χριστιανικὸ λυρισμὸ, ποῦ ἀγαπήθηκαν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ χριστιανικὰ νειῶτα. Ἀκριβῶς τὰ ἑλληνικὰ νειῶτα ἔχουν στὸ στόμα πρόχειρους τοὺς στίχους τοῦ Βερίτη, ἀκόμα καὶ σὰν χριστιανικὸ τραγουδι. Μελοποιημένα ἀπὸ τὴν Δίθα Ἑλένη Οἰκονομοπούλου μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐκλεκτότερα ποι-

† ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ
(1915-7 ΜΑΪΟΥ 1948)

ήματά του, ἔγιναν πυρῆνας πολύτιμος γιὰ τὸ νέο χριστιανικὸ τραγουδι, γιὰ τὴ χριστιανικὴ μουσικὴ τῆς νέας γενεᾶς (1).

*

(1) Ἀπὸ τῆ δ. Οἰκονομοπούλου ἔχουν μελοποιηθῆ ὡς τῶρα, ὅσο ἔξω, «Ὁ κοινωνικὸς» ἀπὸ τὴν «Ὁδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ», τὸ «Μαζί θά περπατήσουμε», «Ἡ πηγὴ τοῦ χωριοῦ» καὶ μερικὰ μικρότερα. Τὸ ἐκλεκτὸ κοινὸ ποῦ παραυρεθῆ στὴ μουσικὴ ἐστὶν ἡ ἐξέλιξις ἢ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων», τὸν Μάρτη τοῦ παρῶντος ἔτους, μπόρσο νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν ἀξία μιᾶς τέτοιας καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς. Ποιήματα ἐπίσης τοῦ Βερίτη ἔχουν μελοποιήσῃ, καθὼς μαθαίνω, καὶ οἱ κ.κ. Δ. Παναγιωτόπουλος, Ι. Καφιμάλης, Ἀ. Βαλληγεωργιάδης κ.κ.

Μιὰ ποιητικὴ παραγωγή 60 περίπου ποιημάτων, τόσα περίπου εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στὶς «Ἀκτίνες», καὶ τὴν «Ὁδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ», σὰν συλλογὴ ποῦ τὸ 1947 κυκλοφόρησε ἢ «Δαμασκός», στάθηκαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὸν Βερίτη σὰν τὴν ποιητικώτερη χριστιανικὴ φυσιογνωμία τοῦ καιροῦ μας. Τὰ τραγουδιὰ του, μέσα στὸ στόμα τῶν φοιτητῶν μας καὶ τῶν παιδιῶν, ἔχουν πάρει τὴν σημασία δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ τραγουδιῶνται, ἀπ' ἄκρου σ' ἄκρο, σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ.

Ἡ ποίησι τοῦ Βερίτη δὲν εἶναι ἡ ἀτονὴ θρησκευτικὴ ποίησι τῶν νεοελλήνων ποιητῶν ποῦ συγκινήθηκαν, βέβαια, κάποτε ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ γιορτῆ, ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο ἢ ἀπὸ ἕνα λόγιο τοῦ Κυρίου ἢ καὶ ἀκόμη ἀπὸ ἕνα ἡρωϊκὸ γεγονός τῆς Χριστιανισμοῦ καὶ ἔγραψαν τὸ θρησκευτικὸ ποίημα καὶ μόλις τὸγραψαν, ἔεχασαν τὴν πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεώς του.

Ἡ ποίησι τοῦ Βερίτη εἶναι γιομάτη φλόγα καὶ πίστι ποῦ συγκινεῖ τὴν ἀνθρώπιν ψυχὴ. Θὰ μποροῦσε νὰ ἐπαναλάβει κανεὶς γιὰ τὸν Βερίτη τὰ λόγια ποῦ ὁ ἴδιος ἔγραφε γιὰ τὸν ἀγαπημένο του Παπαδιαμάντη (2). «Ἦταν ὁ χριστιανὸς τῆς ἐποχῆς του. Εἶχε τὴν πίστι τὴν ἀβολὴ καὶ τὴν ἀγνή, τὴν ὀλοπρόθυμη καὶ τὴν δημιουργικὴ, τὴν πίστι ποῦ καταυγάζει τὸ πνεῦμα, φτερώνει τὴν ψυχὴ, ἀγνίζει τὴν συνειδησι, δίνει νόημα στὴν ὕπαρξι καὶ παρέχει τὸ χαρμόσυνο συναίσθημα τῆς ὀλοκληρωμένης ἀτομικότητος καὶ πληρότητος τῆς ζωῆς».

Ἀπ' ὅλους τοὺς πρώτους συνεργάτες τῶν «Ἀκτίνων» ὁ Βερίτης εἶναι ὁ προικισμένος μὲ τὸ ταλάντο τοῦ βάρδου κ' ἔχει συναίσθησι τῆς εὐθύνης ὅτι σὲ κείνον πέφτει ἡ τιμὴ νὰ τραγουδήσῃ ἐκεῖνο ποῦ κάθε ἐργάτης τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος ἔχει στὸ στόμα του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ διατυπώσῃ. Ὁ Βερίτης στὰ λυρικά του ποιήματα, τραγουδᾷ τοὺς πόθους τῶν χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἐχει πληρὴ συναίσθησι τοῦ μεγαλείου τῆς ἀποστολῆς του κ' ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ εἶναι μεγαλόπνοος καὶ στιβαρός. Δὲν εἶναι τυχαῖο

(2) Ἀλ. Παπαδιαμάντης «Ἀκτίνες» 1941 σελ. 31.

πώς τὰ πρῶτα του ποιήματα τοῦ 1938 καὶ 1939, ἐκτὸς τῶν δυὸ ἐπικαίρων τοῦ Πάσχα, εἶναι ὄλα ὑψηλόπνοα καὶ μεγάλα. Καὶ τὸ «Ζητῶντας τὸ φῶς» κι' ὁ «Γυρισμός» κι' «Οἱ τρεῖς φωνές» ὑπηρετοῦν τὴν μεγάλη πρόσκλησι γιὰ τὴν ἐπιστροφή καὶ ἐπαγγελύονται τὴν γαλήνη τοῦ ὁ Χριστὸς χαρίζει. Δὲν διακρίνει τὴν ποίησι τοῦ Βερίτη ἢ δειλία, ἢ ἀθεβαιότης, ὁ ἄτονος λυρισμός· ἀλλὰ ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς, καὶ ἡ γιομάτῃ ἐλπῖδα χριστιανικὴ λύτρωσι.

Ὁ Βερίτης, κοσμοθεωρικὰ θεμελιωμένος καὶ μὲ τὴ γνῶσι, τὴν πλήρη γνῶσι τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἔχει ξεκαθαρισμένη τὴν γραμμὴ του. Γνωρίζει τὸ δόγμα, γνωρίζει τίς βαθυτέρες ἀνάγκες τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Σάν τί νᾶναι ποὺ ζητᾶτε
στὸ σκοτάδια ποὺ γυρνᾶτε
νυχτωμένοι στρατοκόποι;

Τὶ ζητᾶμε; Φῶς, διαβάτῃ;
Εἶν' ὁ πόθος ὁ βαθύς
κάθε ἀνθρώπινης ψυχῆς

Σάν ποιὸ νᾶν' τὸ μονοπάτι
ποὺ στὸ Φῶς θενά μᾶς φέρει;
Εἶν' τὸ ἴδιο τὸ στρατὶ
τὸ ματόβρεχτο ποὺ φθάνει
στὸ μαρτυρικὸ στεφάνι
κι' ὡς τὸ Γολγοθᾶ κρατεῖ.
(«Ζητῶντας τὸ Φῶς»).

Ξέρει τ' ἀνθρώπινο παραστράτημα. Γνωρίζει καὶ βλέπει τὴν ἀγωνία τ' ἀνθρώπου.

θολὴ ἢ ψυχὴ θολὸς ὁ νοῦς
ὄλα γεμᾶτα ἀπελπισία
καὶ παγωνία θανάτου.
(«Γυρισμός»).

Γι' αὐτὸ ἢ ἐπὶ κλησι γιὰ σωτηρία, ἢ πρόσκλησι εἶναι γιομάτες πόνο καὶ προσδοκία.

—^τΩ πὼς τὰ βάθη ἀπαλοτρέμουν
τὴν προσμονή σου—Ἐλα Χριστέ μου
Κύριος Πατέρας κι' Ἀδελφός
(«^εἘλα Μονάκριβε»).

Θνητός, τὸ ξέρω, δὲν ἤμουνα πλασμένος
μὰ τώρα ἄλλοι μου στὴν φθορὰ πεσμένος
στά νύχια τοῦ θανάτου σπαρταρῶ

Δίψα μὲ καίει· διψῶ γιὰ φῶς γι' ἀλήθεια
κι' ὁ πόθος τῆς χαρᾶς μου τρώει τὰ στήθια.
(«Τὸ ἀλφάθητο τῶν αἰῶνων»).

Κι' ἔρχεται ἢ Λύτρωσις ἢ γαλήνη ἢ ποθητή.

Ἄγρυπνη μέσα μου ἢ ψυχὴ
ρουφᾶ τῆς χάρις τὴ βροχὴ
σὰ διψασμένο ἐλάφι.

Εὐλογημένη νᾶν' ἢ στιγμή
π' ἄστραψε ὁ τάφος σου στὴ γῆ
Ἥλιε καὶ φῶς τοῦ κόσμου.

πλάκες ποὺ στέκατε βαριές
στά μνήματα καὶ στίς καρδιές
σᾶς ἔσπασε ὁ Χριστὸς μου!

(«^εΩδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ»: ὁ Ἀναστάσιμος).

*

Καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Βερίτη ὑπῆρξε βέβαια στὸν τόπο μας νεοελληνικὴ θρησκευτικὴ ποίησι. Ὑπάρχουν πάμπολα θρησκευτικὰ ποιήματα—«δὲν ὑπάρχει νεοέλληνας ποιητῆς ποὺ νὰ μὴν ἔχει γράψει τὰ θρησκευτικὰ του ποιήματα», διατύπωνε ἄλλοτε χαρακτηριστικὰ γνωστός κριτικός,—μὰ δὲν ὑπῆρξε ὁ συγκροτημένος καὶ ὀλοκληρωμένος θρησκευτικὸς ποιητῆς μὲ τὴν πλήρη συνειδησι τῆς χριστιανικῆς του ὄντότητος. «^τἮταν φῶτα, χίλια φῶτα, μὰ δὲν ἦταν τὸ φῶς». Ὁ Βερίτης σάν ποιητῆς ἀναπτύχθηκε μέσα στοὺς κόλπους τοῦ νεοελληνικοῦ θρησκευτικοῦ κινήματος. Ὑπῆρξε πρωτοπόρος μὰ γι' αὐτὸ καὶ προνομιούχος. Τὸν χώρο τῶν «^εΑκτίνων» διάλεξε γιὰ νὰ ἀναπτυχθῇ τόσο πλούσια ὅπως ἀναπτύχθηκε. Διέθεσε ὀλοκληρὸν τὸν ἑαυτὸ του στὴν διάθεσι τῶν ἀναγκῶν τοῦ χριστιανικοῦ ἔργου. Ἐδωσε σ' αὐτὸ ὄλη τὴν ζωτικότητά του. Ζυμώθηκε κι' ἔγινε ἓνα μ' αὐτὸ.

*

Πολύπλευρο ταλέντο, καθὼς ἦταν, δὲν

άρησε είδος λόγου που νά μήν τó καλλιερ-
γήση. Παράλληλα πρὸς τὴν ποιητικὴ του
παραγωγή ἢ συνεργασία τοῦ ἀρθρογράφου
Βερίτη προσέφερε πολλά. Ἄν ὁ ποιητὴς
ἦταν ἢ μιὰ πλευρά, ὁ δοκιμιογράφος ἦταν
ἢ ἄλλη. Τὰ ἄρθρα του κι' οἱ μελέτες του
δείγματα τῆς ἀκαταπονήτου εὐσυνειδησί-
ας τοῦ ἐργάτου, δείχνουν τὸν μελετητὴ, τὸν
φιλόλογο, τὸν φίλο τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας,
τὸν αἰσθητικὸ, τὸν πολὺπλευρο χριστιανὸ
λόγιο. Πάνω ἀπὸ τριάντα μελέτες τοῦ Βε-
ρίτη εἶναι διασκορπισμένες στοὺς δέκα πρῶ-
τους τόμους τῶν «Ἀκτίνων».

Τὸ καθαρὸ μυαλὸ τοῦ Βερίτη εἶχε βυ-
θομετρήσει τὸ μεγάλο κακὸ που εἶχε κά-
νει ἢ ἄρνησι. Ἔνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς
ζωῆς του ἦταν νά φανερώσῃ σ' ὅλη τὴν ἔκ-
τασί της τὴν μεγάλῃ τούτῃ κατάρρα. Πόνεσε
πολὺ γιὰ τὴν δυστυχία ποῦφερε ἢ ἄρνησι
στὴν ἀνθρώπινῃ ψυχῇ. Ἐπιστράτευσε τὴν
πέννα του καὶ τὴν ζωτικότητά του γιὰ νά
κτυπήσῃ τὸ κακὸ. Ἔσκυψε ἐπάνω σὲ
γεγονότα καὶ σὲ ἐποχές, σὲ πρόσωπα
καὶ πράγματα καὶ ἔφερε σὲ φῶς στοιχεῖα
καὶ μορφές τοῦ δικαίωνα τὴν πίστι του καὶ
τὶς ἀπάψεις του. Στάθηκε ἐρευνητὴς καὶ
ἐκλαϊκωτὴς, δημιουργὸς καὶ διαφωτιστὴς.

Μέσα στὴν πολὺμορφῃ παραγωγή τοῦ
Βερίτη ἢ ἱστορικὴ μελέτῃ παίρνει ξεχωρι-
στὴ θέσι. Ἡ ἀγάπη του στὸ Βυζάντιο καὶ
στὸν πολιτισμὸ του κι' ἢ ἐπιθυμία νά κάνῃ
προσιτὴ στὸν πολὺ κόσμον τὴν πνευματικώ-
τητα τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ Μεσαί-
ωνα τὸν ἔκανε νά καταπιαστῇ σὲ πολλὰ
ἄρθρα γιὰ τὸ τόσο ζωτικὸ ἱστορικὸ τοῦτο
θέμα. Μ' ἐξαιρετικὴ χαρὰ σταχυολογεῖ ὅ,τι
ἔχει γραφῆ ἀπὸ δικούς μας καὶ ξένους ἐπι-
στήμονες γύρω ἀπὸ τὶς πνευματικὲς κατα-
κτήσεις τοῦ Βυζαντίου.

«Τὸ ταλαίπωρο τὸ Βυζάντιον, πόσα τοῦ
ἔψαλαν, πόσες ρετσηνιές τοῦ κόλλησαν στὴν
πλάτῃ». Τὴν κατηγορία μάλιστα πὼς τὸ
Βυζάντιο στάθηκε ἀντίθετο στὸ ἑλληνικὸ
πνεῦμα δὲν τὴν χώνεψε ποτέ.

«Προτοῦ κάνουν, γράφει, τὴν ἐμφάνισί
τους οἱ διάφοροι διαφωτισταὶ-οὐμανισταὶ ὁ
ἑλληνισμὸς ὑφίστατο καὶ ἀνθοβολοῦσε δέ-
κα πέντε αἰῶνες στὴν Ἀνατολὴ χάρι στὸ
αἷμα καὶ στοὺς μαρτυρικοὺς θανάτους τό-

σων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων καὶ χάρι ἀ-
κόμα στοὺς ἀγῶνες τῶν Γρηγορίων καὶ
τῶν Βασιλείων, που ἀφιέρωσαν τὴν γονιμώ-
τητα τῆς μεγαλοφυΐας των στὴν ἀναγέννη-
σι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων...». «Τὸ Βυ-
ζάντιον δὲν ἔκουράστηκε ὄχι πενήντα κι'
ἑκατὸ, μὰ χίλια χρόνια νά ἀντιγράψῃ, νά
μελετᾷ, νά σχολιάζῃ, νά διαδίδῃ τοὺς ἀρ-
χαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς».

Τὸ ἴδιο κάνει καὶ γιὰ τὸν Δυτικὸ Μεσαί-
ωνα. Στὴν μελέτῃ του «Ἀναδρομὴ στὸν
ἀγνωστο Μεσαίωνα» ἀφοῦ, σὰν καλὸς με-
λετητὴς, ξεκαθαρίζει τὰ χρονικὰ ὄρια τῆς
Ἀναγεννήσεως καὶ Μεσαιῶνος καὶ φανε-
ρώνει τί πραγματικὰ ἦταν ἢ Ἀναγέννησις,
παρουσιάζει ἰδολοζῶντανο τὸν πνευματικὸ
πλοῦτο καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ ποῦκρυβε μέσα
του ὁ Μεσαίων. Στὸ πρῶτο μέρος τῆς ἐρ-
γασίας ἀναφέρει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κοινω-
νικὴ ὀργάνωσι τῆς Μεσαιωνικῆς Εὐρώπης
τὶς συντεχνίες, τοὺς συνεταιρισμοὺς, τὶς κοι-
νότητες, τὴν κοινωνικὴ πρόνοια. Καὶ στὸ
δεύτερο ὅ,τι τελευταῖα ἔχει φέρει ἢ ἔρευνα
σὲ φῶς ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τέχνη καὶ τὰ Γράμ-
ματα. Σὲ λίγες σελίδες τὸ τόσο πολὺπλοκο
θέμα παρουσιάζεται μὲ ἀντικειμενικότητα,
σύστημα καὶ πειθῶ, ὥστε ἐμπεδώνεται ὀρι-
στικὰ στὴν ἀντίληψι τοῦ Ἑλληνα ἀναγνώ-
στη ἢ βεβαιότης πὼς ἢ περίοδος αὐτὴ τῆς
ἱστορίας μὲ τὴν ἀνθρωπιὰ τὴν ἀγιότητα καὶ
τὴν παληκαριά τοῦ ἱππότη, θὰ πῆ πρὶν ἀπ'
ὅλα, σύνεσις, πολιτισμὸς καὶ πνευματικώ-
της. Ὑστερα ἀπὸ τὴν μελέτῃ αὐτὴ τοῦ Βε-
ρίτη, «μόνο οἱ ἀμαθεῖς κι' οἱ τυφλοὶ μπο-
ροῦν νά μιλοῦν γιὰ σκοτάδια τοῦ Μεσαιῶ-
νος», θὰ μπορούσε νά πῆ κανεὶς, χρησιμο-
ποιώντας εὐστοχα γιὰ τὴν περίστασι τὴν
γνωστὴ φράσι τοῦ καθηγητοῦ Cohen ποῦ
ἄς σημειωθῇ εἶναι Ἑβραῖος καὶ ὄχι «φανα-
τικὸς χριστιανὸς» ὅπως θὰ ὑπέθεταν μερι-
κοί!

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὶς μορφές ποῦἔζησαν αὐ-
τὴν τὴν ἐποχὴ στὴν Δύσι καὶ τὴν Ἀνατολὴ
μίλησε ἐκτεταμένα ὁ Βερίτης. Στὸ ἄρθρο
του «ὁ Αὐγουστίνος καὶ ὁ σύγχρονος ἀν-
θρώπος» μᾶς παρουσιάζει τὴν μεγάλῃ αὐτὴ
μορφῃ νά τροφοδοτῇ μὲ τὴν πίστι της καὶ
τὸν στοχασμὸ της τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώ-
που τῶν ἡμερῶν μας. Μὰ ὁ Βερίτης, ἢ κα-

λύτερα ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος Ἀλ. Γκιάλας (Α. Ι. Γ. ὡς ὑπογράφεται στὰ θεολογικά του ἄρθρα) κατ' ἐξοχὴν ἐργάτης τῆς ἀνθρωπιστικῆς θεολογίας, δὲν μπορούσε ν' ἀφήσῃ ἔξω ἀπὸ τὴν ἔρευνά του τοὺς μεγάλους τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Πατέρας. Στὰ ἄρθρα του γιὰ τὸν Μ. Βασίλειο καὶ τὸν Χρυσόστομο-«ἕνας ἀληθινὸς κοινωνιστῆς» ὁ τίτλος τοῦ πρώτου, τὸ «κοινωνικὸ ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου» τοῦ δευτέρου, παρουσιάζει τὴν κοινωνικὴ ἐργασία τῶν δύο Μεγάλων Ἱεραρχῶν, μὲ τὸν ζωντανὸ χριστιανισμὸ τῆς πράξεως, πού μπροστά του κι' ὁ πῶδ δύσκολος σημερινὸς «ἐργάτης κοινωνικῆς ἐργασίας» μὲ σεθασμὸ ἀποκαλύπτεται. Ἐγκύπτει στὴν ἱεραποστολικὴ τους πολιτιστικὴ δράσι, στοὺς ἀγῶνες τοῦ Βασιλείου, ἰδίως στὴν καινῶνικὴ ἀναμορφωτικὴ τους ἐπίδρασι πάνω στοὺς μισοθαρθάρους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐνα περισπούδαστο ντοκουμέντο γιὰ τὴν θέσι τῆς γυναίκας στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, πού δείχνει τί ἔκανε ἢ πίστις τὴν ἐποχὴ ἐκείνη γιὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν θέσι τῆς γυναίκας, ἀποτελεῖ τὸ ἄρθρο τοῦ Βερίτη γιὰ τὴν «Γυναῖκα στὸ Βυζάντιο». Ὁ χριστιανικὸς φεμινισμὸς τοῦ Βυζαντίου, χωρὶς νάχη τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὸ φεμινισμὸ τῆς ἀρνήσεως, ἔκανε τόσα γιὰ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν γυναῖκα πού καμμιά ἀπὸ τίς σημερινῆς φεμινίστριες μπορεῖ νὰ διανοηθῇ. Ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίαι προσέφερε καὶ στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τὸ συκοφαντημένον Βυζάντιο πού «σήμερα, ὕστερα ἀπὸ θαυμαστὲς προσπάθειαι, κυρίως τίς τελευταῖαις πέντε ἔξη δεκαετίαι, μπορεῖ τὸ «Χριστιανικὸ Βυζάντιο» νὰ ἀτενίσῃ μὲ καθαρὸ τὸ μέτωπο τοὺς συκοφάντες του, περήφανο γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς τόσον ἄδικα προσβλημένης τιμῆς του».

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἔχει ἀσχοληθῇ ὁ Βερίτης. Οἱ ἀναγνώστες τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ 1943 θυμοῦνται πολὺ καλὰ τὴν ἐργασία του γιὰ τοὺς «Νεομάρτυρες» καὶ τὸ ἄρθρο του γιὰ τὸ χριστιανικὸ βιβλίον στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (ὑπογραφή Α. Λαμπρινός). Στὴν πρώτη, σὲ λίγαις γραμμῆς, μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τοῦ ἡρωϊ-

μοῦ καὶ τῆς πίστεως τῶν τόσο κοντὰ στὰ χρόνια μας νεομαρτύρων. Ἄγνωστες σελίδες τῆς ἱστορίας μας πού τὴν γεμίζουν τὰ χριστιανικὰ νειῶτα, τὰ νειῶτα πού μαρτυροῦν γιὰ τὴν πίστι τὴν ἀγία καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Στὸ δεύτερο ἄρθρο ὁ λόγιος, ὁ βιβλιογράφος Βερίτης, μᾶς παρουσιάζει τί ἔκαναν γιὰ τὸ γένος, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀπελευθέρωσι τοῦ ἔθνους οἱ ἀπλοὶ καλόγεροι τοῦ "Ἄθω κι' οἱ χριστιανοὶ λόγιοι τῆς Βενετίας πού μὲ τὸν τόσο πλούσιο ἐκδοτικὸ ὄργανό τους τροφοδότησαν ἐπὶ γενεῆς γενεῶν τὸν ὑπόδουλο τουρκοκρατημένον ἑλληνισμὸ.

*

Δίπλα στὸ φίλο τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας ὑπάρχει ὁ φίλος τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας. Ὑπάρχει ὁ φιλόλογος Βερίτης. Ἡ τετάρτη αὐτῆ πλευρὰ τοῦ πολυτάλαντου Βερίτη, καθὼς δὲν εἶναι ὀλίγερα μακριὰ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ του φλέβα, ἀγαπᾷ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν πρόσφατη ἱστορία τῶν λογοτεχνῶν τοῦ τόπου μας. Ὁ "Ἄγγελος Βλάχος, ὁ Σπύρος Ζαμπέλιος, ὁ πρῶτος σάν ἀγωνιστῆς καὶ ὁ δεύτερος σάν ἱστορικός πού ἐνδιαφέρθηκε γιὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ.—«Χωρὶς τὸν Βυζαντινὸ Ἑλληνισμὸ οὔτε ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς οὔτε ὁ νεώτερος ἐξηγοῦνται καὶ φωτίζονται. Γκρέμισε τὸ γεφύρι καὶ θά δῆς τοὺς δύο κόσμους νὰ στέκωνται ἀπόμακρα».

Ὁ Α. Βλάχος εἶνε γιὰ τὸ Βερίτη ἕνας πρόδρομος τῆς κριτικῆς τῶν χρόνων μας. Εἶνε ἀπὸ τοὺς πρώτους πού στὸν τομέα τῆς Τέχνης κτύπησε τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀρνήσεως, πού «ἀγωνίστηκε νὰ ἀνακόψῃ τὸ κατρακύλισμα, δείχνοντας θολῆς τίς πηγῆς πού χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν ἔμπνευσί τους. Κότταξε νὰ τοὺς φέρῃ σ' ἐπαφῇ μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ τοὺς κἀνῃ ν' ἀφήσουν τὰ δανεικὰ καὶ τὰ ξένα πού τοὺς ὀδηγοῦσαν σὲ αἰσθήματα πλαστὰ καὶ ψεύτικα».

Γιὰ τὸν ὀλισθὴ Ροῖδη, τὸν σκωπτικὸ καὶ εἰρωνᾶ Ροῖδη, ὁ Βερίτης κάνει ἀποκαλύψεις. Ἐπικαλεῖται τὸν "Ἄγγελο Βλάχο καὶ τὸν Παπαδιαμαντόπουλο, τὸν μετέπει-

τα Jean Moreas, για να δείξη πώς, όπως όλα τα παιδιά της άρνησεως, κι' ο Ροϊδης «διαστρέφει άνοικείως τὰ χωρία τῶν συγγραφέων τούς οποίους ἐπικαλεῖται».

Ἀπέναντι ὅμως στὸν Λαπαθιώτη, τὸν παραστρατημένο ποιητὴ, ὁ Βερίτης δὲν παίρνει τὴν ἴδια στάσι. Εἶναι γλυκός, ἤρεμος, γεμάτος συμπάθεια. Ἔρχεται νὰ συμπονέση καὶ νὰ κλάψῃ γιατί μιὰ τέτοια λεπτή ψυχὴ, π' ἄξιζε καλλίτερη τύχη, πῆγε ὀλότελα χαμένη. Χωρὶς νὰ κάνῃ καμμιά ὑποχώρησι στὴν ἀνάλυσι τοῦ ἀνθρώπου πού ζησε «μέσ' στὴν ἀνάστηρη νυχτιὰ τῆς ἀπιστίας, μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸ φῶς Του», πονᾷ γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ τούς ὁμοίαι μ' αὐτὸν παραστρατημένους λογοτέχνες μας.

Ὁ Βερίτης γενικὰ πονεῖ γιὰ τὸ ἠθικὸ κατάντημα πολλῶν ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων μας. Πονεῖ γιὰ τὰ «δεσμά» τους. Ἡ λογοτεχνία μας, τονίζει, ὕστερα ἀπὸ τόσα κηρύγματα λευτεριάς κατήντησε στὰ δεσμά. «Ἄν οἱ ποιηταὶ ἐπιμένουν σῶνει καὶ καλὰ νὰ τούς ἀναγνωρισθῇ πὼς εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἀνθρώποι τοῦ αἰῶνας μας, θὰ πρέπει τότε νᾶναι ἀπὸ κάθε ἀποψι μεγάλοι καὶ προπάντων ἀπὸ τὴν ἀποψι τοῦ χαρακτῆρα καὶ τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος».

Μὰ ἐκεῖ πού τὸ κριτικὸ πνεῦμα τοῦ Βερίτη βρῆκε τὴν πλήρη ἀνάπαυσι τοῦ εἶναι ὅταν σάν κριτικὸς συναντᾷ τὸν Παπαδιαμάντη. Ὁ Παπαδιαμάντης ποῦναι τόσο συγγενικός στὴν ἰδιοσυστασία τοῦ ποιητῆ Βερίτη-νησιώτες κι' οἱ δυὸ, ἔχουν κι' οἱ δυὸ κοινὴ σχεδὸν ἀνατροπὴ στὰ παιδικὰ τους χρόνια, παιδιὰ ἱερῶν πού «κοντὰ στὰ ἀκροθαλάσσια» ἔνοιωσαν κι' οἱ δυὸ τὴν ποίησι τῆς λειτουργίας στὸ ζωκλήσι καὶ σκίρτησε ἡ ψυχὴ τους μπροστὰ στὴν ἀτμοσφαῖρα τῆς ἀκολουθίας καὶ τοῦ ἑσπερινου-βρῆκε στὸ πρόσωπο τοῦ ἀρθρογράφου τὸν ἀπολογητὴ του. Ἄνασκειάζει κάθε κριτικὴ πού θέλει νὰ ἐμφάνισῃ τὸν «ἄγιο» τῆς λογοτεχνίας μας πὼς εἶχε «πίστιν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν». Ὅταν ἀναλύῃ τὰ Πασχαλινὰ διηγήματά του «Ἐξοχικὴ Λαμπρὴ» καὶ «Στὴν Ἁγί' Ἀναστασία»-τὸ δεύτερο μαζί μὲ τὸ «Λαμπριάτικος Ψάλλης»

τὰ θεωρεῖ τὰ καλλίτερα τῆς λογοτεχνίας μας-ὑποστηρίζει πὼς ὁ Παπαδιαμάντης στάθηκε ἕνας «Χριστιανὸς ψυχογράφος». Θεωρεῖ τὸν Παπαδιαμάντη «εἰσηγητὴ τοῦ χριστιανικοῦ ψυχογραφήματος στὴν Ἑλλάδα». Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη-πού ἐρμηνεύεται κι' ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ποιητῆς Βερίτης εὑρίσκει μέσα στὸ πεζὸ ἔργο του πολὺ περισσότερο ποίησι-τὴν ποίησι τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος πού τόσο τὸν ἔθελεγε-ἦταν καὶ κάποια ἀδυναμία ἀνθρώπινη πού, ξέροντάς τὴν οἱ φίλοι πολλὰς φορές τὸν πείραζαν, κατηγορῶντας ἐπίτηδες στ' ἀστεία τὸν μεγάλο Σκιαθίτη. Αὐτὸ, ἐννοεῖται, ἐξωντάνευε τὴν συνηγορία!

Μὰ ὁ Βερίτης δὲν ἔθλεπε τὸν Παπαδιαμάντη σάν παράξενη αὐτόματη μονάδα πού τυχαία παρουσιάστηκε στὸν κόσμον τῶν Γραμμάτων μας. Δὲν ξεχώριζε τὸν λογοτέχνη ἀπὸ τίς ρίζες του. Παπαδιαμάντης χωρὶς Σκιαθῶ, χωρὶς τὴν πνευματικὴ ἀτμοσφαῖρα τῶν πιστῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, χωρὶς τὴν μορφή τοῦ γέροντα-Διονυσίου, χωρὶς τούς Κολλυθάδες, δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ. Αὐτὲς τίς ρίζες τῆς παπαδιαμαντικῆς ἱστορίας παρουσιάζει στὴν ἐξαιρετὴ μελέτη γιὰ τὸ «ἀναμορφωτικὸ κίνημα τῶν Κολλυθάδων καὶ τούς δυὸ Ἀλεξάνδρους τῆς Σκιαθῶς». Ἀλληλένδετο σύνολο ὁ κύρ Ἀλέξανδρος, «ὁ ἀπόκοσμος τραγουδιστῆς π' ἀγάπησαν οἱ μουσες» κι' οἱ γεμάτοι χριστιανικὴ πίστι καὶ ζωὴ Σκιαθίτες, οἱ «κοινοθιακῶς βιοῦντες σκουφοφόροι λόγιοι» τῆς μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ μαζί μ' ἄλλους καὶ τὸ «Μελαχρῶ τὸ Δόμικο, τὸ Μαθητιῶ καὶ τὸ Λαλιῶ» κι' ὅλες αὐτὲς πού τίς ἀπλοϊκὰς τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες.

Καὶ ὁ μὲν Βερίτης, ζῶντας τὸν ζωντανὸ Χριστιανισμό τῆς ἐποχῆς του, τὸν ὀλοκληρωμένο Χριστιανισμό, ξεπέρασε τὸν φιλικόλοουθο Χριστιανισμό τοῦ Παπαδιαμάντη, μὰ ποτὲ οἱ σχέσεις σεβασμοῦ πρὸς τὴν μεγάλη μορφή τῶν Γραμμάτων μας, δὲν ἀλλοίωσαν τὸ εὐλαθικὸ προσκύνημα τοῦ ποιητοῦ τῆς «ᾠδῆς» πρὸς τὸν μεγάλο πρόδρομο τῶν χριστιανικῶν μας Γραμμάτων.

*

Μὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ φιλολόγου δὲν σταματοῦσε μόνο στὴν Ἑλληνικὴ λογοτεχνία. Τὰ γαλλικὰ χριστιανικὰ Γράμματα τράβηξαν πολὺ τὴν προσοχὴν του. Μιά ἀπὸ τὶς μεγάλες ἐπιθυμίες του εἶναι νὰ γνωρίσῃ στὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ τὶς μεγάλες μορφές τῆς Τέχνης ποὺ βρῆκαν «στὸ δρόμο τῆς Δαμασκοῦ», στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, τὴν πηγὴ τῆς μεγάλης ἐμπνεύσεως. Στὸ πρόσωπο τοῦ P. Claudel καὶ τοῦ Ἐρνέστου Ψυχάρη βρίσκει ἐκεῖνο ποὺ θέλει. Γιὰ τὸν πρῶτο γράφει—«ὁ ποιητὴς ποὺ βρίσκει τὴν ἀλήθεια» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου του—μιά ἀπ' τὶς πιὸ καλὲς μελέτες του καὶ μεταφράζει σὲ ὠραίους στίχους κομμάτια ἀπὸ τὶς «πέντε μεγάλες ὥδές του». Γιὰ τὸν δεύτερο, τὸν γυιὸ τοῦ δικοῦ μας Γιάννη Ψυχάρη, γράφει ἕνα ἀπὸ τὰ καλά του ποιήματα καὶ μιὰ διονυχιστικὴ μελέτη ἀπόλυτα ἐνημερωμένη. Στὰ κατάλοιπά του ἔτοιμο πρὸς ἐκτύπωση βρίσκεται ὀλόκληρο τὸ «Ταξιδί τοῦ Ἑκατοντάρχου», ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ βιβλία τοῦ Γάλλου διανοουμένου. Κι' οἱ μελέτες του γιὰ τὸν Fr. Mauriac καὶ τὸν Pierre L' Ermite καθὼς κι' οἱ λιγοστὲς μεταφράσεις τῶν ποιημάτων τοῦ P. Valery-Radot, τοῦ L. Lefevre, τῆς H. Charrasson τὸ ἴδιο σκοπὸ ἐπιδιώκουν, νὰ γνωρίσουν οἱ Ἕλληνες, ἰδίως οἱ νέοι, τὶς μεγάλες μορφές ποὺ ἐπιστρέφουν στὸν Χριστό.

Αὐτὸ τὸ μεγάλο θέμα τῆς ἐπιστροφῆς ἀπασχολεῖ τὸν Βερίτη καὶ στὶς πρωτότυπες, τὶς καθαρὰ λογοτεχνικὲς ἐργασίες του. Τὰ δύο ἀπὸ τὰ τρία διηγήματά του ποὺ μὲ τὸ φιλολογικὸ ὄνομα Α. Λαμπρινὸς δημοσίευσε στὶς «Ἀκτίνες» τὸ 1939, τὴν ἐπιστροφή εἶχαν γιὰ θέμα. Καὶ στὸ Ἀθηναϊκὸ, τὸ «Κάθε Πάσχα», καὶ σ' ἐκεῖνο τὸ νησιώτικο, «Ὁ Φαροφύλακας», ποὺ μαζί μὲ τὸν «Γησίλα» δίνουν τόσο ὠραία τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ νησιοῦ—τὴν ἐπιστροφή ἀναπτύσσει. Ἐνα παιδί τοῦ Κατηχητικοῦ σχολείου ποὺ σὲ μιὰ γιορτῆ ἐπισκέπτεται μ' ἄλλα παιδιὰ ἕνα νοσοκομεῖο τῆς Ἀθήνας γίνεται ἀφορμὴ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν πίστι καὶ ἔπειτα στὰ παιδιὰ του καὶ στὴν

γυναῖκα του ὁ Δημήτρης, ὁ ἥρωας τοῦ «Κάθε Πάσχα». Κι' ὁ «Φαροφύλακας», μὲ τὴν παπαδιαμαντικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν ἐξωκκλησιῶν καὶ τῶν πιστῶν ψαράδων τοῦ νησιοῦ, τὴν ἐπιστροφή τοῦ μπεκρο-Πανουργὴ περιγράφει, τοῦ ρεμαλιοῦ τῆς ταβέρνας ποὺ γίνεται ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του ὁ ἄνθρωπος τῆς θυσίας, καὶ φαροφύλακας στὸ ξερονῆσι τοῦ Ἄη. Στυλιανοῦ. Κι' ὁ Ἀλέξανδρος Γκιόλας, ὅπως κι' ὁ μέγας δάσκαλός του ὁ ἄλλος κύρ Ἀλέξανδρος, στὰ διηγήματά του κάνει ψυχογραφία, ἐνῶ ἠθογραφεῖ, ζωντανεῖ μ' ἀπλούς διαλόγους τοὺς ἥρωές του ποὺ ὁ καθένας ἔχει τὸ δράμα του καὶ βρίσκει τὴ λύτρωσι στὴν Πίστι.

*

Κι' ἂν μὲ τόσο λίγα λόγια μιλήσαμε γιὰ τὸν ποιητὴ τὸν φίλο τῆς ἱστορίας, τὸν φιλόλογο τὸν λογοτέχνη, καὶ σημειώνουμε καὶ τὴν ἀξιόλογο λαογραφικὴ του ἐργασία—συλλογὴ καὶ ἀνάλυσι παροιμιῶν καὶ μελέτῃ τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ σκοπιὰ—πῶς νὰ μιλήσουμε σύντομα γιὰ τὸν αἰσθητικὸ Βερίτη; Κι' ὅμως ἀναγκαστικὰ λόγω τῆς στενότητος τοῦ χώρου σύντομα κι' ἐδῶ μὲ δυὸ λόγια εἶναι ὑποχρεωμένος κανεὶς νὰ μιλήσῃ. Ὁ Βερίτης, σὰν στοχαστὴς τῶν προβλημάτων τῆς τέχνης, σὰν χριστιανὸς διανοούμενος ποῦχει ἀπόψει ἀπάνω στὰ ζητήματα τῆς τέχνης μὲ καταπληκτικὴ δύναμι κτυπᾷ τὸ δόγμα «Ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη», καὶ στὴ θέσι του προβάλλει τὴν ἀποψι «Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο» ποὺ δὲν ἔχει βέβαια πρώτη φορὰ εἰπωθῆ, ἀλλὰ πρώτη φορὰ ἔχει τόσο καλὰ διατυπωθῆ: «Ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἔγινε καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴν τέχνη» διατυπώνει ὁ Βερίτης, μεταπλάσσοντας τὴν φράσιν τοῦ Κυρίου «Ὅχι ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο διὰ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον». Ὁ Βερίτης μὲ τὰ αἰσθητικὰ του ἄρθρα «Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὁ καλλιτέχνης», «Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο», «Ὁ ποιητὴς χθὲς καὶ σήμερα», «Ὁ θάνατος τοῦ λυρισμοῦ», καὶ «Ὁ λυρι-

σμός θά ξαναζήση» αποτελεί ένα κεφάλαιο σημαντικό για την φιλολογική ζωή του τόπου μας. 'Ο αισθητικός Βερίτης είναι έξ Ισου σημαντικός όπως κι' ο ποιητής Βερίτης. Στα αισθητικά του άρθρα δούλεψε πολύ μέσα που τή θέσι τής χριστιανικής σκοπιᾶς που ἀπό τήν κίνησι του περιοδικού τούτου, ἀναπτύχθηκε τὰ τελευταῖα χρόνια στή χώρα μας καί που δίδει τίς πρώτες ἐκφάνσεις τῶν γραμμῶν τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας.

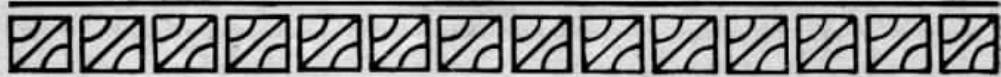
*

Αὐτές εἶναι οἱ πολύπλευρες ἐκδηλώσεις τοῦ Γ. Βερίτη. Αὐτός εἶναι μέ δυο λόγια ὁ ποιητής καί ὁ διανοούμενος Βερίτης. Τό σύντομο αὐτό ἄρθρο γιά τὸ ἔργο του-πού δὲν εἶναι παρά μιά ματιά-ἀγαποῦσε αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμό στους τίτλους τῶν ἄρθρων του-στὴν πολύμοχθη καί ποικίλη ἐργασία, δὲν ἔχει ἀξίωσι νὰ ἐξαντλήση τὴν μορφή τῶν νεοελληνικῶν χριστιανικῶν γραμμάτων που λέγεται Γ. Βερίτης. Προσπάθησε νὰ δώση μιά σκιαγραφία τοῦ δημιουργοῦ τῆς «'Ωδῆς τοῦ 'Αγαπητοῦ».

Μὰ αὐτὸ που θάθελε νὰ τονίση, τελειώνοντας αὐτὴ ἢ σκιαγραφία εἶναι ὁ Βερίτης σὰν παράδειγμα. Παράδειγμα στους νέους. Τριάντα ἐτῶν νέος ἀφίνει πίσω του ἕνα ὀλόκληρο ἔργο που τὴν ἀπήχησί του θά τὴν νοιώσουν εὐεργετικὴ ἐπάνω τους ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν γενεές ὀλόκληρες ἀνθρώπων. 'Απὸ τῆς ἡλικίας τῶν 18 ἐτῶν τὸ νεαρό ἐπαρχιωτόπουλο ποῦρχεται στὴν 'Αθήνα μέ διάθεσι προσκυνήματος τοῦ κέν-

τροῦ αὐτοῦ, που κατεργάζεται τὴν πορεία τῶν χριστιανῶν, που ἐκπαιδεύει καὶ καταρτίζει ἐργάτες τοῦ ἀπροσώπου χριστιανικοῦ ἔργου, μέ τὸ νὰ διατηρῆ ζωντανὴ μέσα του τὴ φλόγα τῆς μαθητείας, γίνεται ἀμέσως μιά ὄντοτης. Κι' ὅσο πάει ὁ καιρὸς, μέ τὸ νὰ ταυτίζη τίς ἐπιδιώξεις του, τὸ ἀτομικὸ του θέλημα, τὰ ὄνειρά του, τοὺς ὀραματισμούς του μέ τίς ἐπιδιώξεις τοῦ ἀπροσώπου χριστιανικοῦ ἔργου ἢ ὄντοτης γίνεται Μορφή. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς μαθητείας καὶ τῆς ὑποταγῆς στοῦ θέλημα τοῦ Κυρίου μέσα σὲ λίγα χρόνια δίνει τὰ φτερά στις δυνατότητές του, ἐμπνέει καὶ ἀναπτύσσει τὸ πολύπλευρο ταλέντο του καὶ τὸν δημιουργεῖ συνδιαμορφωτὴ τῆς κοινῆς πορείας, ἡγήτη στὰ τριάντα του χρόνια. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς συνομηλικούς του, ἐκείνους που ζώντας μακριὰ ἀπὸ τὴν Πίστι, τόσο τσακίζονται κυριολεκτικὰ γιά νὰ δημιουργήσουν καριέρα, ἔχει νὰ παρουσιάση τὸ ἔργο καὶ τὸ κύρος τοῦ Βερίτη; Αὐτὴ ἢ ἐργατικότης του, αὐτὴ ἢ προσήλωσις πρὸς τὸ καθῆκον, αὐτὴ ἢ σωστὴ δουλειὰ ποῦκανε-κι' ὅσοι εἶχαν τὴν τιμὴ, ὅπως ὁ γράφων, νὰ γνωρίσουν τὸ πῶς ἐργαζόταν, μποροῦν νὰ μαρτυρήσουν γιά τὴν ποιότητα τῆς δουλειᾶς του-εἶναι ἐκεῖνο που νέοι καὶ παλαιότεροι μπορεῖ νὰ μιμηθοῦν. Αὐτὴν τὴν μίμησι στοῦ εὐσυνειδήτου καὶ πολύμοχθο τῆς ἀφιερωμένης δουλειᾶς θάθελε ἀπ' ὅλους μας σὰν μνημόσυνο, ἀληθινὰ πνευματικὸ καὶ χριστιανικὸ, ἢ ἀείμνηστη μορφή τοῦ ἀγαπημένου φίλου, συνεργάτου κι' ἀδελφοῦ 'Αλεξάνδρου Γκιάλια.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

Η ΑΡΝΗΣΙΣ ΠΟΥ ΦΕΥΓΕΙ...

Α'.

Πρέπει, ελέγαμε στο προηγούμενο άρθρο, να προχωρήσουμε στην έρευνά μας για τα αίτια που ώδηγήσαν στην σημερινή χρεωκοπία του πολιτισμού μας. Πρέπει να εξετάσουμε τη θεμελίωση του πολιτισμού αυτού, γιατί αλλιώς θα μᾶς είναι αδύνατο να νοιώσουμε στην αλτία του το σημερινό κατόντημα και έπομένως να το υπερνικήσουμε, να το ξεπεράσουμε. Είδαμε ως τώρα την πρωτοφανή για την ιστορία τραγικότητα που ἔχει σὲ ἔντασι και σὲ ἔκτασι ἡ παγκόσμια καταστροφή που ἔχομε μπροστά μας τώρα. Ἡ τραγική αὐτή ιδιομορφία τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἕνα ἐνιαῖο και ἀδιάσπαστο σύνολο με μιὰ δεύτερη ιδιομορφία, ἐκείνην που ἀναφέρεται στην πνευματική θεμελίωση τῆς ἐποχῆς μας. Δὲν μπορεῖς να νοιώσης την πρώτη ἀν δὲν ἔχης ὑπ' ὄψιν σου τὴ δεύτερη.

Και ἡ πνευματική αὐτή θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ μας ἦταν ἀρνητική. Ἦταν ἀπόρνησις τοῦ πνευματικοῦ θεμελίου που εἶχε ὁ νεώτερος, ὁ εὐρωπαϊκός πολιτισμός. Ἦταν ἡ ἀρνησις τῶν χριστιανικῶν πνευματικῶν ἀξιών σὰν θεμελίου για τὴν ἀτομική και κοινωνική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Μὲ δυὸ τρόπους ἐφανερώθηκε ἡ ἀρνητική αὐτή θεμελίωσις.

1. Μὲ τρόπο ἄμεσο. Εἶναι ἡ ἀρνησις κάθε πνευματικῆς ἀξίας, ἡ συνεπὴς ολοκληρωτική ἀρνησις, που ἐκδηλώνεται με τὴ μορφή τοῦ ὕλισμοῦ.

Ὁ ὕλισμός, σὰν φιλοσοφική ἀντίληψις, εἶναι, βέβαια, πολὺ παλαιός. Σὰν θεμελίο πολιτισμοῦ, μπορούμε να ποῖμε πὼς ἐφέτος κλείνει τὸν αἰῶνα τῆς ζωῆς του. Δὲν ἐπροσέξαμε ὅσο ἔπρεπε πὼς ἐφέτος κλείνουν ἕκατό χρόνια ἀπὸ τὸ 1848, ἔτος με τεράστια σπουδαιότητα για τὸ σημερινὸ κατόντημα. Στὸ ἔτος αὐτὸ μεσουρανοῦσε ὁ ὕλισμός τοῦ τύπου τοῦ Φόυερπαχ με βᾶσι τὸ γνωστὸ «ὁ ἀνθρώπος εἶναι αὐτὸ που τρώγει» (Der Mensch ist was er isst). Ὅπως ἔλεγε ὁ

Ἐγκελς, ὅλος ὁ κόσμος, ιδιαίτερα ὄλοι σχεδὸν οἱ φοιτηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ Φόυερπαχ. Ἔτσι ἔμπαινε, θεμέλιο τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὕλισμός, σὰν συνεπῆς, ὡμῆ, ἄμεση ἀρνησις κάθε πνευματικῆς ἀξίας.

2. Ὑπάρχει, ὅμως, και ἡ ἔμμεση ἀρνησις. Δὲν ἀρνεῖται αὐτὴ φανερὰ τὶς πνευματικῆς ἀξίες. Ἰσα-ἴσα, λέει πὼς τὶς ὑπερασπίζεται. Λέξεις ὅπως «πνεῦμα», «ιδέα», «ιδεαλισμός» και τὰ παρόμοια εἶναι πάντα στὴ θεωρία της. Ὅμως, ἐδῶ γίνεται κατὶ ἄλλο. Τὴν φανερὴ ἀρνησι ἀντικαθιστᾶ ἡ ὑπονόμεισις. Αὐτὴ ἡ «κιδεοκρατική» ἀρνησις χτυπάει τὸ θεμέλιο τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τὴν χριστιανική πίστι. Τὶς ἀφίνει ἔτσι τὶς ἀξίες αὐτῆς χωρὶς θεμέλια, ἔτοιμες να πέσουν με τὸ πρῶτο φύσημα τοῦ ἀνέμου. Ἔτσι, τὸ πνεῦμα ἀπὸ δύναμι ζωῆς γίνεται μιὰ λέξις, τὸ πολὺ ἕνα νεκρὸ συλλογιστικὸ σχῆμα, που μπορεῖ μ' αὐτὸ να γράφης βιβλία, μὰ δὲν θεμελιώνει τὴν ζωὴ.

Και στὴν μιὰ και στὴν ἄλλη μορφή, ἡ ἴδια ἀρνησις, τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. Ξεριζώθηκαν τὰ χριστιανικά πνευματικά θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἄλλα πνευματικά θεμέλια δὲν ἐπῆγαν στὴ θέσι τους. Ὁ πολιτισμός τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου ἔμεινε χωρὶς πνευματική θεμελίωσι-για πρώτη φορά στὴν ιστορία τῆς ἀνθρωπότητος! Για πρώτη φορά στὴν ιστορία της ἡ ἀνθρωπότης πῆγε να κάμη ἕνα πολιτισμὸ σθηριγμένο στὴν ἀρνησι τῶν πνευματικῶν θεμελίων που τὸν ἐδημιούργησαν, ἕναν ἀντιχριστιανικὸ πολιτισμὸ.

Γιατὶ πρέπει νᾶχομε πάντα ὑπ' ὄψιν μας τὴν διαφορὰ που χωρίζει τὸν ἀντιχριστιανικὸ πολιτισμὸ, ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς που ἐδημιουργήθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ, ὄχι ἀπὸ ἀντίθεσι, ἀλλὰ ἀπὸ ἄγνοια τοῦ χριστιανικοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ. Εἶτε για τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ πρόκειται, εἶτε για τοὺς πολιτισμοὺς ἄλλων λαῶν

πὸν δὲν ἤξεραν τὸν Χριστιανισμό, ἔχομε κι' ἐδῶ πολιτισμὸ μὲ πνευματικὴ θεμελίωσι, μὲ τὴν πνευματικὴ θεμελίωσι πού ἦταν ἱστορικὰ δυνατὴ. Ὅχι μόνο τῆς δοξασμένης ἀρχαίας Ἑλλάδος μὰ καὶ τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν Κινέζων ὅπως καὶ τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν μαυρῶν τῆς Ἀφρικής ὁ, ὑποτυπώδης ἔστω, πολιτισμὸς ἦταν ὅσο μπορούσε πνευματικῶς χωρὶς καμμιά ἐνσυνείδητη ἀντίθεσι πρὸς τὶς ἀνώτερες ἀξίες. Καὶ θὰ μπορούσαμε ἀπὸ μιὰν ἄποψιν νὰ ποίημε, πὼς οἱ πολιτισμοὶ αὐτοὶ (ἰδιαίτερα, βέβαια, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς) ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀντίθετοι μὰ δὲν εἶναι καὶν ξένου πρὸς τὸν Χριστιανισμό. Καὶ μόνο ὁ νεώτερος ἄνθρωπος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ζήτησε νὰ στηρίξη τὴ ζωὴ του στὸ ἐνσυνείδητο κτίτημα τῶν ἀξιῶν αὐτῶν.

Β'.

Καὶ ποιῆς δικαιολογίες παρουσίασε ἡ ἄρνησις; Πού ζήτησε νὰ στηριχθῆ;

1. Στὴν ἀρχὴ ἐπῆγε νὰ στηριχθῆ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τὴν ἄρνησι τὴν ἐπιβάλλει ἡ ἐπιστήμη. «Τὸ λέει ἡ ἐπιστήμη καὶ ἄρα πρέπει νὰ ξεθεμελιώσωμε τὶς πνευματικὰς ἀξίες. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴ, ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ὁ ὕλισμος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, καὶ ἄλλο πρᾶγμα ὁ ὕλισμος τοῦ Κ' αἰῶνος. Ὅταν ὁ ΙΘ' αἰὼν ἔλεγε ὅτι εἰς ἐπιστήμη τὸ εἶπε πὼς πρέπει νὰ ἀρνηθοῦμε τὴ χριστιανικὴ πίστι, τότε εὐρίσκειτο σὲ μιὰ πλάνη ὡς πρὸς τὸ τί λέει ἡ ἀληθινὰ ἀντικειμενικὴ ἔρευνα, πὸν μὸλις τότε ἀρχίζε τὴν νέα της φάσιν, καὶ εἶχε τοῦλάχιστον τὴν πλάνη αὐτὴ γιὰ βάσιν καὶ ἐλαφροντικό. Ὁ Κ' αἰὼν, ἀντιθέτως, ἤξερε πλέον ὅτι ἡ ἐπίκλησις τῆς ἐπιστήμης ἦταν ψεύτικη. Καὶ παρ' ὅλον τοῦτο ἐπέμενε! Δὲν εἶχε λοιπὸν καμμιά βάσιν ἔστω καὶ ὑποθετικὴ ἦταν ἐν συνείδησει ἀντιπνευματικὸς καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἦταν πολιτισμὸς χωρὶς θεμέλια, ἔτοιμος νὰ καταπέση.

2. Ἡ πολιτικὴ ἡ. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι τὴν ἄρνησι τὴν ἀκολούθησε ὄχι μόνον ἡ ἐπιστήμη ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ. Ὑπῆρξε ἐποχὴ, πὸν ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας, σὲ μερικὰς δυτικὰς χώρες ἰδίως, δημιουργοῦσε μέσα στὸν ἄνθρωπον τὸ αἴτημα

νὰ σταματήσουν τὰ ἄτοπα πὸν ἔβλεπε κανεὶς νὰ συντελοῦνται στὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀπὸ κεῖ ἔσπρωχνε πολλοὺς στὸν πειρασμὸ ν' ἀρνηθοῦν καὶ τὸν Χριστιανισμὸ τὸν ἴδιο. Αὐτό, βέβαια, ἦταν τραγικὴ πλάνη. Γιατὶ ἄλλο εἶναι νὰ κτυπήσῃς τὶς καταχρήσεις, καὶ ἄλλο νὰ κτυπήσῃς τὴν ἀλήθεια πὸν γίνεται ἀντικείμενο τῶν καταχρήσεων. Πρέπει, ἴσα-ἴσα, νὰ ἐπικαλεσθῆς τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ κτυπήσῃς τὶς καταχρήσεις. Ἀλλὰ πάντως ὑπῆρχε μιὰ πλάνη καὶ αὐτὴ ἡ πλάνη ἦταν, ἐπὶ τέλους, μιὰ ἐξήγησις.

Ὅταν ὁμως χθὲς μὸλις στὴ Γερμανία ἔκαναν ὅ, τι μπορούσαν γιὰ νὰ ξεριζώσουν ἕνα Χριστιανισμὸ πὸν ἔδειχνε ἐκεῖ τόσο εὐεργετικὴ καινούργια ἀνθήσι, ὅταν πολλοὶ στὴν Ἀγγλία ἀπαρνοῦνται τὸν Χριστιανισμό, πὸν ὑπῆρξε ἡ δόξα ἀκριβῶς καὶ τὸ στήριγμα τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου, ὅταν ἄλλοι στὴν Ἀμερικὴ ἀπαρνοῦνται τὸν Χριστιανισμό, στὸν ὁποῖο ἡ Ἀμερικὴ τόσα ὀφείλει ὅταν βρίσκονται Ἕλληνες καὶ μάλιστα «πνευματικοὶ ἡγέται» ἢ πολιτικοὶ πὸν πιθηρίζουν καὶ θέλουν ν' ἀπαρνηθοῦν τὸν Χριστιανισμό, στὸν ὁποῖον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομε τὸ πᾶν-τότε δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ ἡ πλάνη σὰν δικαιολογία.

Κι' ἐδῶ βρίζεται ἡ μεγάλῃ διαφορὰ πὸν χωρίζει τὴν ἄρνησι τοῦ ΙΗ' καὶ ΙΘ' ἀπὸ τὴν ἄρνησι τοῦ Κ' αἰῶνος. Ὁ ΙΗ' καὶ ὁ ΙΘ' αἰὼν εἶχαν πρόσφατο παρελθὸν μιὰς κακῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ σὲ ὀρισμένα πεδία. Ἡ γενεὰ τοῦ Κ' αἰῶνος, ἀντιθέτως, εἶχε μπροστὰ της ἕνα Χριστιανισμὸ ξεκαθαρισμένο, ζωογόνο, εὐεργετικό. Στὴ γαλλικὴ ἐπανάστασι, ὅταν ἐκλείναν τὶς ἐκκλησίες καὶ ἔγραφαν τὸ «Liberté, Égalité, Fraternité» ἐπάνω στὸ ἱερό τῶν ἐκκλησιῶν, εἶχαν ὑπ' ὄψει τοὺς τοὺς Λουδοβίκους καὶ τὰ ὄργια πὸν ἐγίνοντο (ἢ ἐνομιζέτο ὅτι ἐγίνοντο) ἐν ὀνόματι ἀκριβῶς τῆς θρησκείας, ἢ τοῦλάχιστον μὲ τὴν ἀνοχὴ τῆς ἐκκλησίας. Ὅταν ὁμως στὴ Βαυαρία, τὸ 1935 κατέβαζαν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τοὺς Ἐστανρωμένους, καὶ τοὺς πετοῦσαν στὸ κάρο, ὅταν σήμερα μερικὰ κολλέγια ἀπαγορεύουν νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴ θρησκεία, ὅταν στὴν Ἑλλάδα ἐπάσχισαν νὰ πε-

ριορισθῆ ἢ θρησκευτικὴ διδασκαλία στὰ σχολεῖα καὶ ἀπαγορεύεται σὲ κατασηνώσεις φοιτητικὲς νὰ γίνεται λόγος περὶ Χριστοῦ, τότε δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν πλάνη γιὰ δικαιολογία. Δὲν ὑπάρχει, παρὰ μόνον ἡ ὀμὴ ἔχθρα κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ἄρνησις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἶχε κατὰ τὸ πνευματικόν. Τὴν πλάνη. Ἡ ἄρνησις τοῦ Κ' αἰῶνος, μὲ μίαν ἐπιστήμη πού ἔχει πιά ξεκαθαρίσει τὴ θέσι της, αὐστηρὰ χωρισμένη ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ καὶ μ' ἓνα Χριστιανισμὸ πὸν δείχνει τὴν πολὺπλευρὴ εὐεργετικὴ του ἐπίδρασι, ἡ ἄρνησις αὐτὴ δὲν ἔχει γιὰ στήριγμα οὔτε τὴν πλάνη. Δὲν ἔχει κανένα στήριγμα. Εἶναι ἀπλούστατα καὶ ὀμώτατα ἡ ἄρνησις. Ἡ ἄρνησις στὸ πνεῦμα, ἡ ἄρνησις στὴν πίστι, καὶ μ' αὐτὴν ἡ ἄρνησις στὴ ζωὴ.

Γ'.

Γιατί ὅπου ἔφυγε ἡ πίστις, ἔφυγε μαζὺ της καὶ ὁ,τι ἀνώτερο ἐστήριξε ἡ ζωὴ. Μαζὺ μὲ τὸ ἱερὸ δέος μπρὸς στὸ Ἄνωτερο καὶ τὸ αἰώνιο ἔφυγε καὶ ἡ παρηγορία. Ἐφυγε ἡ Γραφὴ πὸν τονώνει, τὸ εἰκόνισμα πὸν θυμίζει τὸ χρέος, ἡ αἰωνιότης πὸν ἐνισχύει, ἡ Μετάληψις πὸν συμπυκνώνει. Ἐφυγε ἡ ἠθικὴ δύναμις καὶ ἔμεινε ἡ πλαδαρότης. Ἐσπασε ἡ ἀλυσίδα τῶν ἀξιών καὶ ἡ πνευματικότης ἔμεινε ξεκάρφωτη. Ἐφυγε τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἱε ρ ο ὕ καὶ τοῦ ὁ σ ί ο υ. Ὑπάρχουν, βέβαια, ἀκόμη τὰ ἐπιθετα «ἑρὸν» καὶ «δοιον». Ὑπάρχουν καὶ τὰ διεκδικεῖ ὁ καθέννας γιὰ τὸς ἀξιώσεις του. Τὴν ἔννοια ὅμως, τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον, ποῖος τὸ δίνει τώρα πιά; Ποῖος δίνει τὸ δοιον, ἐκεῖνο πὸν γιὰ χάρι του θυσιάζει κανεὶς ἀπὸ τὸν ἑαυτό του; Χάριν τίνος τώρα νὰ θυσιάζεται κανεὶς; Γιὰ ἓνα σχῆμα λόγου;

Πολιτισμὸς-λέει-χωρὶς ἱερὸν! Σὰν νὰ ἦταν δυνατόν νὰ γίνῃ πολιτισμὸς χωρὶς τὴν ἀξία τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ ἁγίου! Σὰν νὰ ἦταν τίποτε ἄλλο ὁ πολιτισμὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἱερὸ καὶ τὸ ὄσιο σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου! Σὰν νὰ μπορούσε νὰ σταθῆ πολιτισμὸς, μὲ βάσι τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος

εἶναι μόνον τόσα κιλά κρέας-σὰν νὰ μπορούσαν τὰ κιλά τὸ κρέας μόνον νὰ κάνουν πολιτισμὸ!

Ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς: «Μὰ ἐγὼ δὲν βλέπω νὰ ἐκδηλώνονται στὴν πραγματικότητά ὅλες αὐτὲς οἱ συνέπειες. Ὑπάρχει ἀκόμη ὁ «ὕλιστις» πὸν ὄσα κι' ἂν λήη, πὸς μόνον ὕλη ὑπάρχει, θυσιάζεται γιὰ τὰ «ιδανικά» του. Καὶ εἶναι ἀλήθεια αὐτό. Ἐκεῖνο πὸν σώζει ἀκόμη τὴν κατάστασι, εἶναι ὅτι ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀσυνέπεια. Μιὰ τέτοια ἀσυνέπεια διακλαδώνεται μέσα σ' ὁλο τὸν πολιτισμὸ μας καὶ ἐμποδίζει νὰ βγοῦν πέρα γιὰ πέρα οἱ καταστρεπτικὲς συνέπειες τῆς ἀρνήσεως. Ἀλήθεια, τὸ βλέπομε τώρα, ὅτι δὲν ἔχει ἐξαντληθῆ ἡ παρακαταθήκη τῶν πνευματικῶν δυνάμεων πὸν μᾶς εἶχε δώσει αἰῶνον χριστιανικὴ πολιτιστικὴ παράδοσις. Ἐχει τόση δύναμις τὸ πνεῦμα πάνω στὸν ἄνθρωπο, ὥστε δὲν μπορεῖς εὐκόλα νὰ τὴν ἐξαφανίσῃς. Ὅπως, ἄλλωστε, καὶ στὸν σωματικὸ ὄργανισμὸ, τὶς συνέπειες μιᾶς ζωῆς παρὰ φύσιν δὲν θὰ τὶς ἴδοιμε ἀμέσως. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τὸ νὰ ἐρησυχάζῃ κανεὶς πάνω σ' αὐτὲς τὶς ἀντιφάσεις θὰ ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ σοφὸ καὶ συνετό. Ἡ ἀντίφασις, πὸν ὀφείλεται σὲ κεκτημένη ταχύτητα πνευματικῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ὄλο καὶ φεύγει. Ὅσο πᾶμε, τόσο καὶ ἐκδηλώνονται, ὀλοένα καὶ σαφέστερα, οἱ συνέπειες τῆς ἀρνήσεως. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἔξεσπασμα τῶν συνεπειῶν εἶναι πὸν ξεχωρίζει τὴν ἐποχὴ μας ἀπὸ τὶς προηγούμενες!

Καὶ πρέπει, ἀφοῦ ἐφθάσαμε ἐδῶ, νὰ συμπληρώσουμε κάπως ὄσα εἶπαμε σχετικὰ μὲ τὶς δυὸ μορφὲς τῆς ἀρνήσεως, τὴν ὕλιστικὴ καὶ τὴν ἰδεοκρατικὴ. Καὶ οἱ δυὸ ἐμφανίζονται πολλὰς φορὲς ἀντιφατικὲς στὴν πράξι. Οἱ ὀπαδοὶ τοὺς δείχνουν μιὰ πράξι διάφορη ἀπὸ τὴ θεωρία. Ἄν κριθοῦν ὅμως ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς ἠθικῆς, παρουσιάζουν μιὰ σημαντικὴ διαφορὰ. Ὁ ὕλιστις, ὁ ἀντιφατικὸς στὴ ζωὴ του, μὲ τὸ νὰ πιστεύῃ μόνον στὴν ὕλη κι' ὅμως νὰ θυσιάζεται γιὰ μιὰν ἰδέα, ὁ ὕλιστις αὐτὸς παρουσιάζει τὴν πράξι καλύτερη ἀπὸ τὴ θεωρία του. Ἐνῶ ὁ «ἰδεοκράτης» πὸν λέει πὸς μόνον τὶς ἰδέες ἀκολουθεῖ, καὶ ὅμως στὴν πράξι

Ξι παρουσιάζεται υλιστικώτερος ἀπὸ τὸν ὑλιστή, ὁ ἰδεοκράτης πού εἶναι στὸν στοχασμὸ ἰδέα καὶ τὴν πράξι ἴλη, ὁ ἰδεοκράτης αὐτὸς... ἄς θυμηθοῦμε τὸν Μέγα Βασίλειο εἰσικέναι φάινει ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκηπτικῆς ὑποκρινομένοις τὰ δράματα, οἱ ὡς βασιλεῖς καὶ δυνάσται πολλαίκις εἰσέρχονται, οὔτε βασιλεῖς ὄντες, οὔτε δυνάσται, οὐδὲ μὲν οὖν, τυχόν, ἐλεύθεροι τὸ παρᾶπαν!

Δ'.

Καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν αἰῶνα μας, ἡ ἄρνησις τῶν πνευματικῶν ἀξιών δὲν ἦταν ἄγνωστη. Τὴν καταπολέμησι τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τὸν μυκτηρισμὸ καὶ αὐτῶν καὶ τῆς πίστεως στὸν Θεό, τὴν βρισκομε, παραδείγματος χάριν, καὶ στὸν Λουκιανὸ, στὴν ἐποχὴ τοῦ Λουκιανοῦ, ἐποχὴ τῆς καταπτώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Στὴν ἐποχὴ μας, ὁμοίως, ἡ ἄρνησις πήγαινε νὰ γίνῃ πολιτιστικὸ καθεστῶς.

Μ' ὅλη τὴν πάλῃ καὶ τὸ μῖσος πού τοὺς χωρίζουν κατὰ τὰ ἄλλα, στὴν ἄρνησι αὐτῆ συναντῶνται ἀμέσως ὁ «ἀριστοκρατίας», ὁ λόρδος πού γράφει βιβλία κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ προλετάριος πού περιμένει κ' αὐτὸς τὴν εὐτυχία του ἀπὸ τὴν καταπολέμησι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ χιτλερικός καὶ ὁ κομμουνιστής, συναντῶνται στὸ φορητὸ ἀυτοκίνητο ὅπου φορτώθηκαν τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα πού ξεκορμαίστηκαν ἀπὸ τὰ σχολεῖα γιὰ νὰ πεταχθοῦν στὰ σκουπίδια. Ὁ συντηρητικός, ὁ ἄνθρωπος πού θαυμάζει τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸ, πού τὸν ἐχάλασε, τάχα, ὁ Χριστιανισμὸς (!) Καὶ ὁ φουτουριστής ἢ ὁ ἄνθρωπος τῶν συρρεαλισμῶν πού μωεῖ κάθε τι τὸ ἀρχαῖο. Ὁ Νιτσεϊστής πού κωμάρωνει σὰν μαθητῆ τοῦ «Ἀντιχριστοῦ», ὅπως καὶ ὁ μαρξιστής μὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ρουτίνας, πού δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ λέξι ἀπὸ φιλοσοφία. Ὁ γέρος πού ἔζησε μὲ τις παραδόσεις τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ ἡ μοντέρνα δεσποινιδούλα ἢ ἡ ἀποτυχημένη γυναῖκα τοῦ πεζοδρομίου. Ὁ «φρατισμένος» ἐργοστασιαάρχης καὶ ὁ «συνειδητὸς» ἐργάτης. Ὁ «εἰρηνοφίλος», πού βρῖσκει πῶς...

ὁ Χριστιανισμὸς, φτᾶει γιὰ τοὺς πολέμους πού γίνονται καὶ ὁ σοβινιστῆς στρατηγός, πού βρῖσκει πῶς ὁ Χριστιανισμὸς σκοτώνει τὸ πολεμικὸ μένος πού χρειάζεται γιὰ τοὺς σοβινιστικoὺς σκοποὺς. Ὁ σύγχρονος ἄρνητῆς δέχεται τὸ πᾶν, ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἄρνησις. Διαφορὲς πού χωρίζουν τὸν Βολταῖρο ἀπὸ τὸν Diderot, τὸν Ρενὰν ἀπὸ τὸν Στράους, τὸν Σοπενγᾶουερ ἀπὸ τὸν Νίτσε, τὸν Unamuno ἀπὸ τὸν Henri Barbusse, τὸν Büchner ἀπὸ τὸν Freud, τὸν ὑλισμὸ ἀπὸ τὴν ἀντιχριστιανικὴ ἰδεοκρατία, δὲν ἔχουν καμμιὰ σημασία, ἀρκεῖ πῶς μὲ ὅλα αὐτὰ θὰ θεμελιωθῇ ἡ ἄρνησις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ἄρνησις πήγαινε νὰ ἐμφανισθῇ σὰν καθεστῶς, τόσο πολὺ καθεστῶς, ὥστε καταντᾶ ἔγκλημα καθοσιώσεως κατὰ τοῦ καθεστῶτος αὐτοῦ, κάθε προσπάθεια νὰ ξεφύγῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ δεσμά του. Τὸ πρᾶγμα ἔφθασε νὰ γίνῃ πραγματικὴ «φοβία» τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου, πού εἶχε κυριολεκτικὰ τρομοκρατηθῇ, μήπως, ἂν παρουσιασθῇ μὲ μερικά δείγματα χριστιανικῆς πίστεως μέσα του, θεωρηθῇ πῶς δὲν εἶναι «μοντέρνος» γίνῃ ἀπόκληρος τῆς κοινωνίας. Ὁ πιστὸς πού θὰ δείξῃ ἕνα ὀποιοδήποτε σημάδι πίστεως, θὰ δῆ τὸν κοινωνικὸ αὐτὸ ἀποκλεισμὸ σ' ὅλη του τὴν ἔκτασι. Ὁ νεοδιορισμένος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου πού δὲν θὰ δεχθῇ νὰ ὀρισθῇ ὅταν εἶναι Τρίτη ἢ 13 τοῦ μηνός, δὲν κάνει ἐντύπωσι καὶ ὁ μοντέρνος ἄνθρωπος πού ἀποφεύγει μὲ κάθε τρόπο ν' ἀνιάσῃ τὸ τσιγάρο του μὲ τὸ ἴδιο σπύργο πού ἀναψαν δύο ἄλλοι, ἢ πού σὲ ἀναγκάζει νὰ «χτυπήσῃς ξύλο» (*) θεωρεῖται πῶς κάνει τὸ φυσικώτερο πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Κάνετε ὁμοίως μὴ προσερχῆ, ἢ ἔστω τὸν σταυρὸ σας, ἀρχίζοντας τὸ φαγητὸ σ' ἕνα γεῦμα τῆς σύγχρονης κοινωνίας τοῦ «καλοῦ κόσμου» καὶ θὰ δῆτε τὸ ἀποτέλεσμα!

(*) Στὸς ἀναγνώστες πού ἔχουν τὸν πρῶτο τόμο τῶν «Ἀκτίνων» θὰ συνιστοῦσα νὰ ξαναδιαβάσουν τὸ «Θέατρο τῆς Ζωῆς» μὲ τὸν τίτλο «Κτόπα ξύλο» (σ. 131). Εἶναι ἕκατὸ τὰ ἕκατὸ ἐκ τοῦ φυσικοῦ.

Ε'.

Ἡ κατάπτωσης πού φέρνει ἡ ἄρνησις αὐτὴ ἔχει, βέβαια, παντοῦ τὶς φοβερὲς ἐκδηλώσεις της. Θὰ ξεχωρίσω ὁμως τρεῖς τὶς τραγικώτερες.

1) Τὸ παιδί. Τὸ παιδί πού μένει μακριὰ ἀπὸ κάθε χριστιανικὴ ἐπίδρασι, τὸ παιδί πού μένει καὶ ἀβάπτιστο ἀκόμα, πού γεννιέται καὶ μεγαλώνει καὶ δὲν ὑπάρχει μάννα νὰ τὸ μᾶθῃ νὰ κἀνῃ τὸν σταυρὸ του, πού γερνᾷ καὶ πεθαίνει καὶ ἰδέα δὲν ἔχει ὅτι ὑπάρχει κάτι ἀνώτερο ἀπὸ τόσα κιλά κρέας! Κι' ἀκόμα χειρότερο-ἀπίστευτο μὰ ἀληθινώτατο!-τὸ παιδί πού τὸ δέρονουν γιατί κάνει κάποια πράξι λατρείας, γιατί κάνει τὸν σταυρὸ του. Σήμερα ὑπάρχουν σ' ὅλον τὸν κόσμον παιδιὰ, πού τρῶνε χαστούκια, ἐπειδὴ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Naί, ἀλλὰ κάθε τέτοιο χτύπημα εἶναι κα' ἓνα τραντάγμα στὸν πολιτισμὸ μας! Καὶ μόνο αὐτὰ τὰ τραντάγματα ἂν ὑπῆρχαν, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ μᾶς παραξενεύῃ τὸ ὅτι ὁ κόσμος ἐγέμισε ἐρείπια!

2) Ἡ γυναῖκα. Τὸ ἴδιο εἶναι, βέβαια, ἀπὸ τὴν ἀποψὶ μας, καὶ ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα. Ἀλλὰ, ὅσο νᾶναι, ἡ γυναῖκα εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς καρδιάς, τοῦ συναισθήματος, τοῦ «ἐπέρος λόγον». Τὸ ὅτι λοιπὸν ἡ ἄρνησις ἐφθασε καὶ στὴ γυναῖκα, καὶ βλέπομε τὴ γυναῖκα τὴν ἄθνη, τὴν γυναῖκα πού δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀνώτερο, πού δὲν κυτᾷ-αὐτὴ τοῦλάχιστον-τὸν οὐρανὸ, αὐτὸ πιά εἶναι μόνο τῆς ἐποχῆς μας κατάντημα, αὐτὸ δίνει ἓνα ξεχωριστὰ τραγικὸ τόνο στὸ κατάντημα αὐτό!

3) Ὑπάρχει καὶ τρίτη πρωτοτυπία: ὁ τάφος. Ὁ τάφος πού χάνει κάθε χρῶμα θρησκευτικότητος, εἶνε κάτι τὸ πρωτοφανές, ὄχι πιά στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ στὴν Παλαιοντολογία ἀκόμη. Ὅσοι δέχονται ὅτι τὰ κρανία αὐτὰ ἀνήκουν σὲ ἀνθρώπους, λένε ὅτι κα' οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν καὶ θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις, γιατί ἔθαβαν τοὺς νεκροὺς των. Ὁ πολιτισμὸς ὁ ἀνθρώπινος, εἴτε τοῦ εὐρωπαϊοῦ εἴτε τοῦ ἀγρίου, ἔχει θεμελιωθῆ πάνω στὴν ἱερότητα τοῦ τάφου. Καὶ ἐδῶ, μὲ τὴν ἄρνησι παρυσιάζεται γιὰ

πρῶτη φορὰ ὁ τάφος μὲ βγαλμένο ἀπὸ πάνω του κάθε στοιχεῖο, ἀκόμη καὶ κάθε σύμβολο αἰωνιότητος. Naί, ἀλλὰ τάφος χωρὶς νὰ εἶναι ἀφιερωμένος σὲ κάτι ἱερό, δὲν εἶναι πιά τάφος. Εἶναι πτωματοδοχεῖο. Κι' ὅταν δὲν ὑπάρχουν πιά τάφοι, δὲν ὑπάρχει πιά πολιτισμὸς. Γιατί, στὸ τέλος-τέλος, πολιτισμὸς εἶναι οἱ τάφοι πού μὲ τὴν ἱερότητά τους δημιουργοῦν ζωὴ καὶ δείχνουν πρὸς τὴν αἰωνιότητα!

ΣΤ'.

Καὶ ὁμως, ἡ ἄρνησις στὶς μορφές πού εἶδαμε δὲν ἀποτελεῖ τὴ μόνη πρωτοτυπία. Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη πρωτοτυπία τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ δύναμις τῆς πίστεως ἀκριβῶς μέσα στῆς ἀρνήσεως τὴν ἐποχὴ.

Ἄλλως τε, στὸ τέλος, ὅλα αὐτὰ πού εἶπαμε περὶ ἀρνήσεως εἶναι πιά ἀπρηχαιωμένα. Καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ μὴν εἶναι ἀπρηχαιωμένα, σύμφωνα μὲ κάποια ἀπαράβατη νομοτέλεια. Ὅταν λέμε ὅτι ἡ ἄρνησις διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, εἶπαμε ταυτοχρόνως ὅτι ἡ ἄρνησις εἶναι πιά ἀπρηχαιωμένη. Γιατί ἡ ἄρνησις, γιὰ νὰ ζῆσι, πρέπει νὰ ἔχη τὴν αἴγλη τοῦ μυστηρίου. Πρέπει νὰ προβᾷ ἀπὸ μέσα ἀπὸ κάποια ἀπόρρητα γιὰ τὸν πολὺν κόσμον ἐργαστήρια, ὅπου ὁ πολὺς κόσμος φαντάζεται ὅτι κάτι τὸ μεγάλο καὶ τὸ καταπληκτικὸ συντελεῖται. Ὅταν ὁμως ἡ ἄρνησις διαδοθῇ, ὅταν λείψῃ τὸ μυστήριό της, ὅταν ἡ ἄρνησις ἀρχίσῃ νὰ ἐφαρμόζεται, τότε ξεσκεπάζεται καὶ ἀρχίζουν πιά οἱ ἀπογοητεύσεις. Τότε ἡ ἄρνησις γίνεται καθεστῶς πού δοκιμάζει πάνω του τὴν ἄρνησι. Ἡ ἄρνησις ἀρχίζει νὰ παίρνῃ μέσα στὴν ἀρνητικὴ φόρα καὶ τὸν ἑαυτὸ της. Τότε ἔχομε τὴν ἄρνησι τῆς ἀρνήσεως. Ὅταν ἡ ἄρνησις γίνεται καθεστῶς, τότε πιά εἶναι λογικῶς ἀντίφασσις καὶ πολιτιστικῶς κάτι τὸ ἀδύνατο. Ἡ ἄρνησις πού γίνεται καθεστῶς, εἶναι ἡ ἄρνησις πού φεύγει.

Καὶ γι' αὐτὸ στὶς ἡμέρες μας ἡ ἄρνησις ἀρχίζει πιά νὰ φεύγῃ...

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΟΔΗΓΟΙ

Μεταφρασθείσα εἰς διαφόρους γλώσσας καὶ διεθνῶς πλέον καθιερωμένη γνωστὴ ἡ «*Ἀθήλαις*» τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων, περὶ τῆς ἀληθινῆς σχέσεως Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπιστήμης, προκαλεῖ συνεχῶς θερμὰς ἐκδηλώσεις ἐκ μέρους συγχρόνων διακρηπῶν ἐπιστημόνων τῆς ἀλλοδαπῆς. Δὲν δυνάμεθα νὰ τὰς παραθέσωμεν ὅλας ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν «*Ἀκτίνων*». Ἐκρίναμεν ὅμως ἐπιβεβλημένον νὰ καταχωρήσωμεν κατωτέρω μίαν ἐπιλογὴν ἐξ αὐτῶν.

Ταυτόσημοι, σχεδόν, μὲ τόσας ἄλλας ποῦ ἔχουν δημοσιευθῆ εἶναι πάντοτε ἐξαιρητικῶς ἐνδιαφέρουσαι ὡς γνήσιαι ἐπιστημονικαὶ μαρτυρίαι φέρουσαι, περὰ τὴν ταυτότητα τοῦ συμπέρασματος, καὶ τὴν ἰδιομορφίαν ἐκάστου ἐρευνητοῦ. Ἐξ φαντασθῆ κανεὶς πόσον θόρυβον θὰ ἔκλυε ἡ ἀρνησις διὰ τὴν ἀντίθετον τυχόν μαρτυρίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν! Χωρὶς νὰ θορυβῆ ὁ Χριστιανὸς δὲν δύναται πάντως νὰ θέτῃ τόσον εὐγλωττα μνημόματα «*ὑπὸ τῶν μέλιον*»!

Αἱ σήμερον δημοσιευόμεναι δηλώσεις μᾶς ἐστάλησαν ἀπὸ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, πλὴν μιᾶς, ἡ ὁποία προέρχεται ἐξ Ἑλβετίας.

HERVEY ALLEN

Ἄμερικανὸς ποιητὴς καὶ διηγηματογράφος.

Εἰς τὴν μεγάλην προσπάθειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει ἀποδυθῆ ἡ Ἀμερικὴ, ὁμοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἔθνων, διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πληγῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν ὄχι μόνον ἰκανῆς ὕλικῆς εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνανέωσιν καὶ ἀναζωογόνησιν τῆς δυνάμεως τῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν παρέχει τὸ παρελθόν, ἢ συμβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ἐνσαρκώνεται εἰς τὰ θέσμινα τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν, δὲν δύναται νὰ παραμεληθῆ καὶ θὰ ἔπρεπε, διὰ σοβαρωτάτους λόγους, νὰ βοηθηθῆ καὶ νὰ διατηρηθῆ. Ἡ ἐλευθε-

ρία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ τελικὴ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μάλλον παρὰ ἐνώπιον τοῦ Κράτους εὐθύνη τῆς εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔδωσε πάντοτε, καὶ μέχρι σήμερον δίδει, δύναμιν εἰς τὰ δόγματα καὶ τὰς διδασκαλίαις τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν, μὲ τὸν τρόπον τῆς, προσπαθεῖ νὰ φέρῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς νεωτέρας ἐποχῆς τὴν καὶ σήμερον οὐσιώδη καὶ ἐνδοξον ἱστορίαν περὶ τοῦ Λυτρωτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸς ταύτην κάθε ἀληθῆς συγγραφεὺς καὶ καλλιτέχνης, ὁ ὁποῖος ἔχει κάποια ἐννοια περὶ τῆς κοινωνικῆς του εὐθύνῆς καὶ γνήσιαν διανοητικὴν ἀντίληψιν, ὀφείλει, κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς, νὰ διακηρύξῃ τὴν συμφωνίαν του.

E. F. BARKER

Κοσμήτωρ της Σχολής Φυσικής
του Πανεπιστημίου του Michigan.

Είμαι έντελῶς σύμφωνος με την θέσιν την όποίαν έλαθεν ή Χριστιανική Ένωσις Έπιστημόνων έν Έλλάδι, όπως αυτή έκτίθεται εις την Δήλωσιν των τών Χριστουγέννων του 1946. Δέν υπάρχει διαμάχη μεταξύ έπιστήμης και Θρησκείας, εκτός όταν ή μία ή ή άλλη έπιζητή να επέμβη δογματικώς επί θεμάτων τα όποια εύρισκονται εκτός της ιδικής της σφαίρας.

Τό λειτουργήμα της έπιστήμης είναι να περιγράφη όσον τό δυνατόν πληρέστερον όλα εκείνα τα φαινόμενα της φύσεως, τα όποια είναι δυνατόν να άχθουν υπό άμεσον παρατήρησιν, και να άναζητή σχέσεις και άναλογίας μεταξύ όσον τό δυνατόν περισσοτέρων παρατηρηθέντων γεγονότων. Τό λογικόν σχήμα τό όποίον κατασκευάζεται τοιουτοτρόπως δύναται καθ' υπόθεσιν ή κατά πρόβλεψιν να προβληθ ή εις πεδία μη έξερευνηθέντα άκόμη, αλλά τουτο είναι κάτι τό ρισκοίνδυνον, τό όποίον πρέπει να είναι υπό βάσανον, μέχρις ότου ύπάρξη έπιθεωραίσις διά της άμέσου παρατηρήσεως.

Ό τρόπος ούτος της έρεύνης δέν δίδει καμμίαν άπολύτως κλειδα διά την κατανόησιν της έσχάτης πραγματικότητας, ή όποία εύρίσκεται διπισθεν του σχήματος τό όποίον έχομεν κατασκευάσει κατ' αυτόν τον τρόπον. Ούτε δίδει εις τον έπιστήμονα την δυνατότητα να διατυπώη κρίσεις περι θεωρήσεων του κόσμου, τάς όποίας δέν είναι δυνατόν να προσεγγίσωμεν διά της μεθόδου της έπιστήμης. Τό να άρνηθώμεν όμως την σπουδαιότητα τοιούτων θεωρήσεων θά ήτο κάτι, τό άκρως άντεπιστημονικόν.

Θρησκευτικά πεποιθήσεις και συστήματα ήθικής δέν κατασκευάζονται αυθαίρετως, αλλά βλαστάνουν από την έπιωρευθείσαν σοφίαν των αίωνων. Δίδουν μορφήν εις εκείνας τάς θέσεις, ιδεώδη και έμπνεύσεις, αί όποίαι διά μα-

κρās πείρας άπεδείχθησαν ως αί μάλλον συντελεστικά διά τό καλόν της κοινωνίας και την έσωτερικήν ίκανοποίησιν του άτομου. Δέν ύπάρχει έπιστημονικόν μέτρον διά την σύγκρισιν μεταξύ ύψηλών και κατωτέρων Ιδανικών ό Χριστιανισμός δίδει εκείνο τό όποίον πιστεύομεν ότι άποτελεί τό ύψιστον κριτήριον διά τοιαύτας κρίσεις. Τό να έγκαταλείψωμεν έπομένως ή να παραμελήσωμεν τά διδάγματα του Χριστιανισμού, είναι ως εάν προκαλοϋμεν την καταστροφήν της ανθρωπότητας.

WARREN BLAKE

Καθηγητής της Έλληνικής γλώσσης
και φιλολογίας του Πανεπιστημίου
του Michigan.

Άποτελεί τιμήν και εύχαρίστησιν τό να έχω την δυνάτοτητα να δηλώσω την συμμετοχήν μου εις την Δήλωσιν την εκδοθείσαν υπό της Ένώσεώς σας.

Ό μέγας Έλλην έπιστήμων και φιλόσοφος Άριστοτέλης υπήρξεν ό πρώτος, ό όποίος υπέδειξεν ότι πέραν του κόσμου των υλικών πραγμάτων και πέραν της άτελείωτου άλύσεως αίτιας και άποτελέσματος διά της όποίας ή έπιστήμη έπιχειρεί να εξηγήση τό «πώς» του σύμπαντος, πρέπει να ύπάρχη ένα άχρονον «διατί», μία Πρώτη Αιτία, ή όποία άποτελεί την τελειότητα και την ολοκλήρωσιν διά την όποίαν άγωνίζονται πάντες οι άνθρωποι, ή όποία και μόνη δίδει νόημα εις την ζωήν και ή όποία μόνη ένώνει τους ανθρώπους έν πνεύματι άμοιβαίας εύθύνης του ένός προς τον άλλον. Εις τουτο ό Χριστιανισμός προσέθεσε την έννοιαν του Νόμου της Άγάπης, διά του όποίου τά έργα της μεγάλης Πρώτης Αιτίας έγιναν συνειδητά εις τους ανθρώπους διά του παραδείγματος του Υίου Του.

Άν και ό κόσμος τώρα φαίνεται ότι παρεξέκλινε μακράν από την όδόν, μία πνευματική άναγέννησις θά έλθη κάποτε άσφαλώς.

A. E. R. BOAC

Καθηγητής της Ιστορίας
του Πανεπιστημίου του Michigan
Κοσμήτωρ του Ιστορικού τμήματος.

Ἄνεγνωσα μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον τὴν Δήλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων ἐν Ἑλλάδι, καὶ εὐρίσκω ἐμαυτὸν ἐξ ὅλης καρδίας συμφωνοῦντα πρὸς τὰς ἀρχάς καὶ τὰ ἰδεώδη, τὰ ὁποῖα ἐκφράζει αὐτή. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ φαίνονται ὡς ἡ μόνη ὑγιὴς βᾶσις πρὸς ἀναγέννησιν τῆς κοινωνίας τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνησιὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ὡς ἀναζητήσις τῆς ἀληθείας, οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται ἀπὸ τὴν ἀληθῶς χριστιανικὴν πίστιν.

EDWARD McCRADY

Κοσμήτωρ τῆς Βιολογικῆς Σχολῆς
University of the South, Tennessee.

Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω, ὅτι προσυπογράφω μὲ τὴν καρδιά μου τὴν Δήλωσιν, ἡ ὁποία συνοδεύει τὴν Διακήρυξιν τῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων. Ὅποτε-δήποτε εἰς τὸ μέλλον ὑπάρξῃ εὐκαιρία νὰ χρησιμοποιήσετε ἀπόψεις ἰδικὰς μου ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς σπουδαιότητος, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τὸν Πολιτισμὸν ἢ τῶν σχέσεων ἐπιστήμης, φιλοσοφίας καὶ θρησκείας, θὰ τὸ θεωρήσω τιμὴν μου νὰ ἐρωτηθῶ καὶ πάλιν. Τώρα γράφω ἕνα βιβλίον ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔχω ἔτοιμον τὸ χειρόγραφον τὸν Αὐγουστον τοῦ 1948.

Εὐχομαι ἀπὸ βάθους καρδίας νὰ ἠμπορέσωμεν ἡμεῖς οἱ Ἀμερικανοὶ νὰ παράσχωμεν μεγαλυτέραν βοήθειαν εἰς ὄλους τοὺς Χριστιανούς τῆς Εὐρώπης. Ὑπάρχουν πολλὰ μαῦρα σύννεφα εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ διαπερασθοῦν ἢ νὰ διαλυθοῦν ἀπὸ κανένα ἄλλο φῶς παρὰ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

ERNST A. HAUSER

Καθηγητὴς τῆς Χημείας
τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Μασσαχουσέτης.

Ἡ Δήλωσις ἡ συνοδεύουσα τὴν Διακήρυξιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, δημοσιευθεῖσα εἰς τὰς «Ἀκτίνας» τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946, μόλις περιήλθεν εἰς γνῶσιν μου.

Ἐπιθυμῶ νὰ σημειώσω ὅτι δὲν ἔχει μόνον τὴν ἐγκαρδιωτάτην ὑποστήριξιν μου, ἀλλὰ ὅτι ὑπογράφω κάθε λέξιν τῆς.

Κάμιν τὴν δήλωσιν αὐτὴν μὲ τὴν εἰδικὴν ὑπογράμμισιν τοῦ γεγονότος, ὅτι εἶμαι ἐπιστήμων καὶ ἀνήκω εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Ὅλοσδήποτε ἰσχυρίζεται ὅτι Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἐπιστήμη εὐρίσκονται ἐν ἀνταγωνισμῷ δὲν γνωρίζει περὶ τίνος ὁμιλεῖ. Διὰ νὰ ἀποδείξω τὴν ἀποψίν μου ἀποστέλλω συντόμως ἄρθρον πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰς «Ἀκτίνας».

R. C. HUSSEY

Καθηγητὴς τῆς Γεωλογίας
τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Michigan.

Ὁ εἰλικρινὴς ἐπιστήμων ἀναζητεῖ πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ἐντὸς τοῦ πεδίου τοῦ ἐνδιαφέροντός του. Σταθερῶς παρατηρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ δεδομένα τῆς φύσεως ἐν τῇ προσπάθειά του νὰ ἐξηγήσῃ τὸν φυσικὸν κόσμον ὁ ὁποῖος μᾶς περιβάλλει. Ἄνθρωποι ἐργαζόμενοι εἰς τὸ πεδίου τῆς θρησκευτικῆς σκέψεως εἶναι ἐξ Ἰσοῦ εἰλικρινεῖς εἰς τὸν πόθον των νὰ κατανοήσουν τὴν πνευματικὴν πλευρὰν τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια ἐπὶ ἐνός πεδίου δὲν δύναται νὰ συγκρούεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐνός ἄλλου καὶ διαφορετικοῦ πεδίου. Πίστεις, καὶ δογματικῶς ἐξαγγελθεῖσαι ἀντιλήψεις, ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβληθοῦν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ οἱ θεολόγοι συχνὰ ἔπρεπε νὰ μεταβάλλουν τὰς ἀντιλήψεις των, διὰ νὰ τὰς φέρουν εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν πρὸς νε-

ωστὶ ἀνακαλυφθέντα ἐπιστημονικὰ δεδομένα. Ἡ θρησκεία ὁμῶς ἀσχολεῖται μὲ τὴν πνευματικὴν πλευρὰν τῆς ζωῆς καὶ τοιοῦτοτρόπως εἶναι βασικὴ καὶ θεμελιώδης.

Ἡ ὑπαρξίς ὄντος τινὸς πέραν τῶν ἀπλῶν γεγονότων τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πλείστων ἐπιστημόνων. Ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀισθάνεται βαθέως ἐντός του καὶ δὲν ἀναμειγνύεται μὲ τὴν πίστιν του εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἰδίας του ἐπιστήμης. Μᾶλλον ἐνισχύει τὴν πίστιν αὐτὴν καὶ βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸν ὅλον σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως καὶ φέρῃ εἰς ἄρμονίαν τὰ φυσικὰ καὶ πνευματικὰ πράγματα. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν θρησκείαν. Ἀμφότεραι εἶναι ἀπαραίτητα μέρη τοῦ μεγάλου σκοποῦ ἐκείνου, ὃ ὁποῖος εἶναι σκοπὸς τῆς ζωῆς.

P. H. PARKER

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας.
Κοσμητὴρ τοῦ Φιλοσοφικοῦ τμήματος.
τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Michigan.

Κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν ὑπάρχει ἀντίφασις μεταξὺ τῶν οὐσιωδῶν δογμάτων τῆς Θρησκείας καὶ τῶν πειραματικῶν πορισμάτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης.

W. NORMAN PITTINGER

Πρόεδρος τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀνέγνωσα μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον τὴν ἔκθεσίν σας περὶ τῶν σκοπῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως. Ἐδῶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐκείνοι ἐξ ἡμῶν οἱ ὁποῖοι μερικοῦν διὰ τὸν συνδυασμὸν Χριστιανισμοῦ

καὶ ἐπιστημονικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σκέψεως χαίρουν πληροφορούμενοι ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναγνωρίζεται τὸ θεμελιώδες αὐτὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας.

Ὡς πνευματικὸς παραστάτης τῆς Ἀμερικανικῆς Ὁμοσπονδίας Ἐπιστημόνων, εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω ὅτι εἶναι ἀπολύτως δυνατόν δι' ἓνα εὐσεβῆ χριστιανὸν πιστὸν νὰ εἶναι εὐθύς καὶ τίμιος ἐπιστήμων καὶ διανοούμενος, ὅπως ἀναλόγως καὶ τὸ ἀντίστροφον εἶναι ἀληθές, δηλαδὴ ἓνας εὐθύς καὶ τίμιος ἐπιστήμων καὶ διανοούμενος εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι εὐσεβὴς χριστιανός. Ἐάν δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ καταπείσωμεν τὸν λαόν μας, ἰδιαίτερος τοὺς σπουδαστὰς τῶν πανεπιστημίων καὶ τῶν ἄλλων σχολῶν, ὅτι αὐτὴ ἡ συνδιαλλαγὴ θρησκείας καὶ ἀληθείας εἶναι δυνατὴ, θὰ ἀντιμετωπίσωμεν ἓνα κόσμον χωρὶς Θεὸν καὶ χωρὶς ἐλπίδα.

Θὰ παρακολουθῆσω μὲ ἐνδιαφέρον τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀναλαμβάνει ἡ Ἐνωσις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἰδιαίτερος ἐφ' ὅσον εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὴν προσπάθειαν τῆς Συνομοσπονδίας μας τῶν Ἐπιστημόνων εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς.

ALEXANDER H. RUTHVEN

Καθηγητὴς τῆς Ζωολογίας.
Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Michigan.

Ἀνέγνωσα μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν Δήλωσίν σας, ἐκφράζουσαν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ πολιτισμὸς μας, ἐάν πρόκειται νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ αποτελεσματικῶς, πρέπει νὰ βασισθῇ ἐπὶ ἀληθῶς πνευματικῶν βάσεων. Εὐρίσκω τὸν ἑαυτὸν μου εἰς πλήρη συμφωνίαν πρὸς αὐτὴν τὴν ἄποψιν καὶ ὅς συγχάιρω διὰ τὴν πειστικότητα μὲ τὴν ὁποίαν αὐτὴ διατυπύεται εἰς τὴν Δήλωσιν τῆς ὑμετέρας Ἐνώσεως.

WILLIAM C. STEERE

Κοσμήτωρ τῆς Βοτανικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Michigan.

Δὲν βλέπω πῶς οἰοσδήποτε νουεχῆς ἐπιστήμων δὲν θὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεμελιώδη ἀλήθειαν, τὴν ἐκφραζομένην ὑπὸ τῆς Δηλώσεώς σας. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εὐχαρίστως προσθέτω τὴν συμμετοχὴν μου εἰς τὴν πολύτιμον κίνησιν σας.

DR PAUL TOURNIER

Ἰατρός—Γενεθῆ.

Εἶχα ἤδη τὴν εὐκαιρίαν νὰ σὰς γράψω μὲ πόσον ἐνδιαφέρον ἐδιάβασα τὴν Δήλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» καὶ πόσον ὀλοψύχως συμφωνῶ πρὸς αὐτήν.

Πράγματι εἶμαι ἀπολύτως, ὅπως καὶ σεῖς, πεπεισμένος, ὅτι μία πραγματικὴ λύσις τῶν σοβαρῶν προβλημάτων, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα παλαίει ὁ πολιτισμὸς μας, δὲν ἔστιν ἡμῶν νὰ εὑρεθῇ ἔξω ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς Χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐν τούτοις, ὅσα ἔγραψαν πολλοὶ ἐπιστήμονες κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας διέδοσαν εἰς τὸ κοινὸν τὴν ἰδέαν μιᾶς ἀντιθέσεως μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ πίστεως. Τώρα, πού ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη διαγρά-

φεται εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους ἡ στροφή πρὸς τὴν πίστιν καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι αὐτὴ ἡ δὴθεν ἀντίθεσις δὲν ἐθασιζέτο εἰς ἐπιστημονικὰ θεμέλια, πρέπει ταῦτα νὰ γίνουσι εὐρέως γνωστὰ εἰς τὸ πολὺ κοινόν. Δὲν θὰ ἔμποροῦσε, δὲ νὰ γίνῃ αὐτὸ μὲ τρόπον σαφέστερον, αὐθεντικώτερον, ἀλλὰ καὶ ἀκριβέστερον ἀπὸ τὴν δήλωσίν σας.

Ἀπὸ δεκαετίας ἔχω ἀφιερῶθαι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν μελέτην τῶν σχέσεων τῆς Ἰατρικῆς μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ μετὰ χαρᾶς διαπιστώνω εἰς πολυαριθμούς χώρας πόσοι ἰατροὶ κατανοοῦν σήμερον τὴν σημασίαν τῶν πνευματικῶν παραγόντων εἰς τὴν πορείαν τῶν ἀσθενειῶν. Ὁ ἰατρός δὲν ἔμπορεῖ λοιπὸν ν' ἀνταποκριθῇ πλήρως εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ἀρρώστων του χωρὶς νὰ τοὺς προσφέρῃ μαζὶ μὲ τὴν φυσικὴν καὶ ψυχικὴν περίθαλψιν καὶ τὰς εὐλογίας πού συνδέονται μὲ τὴν πίστιν του.

Δὲν πρόκειται λοιπὸν, διὰ νὰ ἔχωμεν μίαν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ πολιτισμοῦ μας νὰ ἀποκαταστήσωμεν ἀπλῶς παραδεδομένας ἀρχὰς καὶ ἀξίας χριστιανικάς· ἀλλὰ πρόκειται νὰ ζήσωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὑπευθύνως μέσα εἰς τὴν πίστιν, νὰ γίνωμεν οἱ ἴδιοι, διὰ τῆς προσωπικῆς ὑποταγῆς μας εἰς τὸν Θεόν, εὐπειθῆ ὄργανα εἰς τὰ χέρια Του, διὰ νὰ λύσωμεν τὰς σοβαρὰς δυσκολίας τοῦ κόσμου.

Εὐχαριστῶν καὶ πάλιν, κύριε Πρόεδρε, διὰ τὴν τόσον πολύτιμον συμβολὴν τῆς Ἐνώσεώς σας εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν διαθεβαίωσιν τῆς μεγίστης ἐκτιμῆσεώς μου.

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟΝ

Robert Andrews Millikan

«Ὦντως ἐχάρην μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Δηλώσεώς σας καὶ μὲ χαρὰν σὰς πληροφοροῦ, ὅτι ἐπιδοκιμάζω πλήρως τὸ περιεχόμενον αὐτῆς...». «Ὅταν οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτιῶν» ἐδιάβαζαν, εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου, τὴν δὴλωσιν αὐτὴν τοῦ Millikan, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν «Χριστιανικὴν Ἐνωσιν Ἐπιστημόνων», εἶχαν, βεβαίως τὴν εὐκαιρίαν, ἀπὸ τὰς βιογραφικὰς σημειώσεις πού παρετέθησαν, νὰ πάρουν μίαν ἰδέαν τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου σοφοῦ πού ἔκαμινε τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν. Ἀλλὰ αἱ σημειώσεις αὐταὶ ἐχρειαζόντο κάποιον συμπλήρωμα. Πρέπει τὸ ἑλληνικὸν κοινόν-καὶ ὄχι μόνον οἱ εἰδικοί-νὰ μάθῃ τί σημαίνει διὰ τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην ὁ Millikan. Βιβλίον, ἢ μᾶλλον βιβλία δλόκληρα, θὰ ἐχρειαζόντο πρὸς τοῦτο. Τοῦλάχιστον ὅμως ἄς δοθῇ μία σύντομος σκιαγραφία. Τοῦτο θὰ ἐπιδιωχθῇ εἰς τὰ ἐπόμενα, ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τοῦ πόσον δύσκολον εἶναι ἓνα τοιοῦτο ἐγχείρημα.

Ὁ Robert Andrews Millikan ἐγεννήθη τὴν 22αν Μαρτίου 1868 εἰς τὸ Morrison τοῦ Illinois. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ High School τοῦ Iowa, ἐσυνέχισε τὰς ἐπιστημονικὰς του σπουδὰς εἰς τὸ Oberlin College (Ohio) ὅπου ἔλαβε τὸ πτυχίον τὸ 1891. Ἔμεινεν εἰς τὸ ἴδιον Κολλέγιον ἐπὶ διετίαν καὶ ἐδίδαξε Φυσικὴν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἦλθεν εἰς τὸ Columbia University εἰς τὸ ὅποιον, ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν τοῦ διακεκριμένου καὶ πιστοῦ καθηγητοῦ Michael Pupin ἐξεπαιδεύθη ἰδιαίτερος εἰς τὴν Φυσικὴν. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην εἰδικεύθη ἀκόμη περισσότερον κατὰ τὰ ἔτη 1895-1896, παρακολουθῆσας μαθήματα καὶ ἐργαστηριακὰς ἐρεῦνας εἰς τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Γοττίγγης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Millikan μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 28 ἐτῶν ἦτο μαθητὴς καὶ σπουδαστὴς, πλουτίζων ἑαυτὸν μὲ ὅλας τὰς γνώ-

σεις ἐκείνας αἱ ὅποια ἀργότερον θὰ τὸν ἐβοήθουν τόσον πολὺ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐξέλιξιν καὶ σταδιοδρομίαν.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἀμερικὴν εἰργάσθη μέχρι τοῦ 1921 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Chicago ἀλληλοδιαδόχως, ὡς βοηθός, ὡς ἐπιμελητὴς, ὡς ὑφηγητὴς, ὡς ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ τέλος ὡς τακτικὸς καθηγητὴς, ἐκπαιδεύσας χιλιάδας φοιτητῶν ἀπὸ ὅλας τὰς ἡπείρους τῆς γῆς. Συγχρόνως ὅμως κατεγίνετο εἰς σπουδαϊστάτας πειραματικὰς ἐρεῦνας αἱ ὅποια τὸν ὠδήγησαν εἰς ἐκληρικτικὰς ὄντως ἀνακαλύψεις. Τὸ 1921 ἀπεχώρησε τῆς πανεπιστημιακῆς ἑδρας, ὄχι φυσικὰ διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐργαστηρίου Φυσικῆς καὶ τὴν Προεδρίαν τοῦ ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου τοῦ Institute of Technology ἐν Pasadena τῆς Καλιφορνίας καὶ νὰ συνεχίξῃ μέχρι σήμερον τὴν πολυσχιδῆ δρᾶσιν του μὲ ὅλα τὰ 80 χρόνια τὰ ὅποια φέρει ἤδη εἰς τοὺς ὄμιους του.

* Ἄς ἴδωμεν ὅμως, εἰς ἀδράς μόνον γραμμάς, τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Millikan.

Ἡ κυρίως ἐπιστημονικὴ δραστηριότης του εἰς τὴν Φυσικὴν ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1895. Διὰ σειρᾶς μονογραφιῶν καὶ μελετῶν πού ἐδημοσίευσεν εἰς εἰδικὰ περιοδικὰ Ἀκαδημιῶν καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν Ἐταιριῶν, ἐρευνᾷ προβλήματα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τῆς ὀπτικῆς καὶ τῆς μοριακῆς Φυσικῆς. Διὰ τῶν ἐργασιῶν του αὐτῶν φέρει εἰς φῶς νέα πράγματα τὰ ὅποια ἐνῶ ἐκπλήσσουν τοὺς εἰδικούς, δίδουν εἰς αὐτοὺς ἀφορμὰς διὰ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ ἐντελῶς νέα θέματα καὶ νὰ προβοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς ἀνακαλύψεις, αἱ ὅποια ἐπιβεβαιώνουν ἢ καὶ προάγουν ἀκόμη περισσότερον τὰ συμπεράσματα τοῦ Millikan. Οἱ φυσικοὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλὰ κυρίως οἱ πολυάριθμοι καὶ

πρωτοπόροι εἰς τήν φυσικήν ἔρευναν εἰδικοί, διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, στρέφουν τήν προσοχήν των εἰς τὰ ἐξαγόμενα τοῦ Millikan καί δεικνύουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τόν ἐξελισσόμενον εἰς διεθνή ἐπιστημονικήν φυσιογνωμίαν Ἀμερικανόν συνάδελφόν των.

Περί τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οἱ φυσικοὶ Crookes, Lenard καί πρό πάντων ὁ J. J. Thomson ἐπέτυχαν νά ἴδουν διασπώμενον τὸ ἄτομον τῆς ἕλης, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἕως τότε ὡς τὸ μικρότατον ἀδιαίρετον καί ἀδιάλυτον σωματίον καί ὡς ὁ ἔσχατος οἰκοδομικὸς λίθος τοῦ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος πού ὀνομάζεται σίμπαν. Τὸ 1897 ὁ J. J. Thomson ἀποδεικνύει ὅτι τὰ συστατικά μέρη τοῦ διαλυθέντος ὑλικοῦ ατόμου, εἶναι σωματίαι ἰσου βάρους φέροντα ἀρνητικὸν ἠλεκτρισμόν. Ἔτσι ἐρχεται εἰς φῶς ἄλλος οἰκοδομικὸς λίθος, τοῦ ὑλικοῦ σίμπαντος, τὸ ὀνομασθέν ἠλεκτρόνιον. Ἀλλ' ἂν ὁ Thomson ἀνεκάλυψε τὸ ἠλεκτρόνιον, ἡ ἀνακάλυψις του αὐτῆ δὲν θὰ εἶχε οὐσιώδη σημασίαν ἄνευ τῆς συμβολῆς τοῦ Millikan, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε πρῶτος νά ἀπομονώσῃ καί νά μετρήσῃ τὸ ἠλεκτρόνιον τὸ ἔτος 1913. Κατώρθωσε δηλαδὴ πειραματικῶς νά προσδιορίσῃ τὸ φορτίον ($e = 1.6020 \times 10^{-19}$ Coulomb) τοῦ ἠλεκτρονίου. Τὸ ἠλεκτρόνιον εἶναι ὡς γνωστὸν 1827 φορὰς ἐλαφρότερον τοῦ πυρήνος τοῦ ατόμου τοῦ ὕδρογόνου, ἡ δὲ διάμετρος τοῦ συγκροτήματος τοῦ ατόμου, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Rutherford καί Bohr, εἶναι 10.000 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς διαμέτρου τοῦ πυρήνος.

Ἡ ἀνακάλυψις αὐτῆ τοῦ Ἀμερικανοῦ φυσικοῦ παρέσχε τὴν πλέον ἀπτήν καί πλήρη ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀτομικῆς ὕφης τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἔκαμε δὲ ἔκτοτε δυνατόν τὸν ὑπολογισμόν τῶν μορίων ἑνὸς ἀπλοῦ στοιχείου οἰοῦντι βάρους. Διότι δυνάμεθα πλέον νά μετρήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν μορίων ἑνὸς σώματος μετὰ τὴν βεβαιότητα καί ἀκριβείαν ὅσην ἠμποροῦμεν νά ἐπιτύχωμεν εἰς τὴν μέτρησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως. Ἐπὶ παραδείγματι γνωρίζομεν σήμερον ὅτι τὸ μόριον τοῦ ὕδρογόνου ἔχει διάμετρον μόνον $2,7 \cdot 10^{-8}$ ἐκμ.,

ὅτι τοῦ ὕδατος εἶναι περίπου διπλάσιον ἤτοι $4,6 \cdot 10^{-8}$ ἐκμ. καί ὅτι μία λίτρα ὕδατος περιέχει $3,36 \cdot 10^{25}$ μόρια.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νά μνημονεύσωμεν καί τὴν ἐργασίαν τοῦ Millikan τὴν σχετικὴν μετὰ τὴν σπουδὴν τῆς «κινήσεως Brown» εἰς τὰ ἀέρια. Ἡ συμβολὴ αὐτῆ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους κρίκους εἰς τὴν ἄλλοισιν τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα συντέλεσαν τελικῶς διὰ νά καταπαύσῃ κάθε ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀτομικῆς καί κινήτικῆς θεωρίας τῆς ἕλης. Τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν εἶχεν ὑποστηρίξει ἐνεργῶς ὁ Ostwald, διὰ τῶν εἰδικῶν ὁμῶς ἐργασιῶν τοῦ Millikan καί τῶν μαθητῶν του, αὐτῆ οὐδεμιᾶς προσοχῆς ἀξιοῦται, ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915.

Ὁ Millikan ἀπέδειξε τὴν εἰς τὰ πειράματα ἐπίδοσίν του καί εἰς ἓνα ἄλλο πεδῖον τῆς Φυσικῆς. Εἰς τὸν κατ' εὐθείαν φωτο-ἠλεκτρικὸν προσδιορισμὸν τῆς θεμελιώδους σταθερᾶς τῆς ἀκτινοβολίας, τῆς γνωστῆς ὡς σταθερᾶς h τοῦ Planck. Ἡ σταθερὰ αὕτη συνδέει τὴν συχνότητα ἀκτινοβολίας μετὰ τὴν στοιχειώδη ποσότητα ἐκπεμπομένης ἢ ἀπορροφωμένης ἐνεργείας τὴν γνωστὴν μετὰ τὸ ὄνομα quantum. Τὸ quantum παριστᾷ τὸ ἄτομον ἢ τὸν κόκκον ἐνεργείας. Διὰ τῆς ἐργασίας του λοιπὸν αὐτῆς ὁ καθηγητὴς Millikan ἔκαμε τὴν πρώτην ἀπ' εὐθείας πειραματικὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἰσχύος μιᾶς ἐξισώσεως, τὴν ὁποῖαν ὁ Einstein ἔδωσε τὸ ἔτος 1905. Πρέπει δὲ νά σημειωθῇ ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἔχει πρωτεύουσαν σημασίαν εἰς τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν ἢ ὁποῖα διατυπώνεται διὰ τῶν ἐξισώσεων τοῦ Maxwell. Ἡ πειραματικὴ ἐπικύρωσις, ὑπὸ τοῦ Millikan, τῆς ἰσχύος τῆς ἐξισώσεως τοῦ Einstein, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καί ἐκτέλεσιν μακρᾶς σειρᾶς πειραματικῶν ἐρευνῶν αἱ ὁποῖαι προήγαγον ἐξαιρετικὰ τὴν νεωτέραν Φυσικὴν.

Μία σειρὰ δημοσιεύσεων τοῦ Millikan, κατὰ τὰ ἔτη 1920-1923, πού ἀναφέρονται εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὑπεριώδους τμήματος τοῦ φάσματος, ἐπεκτείνει ἐξαιρετικὰ τὰς γνώσεις μας εἰς τὸ κερφαίον αὐτὸ τῆς Φυσικῆς καί παρουσιάζει τὸ ἀκόλουθον καί πολὺ ἀξιοσημείωτον γεγονός: Ὅτι δηλαδὴ

ἂν ἀηροίσωμεν ὅλας τὰς ἐργασίας πὺν εἶχαν γίνεαι κατὰ τὴν παρελθούσαν τριακονταετιάν εἰς τὸν τομέα τοῦτον τῆς ἐπιστήμης, αὐτὰ δὲν συνέβαλαν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Φυσικῆς τόσον, ὅσον αἱ ἐργασίαι τοῦ σοφοῦ Ἀμερικανοῦ, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἐντὸς τῆς τριετίας 1920-1923. Ἐξ ἄλλου ἡ μελέτη του, τοῦ ἔτους 1923, «περὶ τοῦ νόμου τῆς κινήσεως ἐνὸς σωματίου πίπτοντος ἐπὶ τῆς γῆς, μετὰ τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὴν γῆν ἄτμοσφαιραν» ἀποκατέστησε τελικῶς καὶ ὀριστικῶς τὰ πράγματα ἐπὶ ἐνὸς ἱστορικοῦ προβλήματος τῆς κινήτικῆς θεωρίας, προβλήματος τὸ ὅποιον ἦτο ἀντικείμενον διαμάχης τῶν φυσικῶν ἐπὶ 75 ὀλόκληρα ἔτη. Διὰ τῆς ἐρεῦνης του αὐτῆς ἐπιστοποίησε καὶ ἐπεκύρωσε, ὄχι μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πειραματικῶς, τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τῆς κινήσεως ἐνὸς σφαιρικοῦ σωματίου κινουμένου ἐντὸς ἀερίου. Πρὸ 50 ἐτῶν, ὁ G. Stokes εἶχε δώσει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μίαν σπουδαίαν ὀριστικὴν λύσιν, γνωστὴν ὡς «νόμον τοῦ Stokes».

Πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν ἀκόμη τὰς ἐργασίας τοῦ Millikan τὰς σχετικῶς μὲ τὴν φύσιν καὶ τὰς ιδιότητες τῶν κοσμικῶν ἀκτίνων. Εἶναι ἀσφαλῶς περιττὸν νὰ εἰπωμεν πόσον σπουδαῖον καὶ ἐνδιαφέρον καὶ οὐσιώδες διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ὅλης ἐπιστήμης, εἶναι τὸ πρόβλημα ἐν γένει τῆς προσελεύσεως, τῆς φύσεως, τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν ἐπιδράσεων τῆς κοσμικῆς ἀκτινοβολίας. Ὁ Hess τὸ 1912 καὶ ὀλίγον βραδύτερον οἱ Regener καὶ Kohlhörster εἶχον πιστοποιήσει τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀγνώστου μέχρι τότε ἀκτινοβολίας τῆς ὁποίας ἡ ἔντασις αὐξάνει ἀναλόγως τοῦ ὕψους καὶ ἐκδηλοῦται πολὺ ἔντονος εἰς τὴν στρατόσφαιραν. Ὁ Millikan ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ σοβαρὸν καὶ ἐντελὸς νέον τοῦτο πρόβλημα καὶ τὸ 1926 ἔφερεν εἰς φῶς τὰς καλύτερας μαρτυρίας περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς ἀκτινοβολίας, πολὺ ὑψηλῆς συχνότητος καὶ κοσμικῆς προσελεύσεως, ἡ ὁποία φαίνεται νὰ ἐκσφενδονίζεται διὰ μέσου τοῦ χώρου ὁμοιομόρφως πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἡ ἀκτινοβολία αὕτη βομβαρδίζουσα συνεχῶς

τὸν ἡμέτερον πλανήτην προκαλεῖ πολλαπλοῦν ἰονισμόν τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ δημιουργεῖ ποικίλιαν φαινομένων τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ πολλὰ ζητήματα τῆς ἀτομικῆς Φυσικῆς. Ἐπὶ πλέον φαίνεται νὰ ἔχουν αὐτὰ ἄμεσον καὶ θεμελιώδη σχέσιν μὲ πολλὰ προβλήματα πὺν ἀνάγονται εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν. Ὁ Millikan, ὡς διευθυντῆς τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Τεχνολογίας τῆς Καλιφορνίας, διωργάνωσε πλήρες δίκτυον σταθμῶν παρακολουθήσεως τῆς κοσμικῆς ἀκτινοβολίας εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ εἰς διάφορα ὕψη, συνεχίζει δὲ καὶ σήμερον μετὰ τῶν συνεργατῶν του τὰ πειράματα, χρησιμοποιῶν καὶ ἀερόστατα ἐφαδιασμένα μὲ εἰδικὰ ὄργανα. Περὶ τῶν συναφῶν προβλημάτων καὶ τῶν νεωτέρων ἐπ' αὐτῶν συμπερασμάτων, τόσον τῶν ἰδικῶν του, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων, ὁμιλεῖ εἰς τὸ ἔργον του: «Electrons (+ and-), Protons, Photons, Neutrons and Cosmic Rays».

*

Ἀσφαλῶς οἱ μὴ εἰδικοί, ὅπως καὶ οἱ ἐπιστήμονες ἄλλων κλάδων, δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ καταλάβουν εἰς βάθος καὶ πλάτος τὸ τεράστιον ἐπιστημονικὸν ἔργον τὸ ὁποῖον ἔχει κάμει μέχρι τοῦδε ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔορτάζων τὴν 80ὴν ἐπέτειον τῆς ἡλικίας του καθηγητῆς Millikan. Διότι εἶναι τὸσαῦτη καὶ τοιαύτη ἡ ἐξέλιξις ἐκάστου κλάδου ἀναφερομένου εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, ὥστε νὰ δυσκολεύονται νὰ παρακολουθήσουν τὴν ραγδαίαν αὐτὴν ἀνάπτυξιν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐρευνηταὶ οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται εἰς παρεμφερῆ ζητήματα. Πολὺ δὲ περισσότερον, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν πλήρως τὴν συμβολὴν ἐκάστου ἐρευνητοῦ, οἱ ἐπιστήμονες ἄλλων εἰδικότητων καὶ οἱ γενικῆς μορφώσεως ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐνδέχεται καὶ νὰ παρακολουθοῦν μετ' ἐνδιαφέροντος τὰς συγχρόνους ἐπιστημονικὰς ἐξελίξεις. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως τὸ γεγονός ὅτι ὅλοι οἱ θαερεῖς ἐρευνηταὶ στοχάζονται ἐπὶ τῶν γενικῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὡς ἄνθρωποι ἀνώτεροι, ἐλεύθεροι καὶ πραγματικῶς μορφωμένοι, διατυπώνουν τὰς σκέψεις των καὶ

τούς στοχασμούς των εἰς τρόπον ὥστε νά κáινουν—ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον—κοινωνοὺς αὐτῶν καὶ τὸν πολὺν διανοοῦμενον κόσμον ὁ ὁποῖος μετ' ἐμπιστοσύνης καὶ προσοχῆς προσβλέπει πρὸς αὐτούς.

Κáτι παρόμοιον συνέβη καὶ μετ' τὸν Millikan. Αἱ ἐπιστημονικαὶ καὶ ἀνακαλύψεις, τὰ εἰδικὰ δημοσιεύματά του, τὰ γενικοῦ περιεχομένου ἔργα του καὶ αἱ ποικίλαι καὶ πολλαπλαῖα διαλέξεις του, τὸν κατέστησαν φυσιογνωμίαν παγκοσμίου φήμης, ἡ ὁποία καὶ ἐπεβλήθη διεθνῶς. Εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συνεκεντρώθησαν τόσο ἐπιστημονικοὶ τίτλοι καὶ τοῦ ἀπενεμήθησαν τσαῦται καὶ τριαῦται τιμαὶ, ὁποῖα σπανίως δίδονται εἰς ἀνθρώπους⁽¹⁾.

(1) Ἀξίζει τὸν κόπον νά ἀναφερθοῦν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ αἱ κυριώτεραι ἐκ τῶν τιμητικῶν αὐτῶν διακρίσεων: Τὸ ἔτος 1921, ὅτε ἀπεχώρησε τῆς καθηγητικῆς ἑδρας, ἐγένετο ἐπίτιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου καὶ τὸ 1923, ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῆς Σουηδίας μετ' τὸ βραβεῖον Nobel τῆς Φυσικῆς «διὰ τὰς ἐργασίας του ἐπὶ τοῦ στοιχειώδους ἠλεκτρικοῦ φορτίου καὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ φαινομένου.»

Ὁ καθηγητὴς Millikan εἶναι μέλος τῆς National Academy of Sciences, τῆς American Philosophical Society of Philadelphia, τῆς American Academy of Arts and Sciences of Boston. Ἀνταπιστάλλον μέλος: τῆς Société Batave de Philosophie experimentale a Rotterdam, τῆς Académie des Sciences de Russie, τοῦ Institut de France, τῆς Académie des Sciences, τῆς R. Accademia della Scienza dell' Istituto Bologna, τῆς Accademia Lincei di Roma, τοῦ Michelsen Institute of Science and Intellectual Freedom of Bergen. Ἐπίτιμον μέλος: τοῦ Royal Institution of Great Britain, τῆς Société Hollandaise des Sciences, τῆς Royal Irish Academy, τῆς Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, τῆς Bayerische Akademie des Wissenschaften zu München, τῆς Association des Ingenieurs de Liège, τῆς Deutsche Akademie der Naturforscher. Καὶ πρόεδρος μέλος τῆς Royal Academy of Belgium καὶ τῆς Chinese Physical Society.

Ἐπὶ πλέον εἶναι ἐπίτιμος διδάκτωρ πολλῶν Πανεπιστημίων καὶ Κολλεγίων τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἄλλων χωρῶν τοῦ κόσμου. Ὅπως τοῦ ἀπενεμήθη ὁ ἐπίτιμος τίτλος τοῦ διδάκτορος τῶν ἐπιστημῶν (Sc. D.) ὑπὸ τῶν: Oberlin College, Northwestern University, University

Ἄ γηραιὸς ἦδη, ἀλλὰ τόσο ἐντόνος καὶ δραστηρίως ἀκόμη ἐργαζόμενος καθηγητὴς Millikan, ἠξιώθη πράγματι, ὅπως ἰδιαιτέρως, ἐξαιρετικῶν τιμῶν, ἐφόσον ἐξελέγη μέλος 18 Ἀκαδημιῶν καὶ Ἐταιριῶν, ἐπίτιμος διδάκτωρ 25 Πανεπιστημίων καὶ Κολλεγίων, καὶ ἐτιμήθη διὰ μεταλλῶν ὑπὸ 17 Ἀκαδημιῶν, Ἰνστιτούτων ἢ Ἰδρυμάτων. Καὶ αἱ τιμαὶ καὶ αἱ διακρίσεις αὐταὶ ἀπεδόθησαν εἰς αὐτόν, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν καὶ ἰδιάζουσαν συμβολὴν του εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν καὶ τὴν εὐρείαν κοινωνικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν καὶ δρᾶσιν⁽²⁾.

of Pennsylvania, Amherst College, Columbia University, University of Dublin, Yale University, Leeds University, Harvard University, New York University, Princeton University, University of Rochester, University of Melbourne. Τοῦ ἐπίτιμου διδάκτορος τῆς νομικῆς (L. L. D.) ὑπὸ τῶν: University of California University of Colorado, University of Michigan, University of Southern California, Mills College, Loyola University, University of Chicago, William Jewell College. Τοῦ ἐπίτιμου διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας (Ph. D.) ὑπὸ τῶν: King John Casimir University (Poland), University of Ghent. Καὶ τέλος εἶναι διδάκτωρ honoris causa τῶν Πανεπιστημίων Λιέγης καὶ Παρισίων.

(2) Δὲν ἠμποροῦμεν φυσικὰ εἶδῃ νά ἀναφέρωμεν οὐδὲ τοὺς τίτλους τῶν 200 περίπου ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τὰς ὁποίας ἀ δημοσίευσεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ἢ καὶ εἰς πρακτικὰ Ἀκαδημιῶν καὶ Ἐταιριῶν. Θὰ ἀρκεσθῶμεν νά σημειώσωμεν τοὺς τίτλους μόνον τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἔθεσεν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Mechanics, Molecular Physics and Heat (1902).

2) Electricity, Sound and Light (1908).

3) The Electron (1917).

4) Science and Life (1923).

5) Evolution in Science and Religion (1927).

6) Mechanics, Molecular Physics, Heat and Sound [With Roller and Watson] (1927).

7) A First Course in Physics for Colleges [with Gale and Edwards] (1928).

8) Science and the New Civilization (1938).

9) Time, Matter and Values (1932).

Ἀσφαλῶς δὲν περιμένει κανεὶς εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀνάλυσις τῶν βιβλίων τούτων τοῦ Millikan. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γραφοῦν μερικὰ ποὺ νὰ σχετίζονται μὲ τὰς περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ἀντιλήψεις καὶ πεποιθήσεις τοῦ μεγάλου τούτου σκαπανέως τῆς ἐπιστήμης. Προκαταβολικῶς δὲ πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ κοσμοθεωρία καὶ βιοθεωρία τοῦ Millikan εἶναι ἀνταξία τῆς μεγάλης του φυσιογνωμίας, ὅπως ἐπίσης ὅτι ἡ ὑγιῆς καὶ δλοκλήρωμένη περὶ τοῦ παντός καὶ τῆς ζωῆς θεωρία του συνετέλεσαν κατὰ πολὺ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ.

*

Πρὸ 22 ἐτῶν, εἰς δημοσίαν διάλεξιν του ἀπευθυνόμενος ὁ καθηγητῆς Millikan εἰς εὐρὸ ἀκροατήριον, διατυπώνει μὲ ἐξαιρετικὴν διαύγειαν καὶ παρρησίαν τὰς περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς σκέψεις του καὶ ἀντιλήψεις του. Ἐκφράζει τοὺς φιλοσοφικούς καὶ μεταφυσικούς του στοχασμούς παρουσιάζει γεγονότα παλαιότερα, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀκροατὰς του φέρει παραδείγματα ἀπλᾶ, σαφῆ καὶ συγκεκριμένα καὶ καταλήγει εἰς συμπεράσματα τὰ ὁποῖα ἐμβάλλουν ὅλους εἰς σοβαρὰς σκέψεις ποὺ συνεπάγονται εὐθύνας τὰς ὁποίας δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὰς ἀποφύγῃ κάθε ὀρθῶς καὶ λογικῶς σκεπτόμενος ἄνθρωπος.

«Χωρὶς νὰ θέλω νὰ προχωρήσω περισσότερο, προσπαθῶν νὰ καθορίσω ὅσα εἶναι ἀκαθόριστα, λόγῳ τῆς φύσεώς των, ἀρκούμαι νὰ διατυπώσω διὰ μίαν ἀκόμη φοράν τὴν πεποιθήσίν μου αὐτὴν», ἔλεγεν ὁ Millikan, «ὅτι δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχετε ὀρισμένην ἀντίληψιν περὶ Θεοῦ καὶ παρ' ὅλον ὅτι εἶναι ἀναντιλέκτως ἀληθὲς τὸ ὅτι πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις μας εἶναι πολλάκις παιδαριῶ-

δεις καὶ ἀνθρωπομορφικαί, ἐν τούτοις, καθένας ποὺ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐπαρκῶς τὴν ἰδίαν του ἀδυναμίαν, προκειμένου νὰ ἐννοήσῃ τὸ πρόβλημα τῆς υπάρξεως, κλίνει τὸ κεφάλι του, ἐνώπιον τῆς Φύσεως, καὶ τοῦ Θεοῦ, προτιμῶ νὰ εἶπω, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται, ὅπισθεν αὐτῆς καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ χαρακτηριστικά ἀποκαλύπτονται ἐν μέρει εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ φύσει. Προξενεῖ δὲ θλίβιν εἰς ἐμὲ ὅσον καὶ εἰς τὸν λόρδον Kelvin ἐνᾶ ἀκούω ὡμὰς ἀθεϊστικὰς ἀντιλήψεις ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὴν βαθυτέραν πλευρὰν τῆς υπάρξεως»⁽³⁾.

«Ἄς χρησιμοποιήσω λοιπὸν ἐγὼ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν λέξιν Θεός, διὰ νὰ περιγράψω ἐκεῖνο ποὺ εὐρίσκεται ὀπίσω ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς Δημιουργίας καὶ τὸ ὁποῖον δίδει εἰς τὴν ὑπαρξίν νόημα καὶ σημασίαν. Νομίζω λοιπὸν, ὅτι δὲν θὰ μὲ παρεξηγήσετε, ἂν σὰς εἶπω, ὅτι οὐδέποτε ἐγνώρισα σκεπτόμενον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ πιστεύῃ εἰς τὸν Θεόν... Ἐὰν ὑπάρχῃ ἄνθρωπος ποὺ δὲν πιστεύει εἰς μίαν προοδευτικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἂν ὑπάρχῃ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος, μὲ καμμίαν ἀπὸ τὰς δύο ὁδοὺς—τὰς ὁδοὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστήμης—δὲν ἠσθάνθη, ὅτι ἡ ὑπαρξις ἔχει νόημα καὶ σκοπὸν, ἂν ὑπάρχῃ τοιοῦτος πλήρης πεσσιμισμὸς εἰς τὸν κόσμον, τότε εἶθε ἐγὼ καὶ οἱ περὶ ἐμὲ, νὰ κρατηθῶμεν, ὅσον τὸ δυνατόν μακρὰν ἀπὸ κάθε ἐπαφῆν μὲ τὸν πεσσιμιστὴν αὐτὸν ἄνθρωπον. Ἐὰν ἡ ὠριότης, τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς αὐτῆς, ὅπως μᾶς τὴν ἀποκαλύπτει ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία, εἶναι ὅλα ἕνα ὄνειρον, τότε ἂς ὄνειρευομαι διὰ παντός».

Ἄλλ' ὁ Millikan δὲν ὄνειρεύεται. Ζῆ τὴν πραγματικότητα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, καὶ αὐτὴν προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς γύρω του. Ἀναγνωρίζει λοιπὸν ὅτι εἰς τὸ παρελθὸν ἔγινε σύγχυσις καὶ φιλονεικία μεταξὺ μερικῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας, ἐντεῦθεν δὲ ἡ πα-

10) Electrons (+ and -), Protons, Photons, Neutrons and Cosmic Rays [ἐνᾶνῆσώρησις καὶ ἐπιπτώσεις τοῦ βιβλίου του «The Electron»] (1937).

11) New Elementary Physics [with Gale and Coyle] (1920). καὶ :

12) Cosmic Rays (1939).

(3) R. L. Millikan: A Scientist Confess His Faith, Chicago, February 1927 (Second Impression).

ρουσιαζομένη αντίθεσις. «Ἡ εὐθύνη, ὅμως, λέγει εἰς τὴν ἰδίαν ὁμίλιαν του, ὑπάρχει καὶ εἰς τὰς δύο πλευράς. Ἡ ἐπιστήμη ὅπως καὶ ἡ θρησκεία, ἀντιπροσωπεύονται συχνὰ κακῶς, ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ στενὴν ἀντίληψιν πού ἀγνοοῦν τὰ δριά της καὶ ἐννοοῦν ἀτελῶς τὸν πραγματικὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον παίζει μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν· ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἔχασαν τὴν ἀντίληψιν κάθε πνευματικῆς ἀξίας καὶ διὰ τοῦτο, ἀσκοῦν ἐπιρροὴν ἐπάνω εἰς μίαν νεότητα ἄστατον, ἄθρησκον καὶ οὐσιαστικῶς ἀνήθικον. Εἰμαι ἔτοιμος νὰ παραδεχθῶ ὅτι, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἐπιστήμονες αὐτοῦ τοῦ τύπου, ὅπως καὶ ἀντίστοιχοί των εἰς τὸ πεδῖον τῆς θρησκείας, ἐξεπήδησεν ἡ «θεμελιώδης» αὕτη φιλονεικία. Καὶ εἶναι καιρὸς πλέον νὰ ἀναγνωρίσουν οἱ ἐπιστήμονες τὴν μερίδα τῆς εὐθύνης των καὶ νὰ προσπαθήσουν, πάση δυνάμει, νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὴν εὐθύνην αὐτήν...

«Ἡμπορῶ νὰ ἐλπίζω, συνεχίζει ὁ Ἀμερικανὸς φυσικὸς, ὅτι μία μερὶς τῆς νεολαίας, εἰς τὴν διάνοιαν τῆς ὁποίας ἐπῆλθε σύγχυσις ἀπὸ τὴν φιλονεικίαν αὐτήν, δύναται νὰ ὠφελήθῃ κάτι ἀπὸ μίαν ἐπανόρθωσιν εἰς γεγονότα τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς ἐμὲ ἐντελῶς ὀφθαλμοφανῆ καὶ ἀδιαμφισβήτητα». Καὶ ἀπαριθμεῖ τὰ γεγονότα αὐτά:

«Τὸ πρῶτον γεγονὸς τὸ ὁποῖον μοῦ φαίνεται ἐντελῶς θετικὸν καὶ ἀδιαμφισβήτητον διὰ σκεπτομένους ἀνθρώπους, εἶναι τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία πραγματικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς καλῶς ἐννοουμένης ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας. Τὴν ἀπλουστέραν καὶ πειστικωτέραν ἀπόδειξιν τοῦ γεγονότου αὐτοῦ παρέχει ἡ μαρτυρία τῶν μεγαλύτερων πνευμάτων πού ὑπῆρξαν ἡγέται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐπιστήμης ἀπ' ἑνὸς καὶ τῆς θρησκείας ἀπ' ἑτέρου. Ἐὰν θὰ ἐχρηιάζετο, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, ὡς παράδειγμα ὀνόματα τῶν δύο τελευταίων ἑκατονταετιῶν τῆς ἱστορίας τῆς βρετανικῆς ἢ τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης. Ὅλοι θὰ ἦσαν σύμφωνοι, ὅτι οἱ ἰστέρες, οἱ περισσότερον λάμποντες τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ 1650-1920, εὐρίσκονται εἰς τὰ ὀνόματα τοῦ Νεύτωνος, πού ἔζησε περὶ τὸ 1680· τοῦ Faraday, πού ἔζησε τὸ 1830·

τοῦ Maxwell τὸ 1870· τοῦ λόρδου Kelvin τὸ 1890 καὶ τοῦ λόρδου Rayleigh πού ἀπέθανε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Θεομότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐρευνηταὶ τῆς ἀληθείας καὶ μεγαλύτερας διανοήσεως ἀνθρώποι, δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑπάρξουν. Καὶ ὅμως καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ὑπῆρξεν ἕνας ἀφωσιωμένος καὶ κηρυγμένος ὁπαδὸς τῆς θρησκείας.

«Ἄν ὅμως εἶπη κανεὶς, συνεχίζει, ὅτι ἀναφέρω μόνον τὴν μαρτυρίαν φυσικῶν καὶ δὴ Ἄγγλων, τότε ἄς ἀκούσῃ τὸν ἀνθρώπον, τὸν ὁποῖον τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ἐπανειλημμένως ἐψήφισεν, ὡς τὸν ἀνώτατον ἀπὸ ὅλους τοὺς Γάλλους, πού δὲν ἔχει τὸν ὅμιόν του βιολόγον μέχρι σήμερον, τὸν Louis Pasteur. Δι' αὐτὸν ὁ βιογράφος του λέγει: «Τέλος ἄς τονισθῇ ὅτι ὁ Pasteur ἦτο βαθέως θρησκευτικὸς ἀνθρώπος». Ἐπάνω εἰς τὸν τάφον του, εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Pasteur εἶναι γραμμένα τὰ ἐξῆς λόγια του: «Εὐτυχῆς ἐκεῖνος πού φέρει ἕνα Θεὸν μέσα του, ἕνα ἰδεῶδες ὠραιότητος εἰς τὸ ὁποῖον ὑπακούει, ἕνα ἰδεῶδες τέχνης, ἕνα ἰδεῶδες ἐπιστήμης, ἕνα ἰδεῶδες τῆς πατρίδος, ἕνα ἰδεῶδες τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἐυαγγελίου».

Ὁ Millikan, διὰ νὰ ἀποστομώσῃ καὶ ἐκείνους πού θὰ τοῦ ἔλεγαν ὅτι ἀρκεῖται εἰς τὰς γνώμας ἐπιστημόνων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, προθυμοποιεῖται νὰ ἀναφέρῃ καὶ συγχρόνους ἐρευνητὰς διὰ νὰ δείξῃ, ὅπως λέγει ἐπὶ λέξει «ὅτι ἡ πλειονότης τῶν δώδεκα μεγαλυτέρων ἐπιστημόνων τῆς Ἀμερικῆς θὰ μαρτυρήσουν, ὅχι μόνον ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, ἀλλὰ θὰ ἐκφράσουν καὶ τὰς θεμελιώδεις θρησκευτικὰς πεποιθήσεις των». Καὶ προσθέτει: «Φυσικὸν ν' ἀρχίσῃ κανεὶς μὲ τὸν ἄνδρα πού κατέχει τὴν περιβλεπτοτέραν ἐπιστημονικὴν θέσιν εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, δηλαδὴ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ὁ ὁποῖος τώρα εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Smithsonian Institution τῆς Washington καὶ Πρόεδρος τῆς «Ἀμερικανικῆς Ἐνωσεως διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς Ἐπιστήμης», Dr Charles D. Walcott, ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Ἀμερικανοὺς μελετητὰς τῆς ἐξελλείψεως τῆς ζωῆς κατὰ τὰς πρῶ-

τας γεωλογικάς περιόδους. Είναι προσωπικῶς γνωστός εἰς ἐμέ ὡς ἄνθρωπος βαθείας θερησκευτικῆς πεποιθήσεως, μου ἔγραψε δὲ τελευταίως ζητῶν νὰ δηλωθῇ εἰς τὴν διάλεξίν μου αὐτήν, ὅτι εἶναι «ἐνας ἐν ἐνεργείᾳ ἐργάτης τῆς Ἐκκλησίας». Ἀναφέρει ἀκολούθως ὁ Millikan, ὡς γράφει ἐπι λέξει ὁ ἴδιος, «ἐνα νέφος σοφῶν», πού ἔχουν τὰς αὐτὰς θερησκευτικάς πεποιθήσεις. Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Ἰδοῦ: ὁ Henry Fairfield Osborn, διευθυντῆς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Μουσείου τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀντιπροσώπους τῆς ἐξελιξέως εἰς τὴν χώραν του ἄλλος ἰσότημος αὐτοῦ εἰς τὸν ἴδιον κλάδον ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Princeton Edwin G. Conklin, ὁ ὁποῖος εἰς ἄρθρα δημοσιευθέντα ἐσχάτως ἐδείχθη ὑπέρμαχος τῆς θερησκευτικῆς ἐξηγήσεως τῆς ζωῆς. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν νομίζω, πάλιν ἀπὸ προσωπικὴν μου γνωριμίαν, ἠμπορῶ νὰ κατατάξω τὸν John C. Merriam, Πρόεδρον τοῦ «Carnegie Institution of Washington» καὶ ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους παλαιοντολόγους τῆς Ἀμερικῆς: τὸν Michael Pupin καθηγητὴν τῆς Ἠλεκτρολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Columbia: τὸν διάσημον βοτανολόγον John M. Coulter: τοὺς ἀδελφούς A. A. καὶ W. A. Noyes ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων

μεταξὺ τῶν χημικῶν μας: τὸν Πρύτανιν τοῦ Yale University, James R. Angell, διάσημον ψυχολόγον: τὸν James H. Brewster διαπρεπῆ ἀρχαιολόγον καὶ ἀκόμη τοὺς: T. C. Chamberlin πρωτοεργάτην τῶν Ἀμερικανῶν γεωλόγων καὶ Dr Charles G. Abbot, γραμματεῖα τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, διάσημον ἀστρονόμον». Παρατηρεῖ δὲ ὁ Millikan ὅτι «τὸ ἴδιον συμβαίνει δι' ὅλην τὴν σειρὰν τῶν περισοτέρων ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονας τῆς χώρας αὐτῆς».

Ἐὰν κριτάξωμεν ἀκολούθως, λέγει ὁ Millikan, τὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ ζητήματος, θὰ ἴδωμεν ὅτι οἱ μεγαλύτεροι καὶ οἱ πλέον ἐμπνευσμένοι θερησκευτικοὶ ἀρχηγοί, διαπιστώνουν τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, δηλαδή τὴν πλήρη καὶ ἁρμονικὴν συνεργασίαν τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν θρησκείαν. Καὶ ἐρωτᾷ: «Δὲν ἦτο ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ὁποῖος εἶπε: «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς.» Εἰς ὅλα ὅσα ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς, δὲν ὑπάρχει οὔτε μία συλλαβὴ, οὔτε μία ἰδέα ἀπὸ ὅσας εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν καὶ ἡ ὁποία νὰ δικαιολογῇ τοὺς ὁπαδούς τῆς παρατάξεως πού ἤθελαν νὰ ἴδουσαν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ οἰασδήποτε ἐπιστημονικῆς ἀληθείας καὶ τῶν βαθείως πνευματικῶν ἀξιών».

(Συνεχίζεται)

K. ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΣ

«... Πᾶς ὅστις ὀψωδῆποτε σκέπτεται, πρέπει νὰ ἔχη περὶ τοῦ κόσμου ἀντιλήψεις πού ὑπερβαίνουν τὸ πεδῖον τῆς ἐπιστήμης, ὑπερβαίνουν δηλαδὴ τὴν παροῦσαν ἑκτασίν τῶν γνώσεών μας. Εὐθύς μόλις ὑπερβῶμεν τὴν ἑκτασίν αὐτήν, φθάνομεν εἰς τὸ πεδῖον, πού ἀνήκει εἰς τὴν θρησκείαν. Καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνον, πού ἐργάζεται εἰς τὴν ἐπιστήμην, πόσον γρήγορα ὑπερβαίνομεν τὰ ὄρια τοῦ ἐπιστητοῦ...».

Robert A. Millikan.

ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ

Τά καινούργια χρέη πού παίρνει επάνω του ο άνθρωπος όταν φέρνει στον κόσμο παιδί, του τὰ μὴνᾶει βέβαια μὲ τὸ θαυμαστό του τρόπο τὸ ἐνοστικτό, ἀλλὰ κι' ἡ καθημερινὴ ζωὴ μὲ τίς χίλιες ἀνάγκες τῆς δὲν ἀφίνει εὐκαιρία νὰ μὴ τοῦ τὰ θυμίση.

Ἐνῶ ὅμως ὅλοι οἱ γονεῖς λίγο ἢ πολὺ ἀγωνίζονται νὰ ἐπαρκέσουν στὶς ὕλικές ἀνάγκες τῶν παιδιῶν τους, δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς γίνεται τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τίς ψυχικὲς ἀνάγκες. Πασχίζουν δηλαδὴ οἱ γονεῖς νὰ θρέψουν καὶ νὰ τυῦσουν καλὰ τὸ παιδί τους, κι' ἀκόμα νὰ τὸ σπουδάσουν. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅμως νομίζουν πὼς δὲν ἔχουν νὰ κάμουν τίποτ' ἄλλο παρὰ, τὸ πολὺ, νὰ τοῦ ἀφήσουν ὅσο μπορέσουν μεγαλύτερη κληρονομιά. Αὐτὸ ἄλλωστε δὲν συμβαίνει μόνο μὲ τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀγωγή τῆς ἐποχῆς, γενικά, πού ἀντιπροσωπευτικώτερο ἰδανικὸ τῆς στάθηκε ἡ **χ ρ η σ ι μ ο θ η ρ ι ᾶ**, ὅπου τὸ χρῆσιμο ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ ἐντελῶς πρακτικὴ ἀποψη (Locke, Basedow, Spencer, J. St. Mill κλπ.).

Κι' ὅμως, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στοὺς γονεῖς, ἂν ἕναν ὁποιοδήποτε ἀπ' αὐτοῦς, τὸν παίρνατε ἰδιαίτερος καὶ συζητούσατε μαζί του σὲ μιὰν ἡσυχὴ ὥρα, δὲν θὰ δυσκολευόταν ν' ἀναγνωρίση πὼς ἕνα παιδί γερὸ σωματικά, γραμματισμένο καὶ πλούσιο θᾶναι μολοντοῦτο καὶ μαραζὶ γιὰ τοὺς γονεῖς του, ἂν βγῆ παληάνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ φτάσωμε ὡς ἐκεῖ, χωρὶς δηλαδὴ νὰ ὑποθέσωμε πὼς τὸ παιδί καταστὰ νὰ γίνῃ παληάνθρωπος-πρᾶγμα ὅμως ὄχι καὶ τόσο σπάνιο-οἱ γονεῖς, πού σὰν γονεῖς ἔχουν συνήθως κάποιαν ὀριμότητα, θ' ἀναγνωρίσουν ὅτι τὴν εὐτυχία δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ τὴν δώσουν οἱ ὕλικές μονάχα προϋποθέσεις. Χρειάζεται καὶ καρδιά ἱκανὴ νὰ τίς χαίρεται σωστά. Ἀκριβῶς ὅπως τὸ ὦραι-

ότερο τοπίο εἶναι ἀνίκανο νὰ δώση ἕνα ὦραιό θέαμα στὰ τυφλὰ μάτια.

Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀλήθεια πού ὅλοι-ἢ σχεδὸν ὅλοι-οἱ γονεῖς τὴν ἀναγνωρίζουν κι' ὅμως ἐλάχιστοι συμμορφώνουν τίς προσπάθειές τους μ' αὐτήν. Γιατί φυσικά δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ξεφλάει κανεὶς μὲ τὸ χρέος αὐτὸ τῆς «ψυχικῆς ἀγωγῆς», μόνον μὲ τὸ ν' ἀραδιάση στὸ παιδί του μερικὰ ἠθικά παραγγέλματα καὶ νὰ τοῦ ἐπιβάλη «περιορισμούς». Ἡ φροντίδα μας γιὰ τὴν ψυχικὴ αὐτὴ ἀγωγή πρέπει ν' ἔναι ἀνάλογη μὲ τὴ σημασία τῆς. Ἐδῶ ὅμως βλέπομε τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα νὰ σκοτώνονται ἀπὸ τὸ πρωτὶ ὡς τὸ βράδυ γιὰ τίς ὕλικές ἀνάγκες τοῦ παιδιοῦ, ἐνῶ γιὰ τίς ψυχικὲς ἀνάγκες του δὲν ἔχουν οὔτε εἰδησι, τίς περισσότερες φορές. Χαρακτηριστικὸ μάλιστα εἶναι πὼς κι' ὀρισμένες ψυχικὲς ἀνάγκες ἀκόμα, τίς βλέπουν ἀπὸ ὕλικὴ ἀποψη: Τὴν ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ, λ. χ. νὰ ψυχαγωγηθῆ τὴν βλέπουν ὄχι σὰν ἀνάγκη, πρὶν ἀπ' ὅλα, κατάλληλης ἀγωγῆς, ἀλλὰ σὰν ἀνάγκη ὕλικῶν μέσων. Καὶ φορτώνουν τὸ παιδί τους, οἱ πλουσιώτεροι, μ' ὅλων τῶν ειδῶν τὰ παιγνίδια, καταστρέφοντας ὀλοένα καὶ περισσότερο τὴν ἱκανότητά του νὰ ψυχαγωγηθῆ.

Πόσοι εἶναι οἱ γονεῖς πού προσπάθησαν πρῶτα-πρῶτα νὰ γνωρίσουν-σωστά, ἀπροκατάληπτα, ἀντικειμενικά-τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ παιδιοῦ τους, νὰ τὸ γνωρίσουν σὰν μιὰ ἀνθρώπινη ψυχὴ; Πόσοι μπόρεσαν νὰ διαγνώσουν ἀπὸ κωρίς τίς ψυχικὲς ἀδυναμίες, τὰ ἐλαττώματα τοῦ παιδιοῦ τους καὶ πόσοι πονοκεφάλιασαν γιὰ νὰ βροῦν καὶ νὰ βάλουν σὲ πρᾶξι τὸν κατάλληλο τρόπο θεραπείας; Ἀλλὰ ἐννοοῦμε γονεῖς πού τὸ ἐλάττωμα τοῦ παιδιοῦ τους τὸ ἀνακάλυψαν ὄχι τὸν καιρὸ πού τὸ βλέπει κι' ὄ... γείτο-

νας ή καμιά φορά κι' ό χωροφύλακας, αλλά από νωρίς, από την εποχή που διαμορφώνεται ό απλαστος ψυχικός κόσμος του παιδιού. Γονείς, άκόμα, που νάκαμαν έξοχο τους τή θεραπεία του παιδιού τους. Καί δέν έχομε πάνω σ' αυτό παρά πολύ μέτριες, προσγειωμένες άπαιτήσεις: "Ας μη φροντίσουν παρά για τά πιό χοντρά, τούλάχιστον, έλαττώματα του παιδιού τους. Κι' άς μην κάνουν παρά ό,τι γίνεται συνήθως για ώρισμένες ύλικές έλλειψεις-όχι καν από τίς πιό σημαντικές. Δηλαδή: "Όλοι άναγνωρίζομε πώς τά περισσότερα έλαττώματα μαυρίζουν άληθινά τή ζωή του ανθρώπου. "Άνθρωποι με άξία, με ικανότητες, με άρετές, σέρνουν πολλές φορές μέχρι τόν τάφο ένα έλάττωμα που σ' όλη τους τή ζωή άλλο δέν έκανε παρά να τους φαρμακώων άλύπτα. Δέν θάξιζε λοιπόν να ξόδεων οι γονείς τών ανθρώπων αυτών, προσπαθώντας να τους γιατρέψουν άπ' τό έλάττωμά τους τήν εποχή που ήταν παιδιά, όσον τούλάχιστον καιρό και κόπο ξόδεψαν για να τους σπουδάσουν; 'Αλλά όχι! Χαλάει ό κόσμος μέσα στο σπίτι, όταν ό γυιός «δέν παίρνει τά γράμματα» ή «είναι άδύνατος στην τριγωνομετρία» (κι' άς μην πρόκειται να την ξεναδή σ' όλη του τή ζωή), σχέδια καταστρώνονται, άλλοι άνθρωποι έπιστρατεύονται, χρήματα ξοδεύονται, για τή ζήλεια όμως, ή για τό πείσμα, ή τόν έγωϊσμό που έκδηλώνει τό ίδιο παιδί, και που πρόκειται, τίς περισσότερες φορές, να του καταστρέψη τή ζωή του, συνήθως κανένας δέν άησυχεί στα σοβαρά.

Κι' άς μην ειπή κανείς ότι ή φροντίδα για τά ύλικά δέν άφίνει δυνάμεις για τήν ψυχική άγωγή: Θά μπορούσε να ύπάρξη τούλάχιστον κάποια άναλογία. Κι' άλλωστε τήν έλλειψη ψυχικής άγωγής δέν τήν παρατηρούμε μόνο σε σπίτια που έξαντλούνται στην έξοικονόμησι τών ύλικών μέσων, κάθε άλλο!

Τήν αίτία τής άντινομίας αυτής, ν' άναγνωρίζουν δηλαδή οι γονείς τή σημασία τής ψυχικής άγωγής τών παιδιών τους, αλλά να μη διαθέτουν τίποτα (ή σχεδόν τίποτα) γι' αυτήν, τήν έξηγεί κάτι άλλο: "Ότι και οι γονείς, στη μεγάλη τους πλει-

ονότητα, έχουν προσανατολίσει τόν έαυτό τους, τίς προσπάθειές τους, τή ζωή τους όλη, προς τήν κατεύθυνσι ν' άποκτήσουν όσο γίνεται περισσότερα ύλικά μέσα. Σ' αυτή δουλεύουν-στην όλέθρια, πολυδιάδοτη πλάνη πώς τό μέτρο τών ύλικών μέσων είναι και μέτρο τής εύτυχίας. 'Η ένστικτη άγάπη για τό παιδί τους θά κάμη τους περισσότερους, σε μιá σοβαρή στιγμή, να σηκώσουν τό κεφάλι από τό ζυγό τής πλάνης αυτής-που οι πολλοί τήν άποδέχονται τυφλά δίχως καμιά δική τους κρίσι-και θά τους κάμη ν' άναγνωρίσουν πώς ναι, έτσι είναι, πρόκειται για μιá πλάνη. Μόνο που ή άναγνώρισι αυτή δέν έχει τή δύναμι να στρίψη τό ποτάμι μιás όλόκληρης ζωής που, χρόνια τώρα, πορεύεται τόν στραβό δρόμο. 'Αναγνωρίζουν θεωρητικά, αλλά δέν έχουν τή δύναμι να εφαρμόσουν στην πράξι. "Έτσι έξηγείται ή άντινομία.

Ναι, αλλά έδώ χρειάζεται να έπιμείνουμε. Είναι ένα μεγάλο κέρδος για τόν άνθρωπο τό ν' άποκτήση παιδιά. Είναι κάτι που τόν βοηθεί ν' άνοιξη τά μάτια του, να γκρεμίση ψεύτικα είδωλα, ν' άναζητήση τήν άλήθεια. Για τόν έαυτό μας είναι δύσκολο να κρίνουμε ψύχραιμα. Κάθε λογής ύποπτες γοητείες μας παραπλανούν. "Όταν όμως πρόκειται για τόν μικρόν άνθρωπο που έφέραμε στον κόσμο, οι γοητείες δέν έξαφανίζονται όλότελα, αλλά ή δύναμι τους λιγοστεύει. 'Η άγάπη μας κάνει να ίδουμε καθαρότερα, να γίνουμε περισσότερο άντικειμενικοί.

Τή βοήθεια λοιπόν αυτή δέν πρέπει να τήν άφήσουμε άχρησιμοποίητη, αλλά ίσασα να στηριχθούμε σ' αυτή για να πάψη ή άντινομία.

*

Και τώρα, πώς θά μπορούσαν να βοηθηθούν οι γονείς που θάθελαν να φροντίσουν για τήν ψυχική άγωγή τών παιδιών τους;

Πρώτα-πρώτα, βέβαια, θά πρέπη να έξηγηθούν με τόν έαυτό τους πώς φαντάζονται τό τέρμα, τόν σκοπό τής άγωγής αυτής, πώς δηλαδή θάθελαν να σχηματισθί τό παιδί που θά δεχόταν τήν άγωγή τους. Πελώριο θέμα αυτό άφοι κάθε κοσμοθεωρία έχει και τό δικό τής ιδανικό άγωγής. Τό ζη-

τημα του Ιδανικού της άγωγής στάθηκε πάντα, σε τελευταία ανάλυση, ζήτημα κοσμοθεωρίας. Κι' έπειδη ή μονομέρεια είναι τó πιό συνηθισμένο χαρακτηριστικό πού παρυσιάζουν όλες οι έξωχριστιανικές κοσμοθεωρίες, ή ίδια μονομέρεια χαρακτηρίζει και τά ανθρώπινα αυτό Ιδανικά άγωγής, ανθρωπιστικό (Winkelmann, Lessing, Herder, Goethe κλπ.) καλαισθητικό (Schiller, Ernst) ήθικό (Kant, Herbart κλπ.).

Κι' όμως τó πελώριο αυτό πρόβλημα είναι και άπλό, όπως κάθε τί άληθινά μεγάλο: 'Η άλήθεια έχει μέσα στα χαρακτηριστικά της και τó νάιναι φανερό. "Ετσι κι' έδω, όπως άλλοτε έχει έκτεθη άπ' αυτές έδω τις στήλες («Άγωγή και ζωή», 'Ακτίνες, 1947, σελ. 11-17) ή άγάπη δέν θα δυσκολευθή νά βρη στόν τύπο χριστιανού τά χαρακτηριστικά του σωστού ανθρώπου, εκείνου πού θάχει τή δίκαιη άγάπη και τήν έκτίμησι καθενός μας. Τό χριστιανικό αυτό Ιδανικό άγωγής δέν είναι καθόλου μονόπλευρα «θηροκευτικό». Δέν πάσχει άπό καμμιά μονομέρεια τó άληθινά χριστιανικό Ιδανικό άγωγής, όπως δέν πάσχει άπό καμμιά μονομέρεια ó χριστιανός πού είναι, αντίθετα, ó μόνος πραγματικά και σωστά όλοκληρωμένος άνθρωπος. Αύτός και τις κάθε λογής Ικανότητές του θα φροντίση ν' άναπτύξη-για νά μη μοιάση τού δούλου πού έκρυψε στή γή τó τάλαντό του-και τήν καλαισθητική-άλλά άληθινά-άγωγή του δέν θ' άμελήση και πολιτικής Ιδανικός σε μίαν όχι αντίθετη κοινότητα θά είναι. 'Ο Χριστιανισμός είν' εκείνος πού Ισα-Ισα θα φωτίση μπροστά στόν άνθρωπο τήν πολύπλευρη αυτή εξέλιξη τής προσωπικότητός του και-τό σπουδαιότερο-θα τήν κάμη δυνατή. Τήν άναγνώρισι αυτή, πώς μόνο με τó χριστιανικό Ιδανικό άγωγής μπορεί κανείς νά έξασφαλίση στό παιδί τήν εúτυχεστέρα ζωή πού είναι δυνατή πάνω στή γή, τήν άναγνώρισι αυτή θα τήν κάμουν όλοι όσοι άγαπούν πραγματικά τó παιδί. Γιατί ή άγάπη θα τούς κάμη νά στέρξουν τή μικρή αλλά τόσο σημαντική θυσία, νά ξεπεράσουν τόν έγωισμό τους, ν' αφήσουν τούς πειραματισμούς και νά ίδουν ρεαλιστικά τήν πραγματικότητα.

Ν' άναζητήσουν ποιές ψυχικές διαθέσεις, ποιά κατεύθυνσι ζωής, ποιά κοσμοθεωρία, ποιά πίστι όπλίζει τó παιδί για νά μπορεί ν' άνταπεξέλη στόν άγώνα τής ζωής-τό όπλίζει με όπλα πού μολοντότο όχι μόνο δέν χτυπούν αλλά Ισα-Ισα βοηθάνε κι' όλους τούς τριγύρω. Τότε θα ίδουν πόσο καθαρά πόσο άσύγκριτο δώρο είναι για κάθε ψυχή ή χριστιανική πίστι, ώστε θ' άπορουν πώς μπορεί νά ύπάρχη γι' αυτό κι' ή παραμικρότερη άμφιβολία. Κι' άληθινά έτσι είναι. Θέλει και ρώτημα πώς τó καλό είναι καλό; Είναι ν' άπορη κανείς πώς ή ανθρωπότητα έξεπσε τόσο, ώστε νά πορη ν' άνέχετα τó καθαρό ψέμα στή θέσι τής άλήθειας...

Πώς θα έργασθοún λοιπόν οι γονείς για νά βοηθήσουν τó παιδί τους νά σχηματισθή σύμφωνα με τó χριστιανικό μέτρο: 'Εδω έπάνω χρειάζεται νά γίνη πάρα πολλή δουλειά-και δυστυχώς έχει γίνει έλάχιστη. 'Ο ειδικός κλάδος τής ανθρωπίνης έρευνας πού λέγεται παιδαγωγική δέν έχει καταγίνει με τά βασικότερα άκριθώς άπό δεοντολογική άποψη θεμέλια τής ανθρωπίνης ψυχής. Περιορίζεται συνήθως στό νά μεταδώση ώρισμένες τεχνικές τó περισσότερο δεξιότητες-μιά παραπάνω άπόδειξι εκείνου πού διαπιστώθηκε λίγο πριν, πώς ή σύγχρονη άγωγή δέν καταγίνεται με τó έσωτερικό τής ανθρωπίνης ψυχής-έκτός για νά τήν στρεβλώση. Πρέπει λοιπόν οι γονείς οι ίδιοι (κι' όσοι άλλοι, φυσικά, θά-θελαν νά καταγίνουν μ' ένα τέτοιο έργο) χρησιμοποιώντας, δ,τι αξιο και χρησιμο εύρημα τής παιδαγωγικής, αλλά κυρίως ανταλλάσσοντας τήν άφθονη δική τους πείρα, νά βάλουν τις βάσεις και νά καταρτίσουν λίγο-λίγο τήν παιδαγωγική τής ψυχής. 'Η «πείρα», βέβαια, έχει πέσει σε μεγάλη άνυποληψία. "Ενας λόγος είναι τó ότι πολυχρησιμοποιήθηκε εκεί όπου έλειπε ή θεωρητική κατάρτισι, για νά κρύψη τήν άπουσία της. 'Αλλά ó κυριώτερος λόγος είναι τó ξεπερασμένο σήμερα άρνητικό «πνεύμα τής έποχής» πού ξετρελλαμένο με τις «θεωρίες» του δέν ήθελε ούτε ν' άκούση τή φωνή τής πραγματικότητας, τά «εδιδάγματα τής πείρας». 'Αλλά, αυτό, τó νά

περιφρονή κανείς αυτά τα «ειδόγματα της πείρας», είναι παραφροσύνη-μιά από τις τόσες παραφροσύνες που έκλεινε μέσα της ή άρνησι και πού τις είχε επιβάλει επί τόσα χρόνια. Είναι ακόμη και μια αντίνομια και ασυνέπεια προς τόν έαυτό της, αφού ή ίδια ή άρνησι είχε τόσο εξυμνήσει την παρατήρησι και τó πείραμα. Γιατί τί άλλο παρά πείραμα και παρατήρησι είναι ή πείρα;

Μιά πρώτη λοιπόν παρατήρησι τής πείρας είναι πώς τó νεογέννητο αυτό άνθρωπάκι πού τόσο πολύ μοιάζει με «παιγνίδι», άποτελεί μιάν ανεξάρτητη προσωπικότητα, ελεύθερη, αυτόνομη, με την έννοια πώς δέν υπάρχει κανένας τρόπος για να προδιαγραφη κανείς άπόλυτα την μελλοντική ψυχική της εξέλιξι. Οι γονείς λοιπόν πρέπει να μη την αντιμετώπισουν-ούτε και στη βρεφική ήλικία-σατραπικά, με τó ύφος τού κανατά, πού μπορεί να δώση όποιο σχήμα θέλει στο κανάτι πού θά φτειάξη, κολλώντας του και τó αυτί όπου τού άρέσει. Πρέπει οι γονείς ν' άποκαλυφθούν μπροστά στο μεγαλειό τής ελευθερίας αυτής τής μικρούλας ανθρώπινης ψυχής και να «προσέλθουν» στο έργο τής άγωγής της «μετά φόβου και τρόμου». 'Η άρχική μας ιδέα, ότι οι γονείς βοηθούνται άπό την ιδιότητά τους αυτή στο έργο τής άγωγής, έχει κι' έδω την έφαρμογή της: Αυτόν τόν «φάθο και τρόπο», τή στάσι τού «σεβασμού», θά την δώση ή άγάπη για τó σπλάγχνου τους, άφου μόλις βάλουν κατά μέρος την επιπολαιότητα θ' άναγνωρίσουν την άθεβαιότητα πού υπάρχει όσον άφορά την ψυχική εξέλιξι τού παιδιού τους. Τό κρατάνε στην άγκαλιά τους, τó παίζουν σάν παιγνιδάκι, έχουν την ψευδαίσθησι πώς μπορούν να τó κάμουν ό,τι θέλουν-κι' όμως κατά βάθος «τρέμει τó φυλλοκάρδι τους» τί είδους άνθρωπος θά γίνη. Δέν θά τούς είναι λοιπόν δύσκολο να έφοδιασθούν με περίσκεψι και προσοχή. Κι' άκόμα κάτι άλλο: "Όπως μπροστά σε κάθε βαθειά ανάγκη τής ψυχής, έτσι κι' έδω ό άνθρωπος θά νοιώση μέσα του την αναζήτησι τού Θεού και τής βοήθειάς του. Φτάνει να μη την έμποδίσουν οι «θεωρίες». 'Ο πιστός λοιπόν θά πρέπει να μη ξεχνά ποτέ πώς και ή υπόθεσι τής άγωγής τών

παιδιών του-όπως δά και κάθε ζήτημα τής ζωής-βρίσκεται σε άμεση εξάρτησι προς τόν δικό του χριστιανικό έξοπλισμό.

Συνήθως οι γονείς προσέχουν τις έξωτερικές όμοιότητες πού παρουσιάζουν τά παιδιά τους προς τόν πατέρα ή τή μητέρα. "Όσο για τις ψυχικές, συνήθως προσέχουν μόνο τις... ευνόικες γι' αυτούς. Τά έλαττώματα πού κληρονόμησε τó παιδί δέν τά βλέπουν ή δέν θέλουν να άναγνωρίσουν πώς άπ' αυτούς τά κληρονόμησε. Κι' όμως έδω βρίσκεται μια τραγική πραγματικότητα πελώριας σημασίας. Τί καλό λοιπόν μπορούμε να περιμένουμε όταν θεληματικά κλείνουμε τά μάτια μπροστά στην πραγματικότητα για να μη την ίδουμε; Είναι βαθύτατα τραγική ή στιγμή πού ένας πατέρα ή μια μητέρα βλέπουν στην ψυχή τού παιδιού τους τó δικό τους έλάττωμα, τή δική τους άδυναμία. "Αν έχης μέσα σου φιλότιμο, σοφραται να πäs να πνιγής για τó έγκλημα σου αυτό. Τότε καταλαβαίνεις τί σημασία είχε τó ότι δέν πολέμησες τó έλάττωμά σου. Για τόν έαυτό σου μπορεί να εβρισκες, όπως είπαμε και παραπάνω, χίλιες δυό προφάσεις. 'Αλλά τώρα πού βλέπεις πώς αυτή έδω ή άγαπημένη ψυχούλα δέρνεται άπό τó πάθος πού έσύ έστάλαξες μέσα της, τώρα καταλαβαίνεις γιατί είναι άλήθεια ότι άγωγή τού παιδιού τού κάνει κανείς άπό τότε που, παιδί άκόμα αυτός, άρχίζει να σχηματίζεται ψυχικά.

'Η ψυχική διάθεσι τού σεβασμού μπροστά στην υπόθεσι τής άγωγής θά όδηγήση στη σκέψι πώς προϋπόθεσι για την άποτελεσματική επίδρασι πάνω στο παιδί είναι ή ψυχική του γνωριμία. Τή γνωριμία αυτή τού παιδιού τους όλοι οι γονείς πρέπει να την κάμουν έργο τους. Κι' αυτή άκόμη δέν γίνεται μόνη της. Και για να πραγματοποιηθί, πάλι ή διάθεσι εκείνη τού σεβασμού θά βοηθήση, άφίνοντας στο παιδί κάποιο ελεύθερο στάδιο για να έκδηλώση τόν έαυτό του. Δέν θ' αφήσουμε τó παιδί ασύδοτο για να επιτύχωμε αυτή την ελευθερη έκδηλωσι. "Όχι μόνο δέν ένοχλούνται τά παιδιά άπό την άγρυπνη παρακολούθησι, αλλά Ισα-Ισα, κάνουν άπό μέσα τους πολύ δυσάρεστη κριτική για τούς γονείς πού δέν τά

παρακολουθούν. Θά στεκώμαστε λοιπόν κάθε στιγμή πάνω από τὰ παιδιά-άρκει νὰ μὴ στεκώμαστε μὲ τὸ πσεκούρι, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπη μας, μὲ τὸν φιλικό, πειστικό λόγο μας. Γιά τὰ παιδιά τοῦ μέσου ὄρου τοῦλάχιστον ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐκδηλώνουν τὸν ἑαυτὸ τους ἀνυπόκριτα.

Δὲν πρόκειται ἐδῶ μόνο γιὰ τὴν ἄμεση ἐξωτερικὴ ἐπίδρασι, πού ὑπαγορεύοντας ἀδιάκοπα ὀρισμένη συμπεριφορὰ στὸ παιδί δὲν τοῦ ἀφίνει κανένα περιθώριο γιὰ νὰ θελήσῃ κάτι κι' αὐτὸ, νὰ συλλογιστῆ, ν' ἀποφασίσῃ, ἀλλὰ γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε ἐπίδρασι, μ' ὁποιοδήποτε τρόπο. Λοιπόν, κι' ἐδῶ ἐπάνω ἔχουν διατυπωθῆ οἱ πιὸ ἀντίθετες ἀπόψεις, αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμποδίζει νὰ σταθοῦμε πάνω σὲ ὀρισμένες τοῦλάχιστον ἀναμφισβήτητες διαπιστώσεις. Τὸ παιδί θὰ δέχεται ἐπιδράσεις. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς. Οἱ κυριώτερες ἐπιδράσεις θὰ προέρχωνται ἀπὸ τὰ πρόσωπα ἢ τοὺς θεσμούς πού ἔχουν ἢ παίρνουν τὴν ἐξουσία αὐτῆ. Σ' ὅλα λοιπὸν τὰ πρόσωπα αὐτά, ὅποια καὶ νᾶνε, τούτῃ τὴν ἀναντίρρητη ἀξίωσι μπορεῖ κανεὶς νὰ προσβάλλῃ: ἸΝὰ μὴ ζητήσουν νὰ μεταφέρουν στὸ παιδί παρὰ μόνο ὅ,τι εἶναι ἀπόλυτα βέβαιον, δοκιμασμένο ἀπὸ πολλὴ πρᾶξι κι' ἀπὸ δική τους προσωπικὴ πείρα. Σ' ὅλα π' ἄλλα πρέπει ν' ἀφήσουν τὸ παιδί νὰ διαλέξῃ.

Κάτι ἄλλο μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ἀποτελεσματικώτερα, στὴν περίπτωσι τοῦλάχιστον πού ἐξετάζομε ἐδῶ, στὴν ἀγωγή πού δίνουν οἱ γονεῖς-κι' αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο εἶναι πάλι ἡ ἀγάπη, ἡ φυσικὴ ἀγάπη πού ἔχουν γιὰ τὰ παιδιά τους οἱ γονεῖς.

Ἡ ἀγάπη λοιπὸν-ἡ ἀληθινῆ, ἡ φωτισμένη ἀγάπη-θὰ βάλῃ τὸ ὄριο, ὡς πού θὰ φτάσῃ ἡ ἐπίδρασι πάνω στὸ παιδί. Θὰ περιλάθῃ μόνο ὅ,τι δοκιμασμένο καὶ βέβαιον. Ἡ ἀγάπη θὰ πρέπει νὰ κάμῃ τοὺς γονεῖς νὰ ψάξουν μέσα τους, νὰ σκίσουν προλήψεις, νὰ κόψουν ψευδαισθήσεις, νὰ πετάξουν ὅ,τι δειχθῆκε πὼς εἶναι ψευτιὰ καὶ ν' ἀνασύρουν ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια τους, γιὰ νὰ τὸ προσφέρουν, ἀκριθὸ δῶρημα, στὸ σπλάγχθον τους, μόνο ὅ,τι διώχνει ὅσο γίνεταί τῇ δυστυχία, ὅ,τι δίνει ἀληθινὴ χάρα, ὅ,τι πραγματικὰ (μὰ πραγματικὰ!)

κάνει τὴν καρδιά νὰ ζυγώνῃ τὴν εὐτυχία.

Κι' ἄς μὴ παραλείψωμε κι' ἓνα ἄλλο, δεύτερης βέβαια σειρᾶς, ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς τακτικῆς: Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ γονεῖς θάχουν πραγματικὸ κύρος στὰ μάτια τῶν παιδιῶν τους. Πὼς νὰ μὴ τοὺς πιστεύουν ἀπόλυτα τὰ παιδιά, ὅταν δυό, δέκα, ἑκατὸ φορές ἔχουν ἰδῆ νὰ βγαίνουν ἄνεξάρτητα ἀληθινὲς οἱ προβλέψεις τους; Ἡ ἀγάπη λοιπὸν μονάχα μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ γιὰ τὸ παιδί τὸ ἀπαραίτητο περιθώριο τῆς ἐλευθερίας καὶ μάλιστα ἀκριθῶς ὅσο εἶναι δικαιολογημένο.

Αὐτὴ ἡ ἀναζήτησι τῆς δοκιμασμένης πείρας, πού θὰ πρέπει νὰ κάμουν μέσα στὸν ἑαυτὸ τους οἱ γονεῖς, μᾶς φέρνει νὰ ἰδοῦμε καὶ μιὰ βασικὴ κι' ἀπαραίτητη προπαίδευσι ἐκείνου πού θὰ καταγίνῃ μὲ τὴν ἀγωγή: Τὴν ἀνάγκη δηλαδὴ νάχῃ ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἀγωγή τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅποιος δὲν ἔχει ἀγωνισθῆ νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ καλύτερέψῃ τὸν ἑαυτὸ του, δὲν θάχῃ καμμιά ψυχικὴ συγγένεια πρὸς τὸ ἔργο πού θέλει νὰ ἐπιχειρήσῃ, κι' ἄλλωστε ἡ ἐνέργειά του θάχῃ ἓνα χρῶμα ἀνελλικρινείας, πού τὸ ἀντιλαμβάνεται μάλιστα καὶ τὸ παιδί τὸ ἴδιο κι' ἀντιδρᾷ. Ἐνῶ ὅποιος ἀγωνίσθηκε πάνω στὸν ἑαυτὸ του, εἶναι φυσικὸ νὰ δεῖξῃ συμπάθεια καὶ στὴν προσπάθεια τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ κερδίσῃ ἔτσι τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη του.

Στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνῃ δυὸ εἰδῶν ἐπιδράσεις. Ἡ μιὰ εἶναι-ἄς τὴν ποῦμε ἔτσι-ἐξωτερικὴ κι' ἡ ἄλλη ἐσωτερικὴ. Μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐπίδρασι ἐπιβάλλει κανεὶς στὸ παιδί ὀρισμένη συμπεριφορὰ, μὲ τὴν ἐσωτερικὴ τὸ παιδί μορφώνει μέσα του ἐλεύθερα, ἀπὸ δική του ἐκλογή, ἓναν κανόνα ζωῆς κι' ἐπιβάλλει αὐτὸ τὸ ἴδιο στὸν ἑαυτὸ του τὴν ὀρισμένη συμπεριφορὰ.

Ἡ ἀγωγή θὰ μεταχειρισθῆ καὶ τοὺς δυὸ αὐτοὺς τρόπους. Θὰ τραθήξομε βίαια τὸ παιδί πού, ἀπραγο ἀκόμα, πᾶει νὰ πιάσῃ τὴ φωτιὰ. Δὲν θὰ τὸ ἀφήσομε, φυσικά, νὰ καῖ, ὅταν δὲν ἔχομε τὸν καιρὸ νὰ τὸ πείσομε πὼς ἡ φωτιὰ δὲν πιάνεται, μόνο καίει. Ὁ τρόπος ζωῆς πού θὰ ἐπιβάλλου-

με στο παιδί θα τὸ προφυλάξει ἀπὸ πολλοὺς πειρασμοὺς πού, φυσικά, δὲν εἶναι ἀκόμη ὄριμο γιὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσει καὶ θὰ τοῦ δημιουργήσῃ ἴσως καλὲς ἐξεις. Εἶναι δηλαδή ἡ ἐξωτερικὴ αὐτὴ ἐπίδρασις ἕνα βοήθημα στὴν ὑπόθεσι τῆς ἀγωγῆς κι' ἕνα προσωρινὸ μέτρο, γιὰ νὰ σώζῃ τὴν κατάστασι ὅσο ἀκόμη τὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς δὲν ἔχει φέρει ἀποτελέσματα.

Ἄλλὰ πολὺ συχνὰ οἱ γονεῖς στὴν ἐξωτερικὴ αὐτὴ ἐπίδρασις περιορίζουν ὅλη τὴν ὑπόθεσι τῆς ἀγωγῆς. Παρασύρονται ἀπὸ τὴν τάσι τῆς ἀποφυγῆς ἐκείνου πού θέλει πολὺν κόπο καὶ νομίζουν πὼς βάζοντας περιορισμοὺς στὸ παιδί τους, ἀναγκάζοντάς το νὰ ζῆ ἕναν ὀρισμένον τρόπο ζωῆς, καλὸν βέβαια, ἔκαναν τὸ χρέος τους. Ἐνῶ ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἡ ἐξωτερικὴ αὐτὴ ἐπίδρασις ἄλλο δὲν κάνει παρά νὰ μᾶς δίνη ἕνα περιθώριον χρόνου γιὰ νὰ φροντίσουμε μέσα σ' αὐτὸ ν' ἀναπτύξουμε τὴν ἐσωτερικὴ ἐπίδρασις. Τῆ ζωῆ τοῦ παιδιοῦ μᾶς δὲν θὰ μπορούμε, φυσικά, νὰ τὴν ἐλέγχουμε πάντοτε-ἄφησε πού κι' ὅταν ἀκόμη εἶναι παιδί, νήπιον, δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἐλέγχουμε παντοῦ-ἀλλὰ μόνο γιὰ ἕνα διάστημα, μικρότερον ἢ μεγαλύτερον. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ πάνω-κάτω ὀρισμένον χρονικὸ διάστημα εἶναι ἡ διορία μᾶς, ἡ προθεσμία μᾶς. Ὅτι ἔχει νὰ γίνη, πρέπει νὰ χῆ γίνει ὡς τότε. Ἄλλοιῶς πάει τὸ πουλάκι, πέταξε.

Τί τραγικὸ ζῦπνημα γιὰ μερικοὺς γονεῖς πού ὅλα τὰ χρόνια ὅσα εἶχαν κοντὰ τους τὸ παιδί τους ἄλλο δὲν ἔκαναν παρά νὰ σιγουρίζουν καὶ ν' ἀσφαλίζουν ὀλοένα μὲ περισσότερα σύρματα τὸ κλουβί του! Ἐνόμιζαν πὼς αὐτὴ ἡ φροντίδα τους ἦταν ἡ ἀγωγή καὶ κύτταζαν-δὲν εἶναι δὰ καὶ τόσο δύσκολη ἡ δουλειά-νὰ τὴν φτάσουν ἴσως τὴν τελειότητα. Αὐστηρότητες πού οἱ ἴδιοι δὲν εἶχαν καταφέρει νὰ τίς ἐπιβάλλουν στὸν ἑαυτὸ τους, τίς ἐπέβαλλαν στὰ παιδιὰ τους. Ἐρχεται ὁμως ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας-τίποτε στὸν κόσμον δὲν μπόρεῖ νὰ ματαιώσῃ τὸν ἐρχομὸ τῆς-ἡ πόρτα ἀνοίγει καὶ τότε μένει στοὺς γονεῖς τὸ... καλοσιγουρισμένον κλουβί μὲ τὰ πολλὰ σύρματα.

Εἶναι τόσο ἄφθονη γύρω μᾶς ἡ τραγικὴ

αὐτὴ πείρα, ὥστε οἱ γονεῖς ὄχι μόνο θ' ἀναγνωρίσουν τὴν ἀλήθειαν τῆς, ἀλλὰ ὑπάρχει φόβος νὰ τὴν παραγνωρίσουν: Νὰ αἰσθανθοῦν ἕνα εἶδος ἀπελπισίας, πὼς ναί, δὲν γίνεται τίποτε, στὸ τέλος μένει τὸ κλουβί. Ἄλλὰ ἴσα-ἴσα, νὰ μᾶς βγάλλῃ ἀπὸ μιὰ τέτοια ἡττοπάθεια κι' ἀπελπισία, αὐτὸ εἶναι τὸ λογικὸ συμπέρασμα αὐτῆς τῆς πείρας: "Ἄν εἶχαμε κάμει ὅ,τι ἔπρεπε κι' ὅμως δὲν ἐφέρναμε ἀποτέλεσμα, θὰ μπορούσαμε τέλος πάντων ν' ἀπελπισθοῦμε. Ἄλλὰ ἀφοῦ ξενοιάσαμε μὲ τὸ προσωρινὸ μέτρο, μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐπίδρασις, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸν καιρὸ πού μᾶς δόθηκε γιὰ νὰ φέρουμε τὴν ὀριστικὴ λύσι, τί φυσικώτερον ἀπὸ τὸ νὰ τελειώσῃ κάποτε ἡ προσωρινότητα καὶ νὰ μείνουμε ἐστὰ κρυὰ τοῦ λουτροῦ»; Ἡ διαπίστωσι πὼς ἐκάμαμε λάθος, καὶ μάλιστα ἕνα τόσο χοντρὸ λάθος, διώχνει μακριὰ τὴν ἀπελπισία.

Καὶ πὼς λοιπὸν νὰ κινηθοῦμε; Μήπως κι' ἔτσι δὲν ἔχουμε μπροστὰ μᾶς βουνὰ τίς δυσκολίες; Οἱ δυσκολίες, βέβαια, ὑπάρχουν. Ἄλλο ὅμως εἶναι, ὅταν πηγαίνῃς κάπου, ν' ἀκολουθῆς ἕνα δὺσβατο δρόμον πού βγάζει σ' αὐτὸ τὸ μέρος, κι' ἄλλο νάχῃς πλανηθῆ σὲ δρόμους πού πηγαίνουν ἄλλου.

Κι' ὕστερα, ἡ προσπάθεια τῆς ἐσωτερικῆς, ὅπως τὴν εἶπαμε, ἀγωγῆς, ὅταν τὴ νοιώσουμε βαθειὰ καὶ τὴν ἀποφασίσουμε μὲ τὰ σωτὰ μᾶς, βγάζει μόνη τῆς πολλὰ ἐμπόδια ἀπὸ τὴ μέση. Γιὰ νάχουμε αὐτὴ τὴ βοήθεια, ὅς ὑποθέτουμε πάντα πὼς τὸ παιδί μᾶς, αὐτὸς ἐδῶ ὁ μικρὸς μπόμπιρας πού δὲν ξέρει ἀκόμα «ποῦθε πᾶν τὰ τέσσερα» καὶ πού μπορούμε (ἔτσι τοῦλάχιστον νομίζουμε) νὰ τὸν κάνουμε ὅπως θέλουμε, ὅς ὑποθέτουμε πὼς εἶναι ἕνας ἐνήλικος ἄνθρωπος, πού πρέπει νὰ τὸν κερδίσουμε στὸ καλὸ. (Τὸ ὠραῖο εἶνε πού αὐτὴ ἡ «ὑπόθεσις» δὲν εἶναι καθόλου φανταστικὴ, ἀλλὰ ἀναποκρίνεται πέρα γιὰ πέρα στὴν πραγματικότητα). Ἄμα λοιπὸν ἔχη κανεὶς τὸ σωτὸ αὐτὸ πνεῦμα, οἱ τρόποι πού θὰ βροῦμε γιὰ νὰ ἐπιδράσουμε θάχουν μεγάλες πιθανότητες ἐπιτυχίας.

Ἕνας τέτοιος, λόγου χάρι, τρόπος εἶναι τὸ παράδειγμα. Καὶ οἱ μεγάλοι, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τὰ παιδιὰ, κινηγῶντας

από μια ένστικτη τάση ό,τι θέλει λιγώτερο κόπο, μιμούνται ό,τι βλέπουν, όταν τουλάχιστον δεν εμποδίζονται από αντίθετα κίνητρα. Δεν θα καταφέρεις λοιπόν να τραθήξεις το παιδί προς τη δεϊνα συμπεριφορά, όταν η δική σου συμπεριφορά είναι αντίθετη. Μά τότε τί πρέπει να γίνει; *Απλούστατα, αν αγαπάς το παιδί σου, θα μπήs και σ'όν ίσιο δρόμο! Θα προσπαθήs τουλάχιστον, θ' αγωνισθής-και τότε τ'άπραγματά αλλάζουs έντελώς. Γιατί κι' αν άκόμα έχης άποτυχίες, ή προσπάθειά σου θ'άναί φανερή και τ'ό παιδί όχι μόνο δεν θα αισθάνεται πώς τ'ό κοροϊδεύεις ύποκριτικά, αλλά βλέποντάs σε θα ένισχύεται στή δική του προσπάθεια. Κι' άκόμα κάτι: Θα αισθανθ'ή να τ'ό συνδέη μαζί σου ό σωστότερος φιλικός σύνδεσμος. Και μη φοθηθής πώς θα έξευτελισθ'ή σ'ά μάτια τ'ου παιδιού ό πατέρας ή ή μητέρα, επειδή αγωνίζονται κι' αύτοι κι' έχουs και τις άποτυχίες τους: "Αν δεν είσαι άπό λόγου σου «έυτελής», δεν πρόκειται βέθαια να σ' έξευτελίση ή προσπάθειά σου για τ'ό καλύτερο!

"Όταν έχης όλοένα ύπ' όψει σου πώς πρέπει να χρησιμοποιήs τ'ά χρόνια τής παιδικής ηλικίας τ'ου παιδιού σου για να τ'ό βοηθήs να σχηματίζη μέσα του, έλεύθερα, κανόνες ζωής, θα βρής χίλιες δυό ευκαιρίες για να δώσης τή βοήθειά σου αύτή. Κάθε σχεδόν λόγος τ'ου παιδιού και κάθε πράξι του είναι κι' άπό μια ευκαιρία. Στρέφονται, βέθαια, τ'ά λόγια κι' οι πράξεις του γύρω άπό άσήμάντα αντικείμενα, αλλά τ'ό χρώμα τής συμπεριφοράs είναι τ'ό ίδιο-ή γκρίνια λόγου χάρι που δείχνει τ'ό κοριτσάκι sας ένω παίζει με τις άδελφές του, είναι ή ίδια γκρίνια που τυραννάει τή ζωή τ'ων μεγάλων. Μπορείs λοιπόν να έπεμβαίνης με τόν κατάλληλο τρόπο σε κάθε τέτοια ευκαιρία.

Δεν λείπουν λοιπόν οι ευκαιρίες-κάτι άλλο λείπει, πολλές φορές. Οι γονείς ένω θέλουs να δώσουs άγωγή, περιμένουs πώς τ'ό καλό άποτέλεσμα θ'άρθη... μόνο του, χωρίς να διαθέσουs καιρό γι' αύτό.

Και κάποια άλλη προδιάθεση είναι άπαρτή-μια άκόμη εκδήλωσι τής άρχικής,

για τή στάσι τ'ου σεθασμού: Φυλάξου όσο μπορείs, να μη προεξοφλήs πώς «σώνει και καλά» τ'ό παιδί σου θ' άκολουθήs τόν ίσιο δρόμο. «Τ'ό δικό μου τ'ό παιδί να γίνει πείζος και δείζος; *Αδύνατο!»-Αυτό, έτσι ώμά, μπορεί λίγοι να τ'ό λένε, πάρα πολλοί όμως τ'ό συλλογίζονται άπό μέσα τους σχεδόν έτσι. Κι' όμως μια τέτοια διάθεση είναι άκριθώς ό,τι χρειάζεται για να φέρη τήν άποτυχία. Τ'ό παιδί «σου» δεν είναι κτήμα σου, δεν είσαι άφέντης τής ψυχής του. Όυτε καν έσύ είσαι εκείνος που τ'ό αγαπά περισσότερο. Τ'ό χρέος σου καλείσαι να κάμης. Κι' ό,τι κι' αν συμβή, να έμπιστεύουs σ' 'Εκείνου που κι' αγαπά και ξέρει κατ'ά β'ά θ'ος.

"Όταν μ' αύτά τ'ά έφόδια ξεκινήs, ό δρόμος θ'άναί μπροστά σου φωτισμένος και σίγουρος, ή προσπάθειά σου άπλή, τέτοια που δεν άφίνει άμφισβολίες και δισταγμούς. Τίποτε φοβερά και τρομερά πράγματα δεν καλείσαι να έπιτελέs-κι' όμως έδώ άκριθώς είναι που θα κάμης άληθινό έργο: Θα βοηθήs τ'ό παιδί ν' άνασύρη άπό μέσα του τήν πικρία που θ'ά τ'ού άφησε-δεν γίνεται-ή όποιαδήποτε κακή του πράξι και να τήν ένισχύση με τήν παρόμοια πείρα τ'ων άλλων. Νά φωτίση, άπό τ'ό άλλο μέρος, τή χαρά που τ'ουδωσε ή καλή πράξι και να τήν πλατύνη με τήν αντίστοιχη γενική πείρα. Κι' ύστερα να βγάλη τ'ό συμπέρασμα, που θ'άναί κιόλα ό κανόνας τής ζωής του. *Από κεί και πέρα δεν θα χρειάζεται παρά να τ'ό παρακολουθήs στήν προσπάθειά του να κάμη ζωή του τόν κανόνα αυτόν, να τ'ό ένθαρρύνης αν έρθουs ώρες άποτυχίας, να τ'ού δώσης κουράγιο σ' έναν άγώνα με συνέχεια.

Και, πάνω σ' αυτόν τόν άγώνα, ή περίστασι μόνη της θα τ'ό φέρη να όδηγήs τ'ό παιδί (άλλά γι' αύτό τ'ό θέμα θα χρειασθ'ή έν' άλλο άρθρο) να γνωρίση τή θαυμασία πραγματικότητα τ'ου Χριστού, μοναδική τελειωσι σ' αυτόν τόν άγώνα. Τότε τ'ό έργο σου θ'άχη φτάσει σε σίγουρο τέρμα.

Ένα δράμα της πραγματικής ζωής

Ο τυρισμός

Για την επίδραση που έχει η εσωτερική αρμονία του ανθρώπου πάνω στην ψυχική του υγεία, είχαν πολλές φορές την ευκαιρία να δούν σχετικά άρθρα οι αναγνώσται μας στις σελίδες των «Ακτινών».

Στο παρακάτω κομμάτι, παρμένο από το Reader's Digest παρουσιάζεται σε περίληψη άλλη μία τέτοια περίπτωση, ενός αρρώστου από ψυχικό νόσημα, που τίποτε δεν μπόρεσε να τον θεραπεύσει έως ότου η χριστιανική πίστις του ξανάφερε την εσωτερική του αρμονία.

Όπως μας διηγείται ο ίδιος, ο κ. Fred Raymond Gilpatric, ήταν από τους ανθρώπους που η ζωή τους είχε δώσει, ότι της έζητησαν: Μόρφωση, μιὰ σύζυγο με μυαλό και ωμορφιά, θέσι διευθυντού σε μιὰ μεγάλη εταιρεία, και δυο αγόρια που έδειχαν πως το μέλλον θα ήταν ακόμα καλύτερο και πλουσιώτερο. Όλα του χαμογελούσαν...

Αλλά μιὰ μέρα του 1940, ο μεγάλος γυιός του αυτοκτόνησε. Γιατί; Έμεινε μυστήριο.

Για να παρηγορηθή από το χαμό του γιου του, έκανε μαζί με τη γυναίκα του ταξείδια και νέα σχέδια για το μέλλον. Σιγά-σιγά η γυναίκα του φαινόταν ν' αναλαμβάνει από το χτύπημα και μάλιστα γρηγορώτερα απ' αυτόν. Έτσι φαινόταν. Αλλά μιὰ μέρα, ξαφνικά, ακολούθησε τον πεθαιμένο γιό της.

Έπειτα και από τη δεύτερη αυτή τραγωδία, είχε την εντύπωση πως τουχε γίνει μεγάλη αδικία. Σιγά-σιγά όμως άρχισε να σκέπτεται πως αυτός μάλλον θάταν η πραγματική αιτία της συμφοράς του. Όσο το σκεπτόταν αυτό, τόσο και το πίστευε περισσότερο. Τώρα ήθελε ν' αποφεύγη τους φίλους του. Ήθελε και η επιστοράτευσι του μικρότερου γιου του κι' έτσι έμεινε ολομόναχος. Τότε πιά κλείστηκε στο δωμάτιό του και δεν έννοούσε να βγῆ από κει.

Άρχισαν λοιπόν οι κουραστικές περιουδεΐες και τὰ έξοδα στους ψυχιάτρους και τις διάφορες κλινικές. Στο τέλος κατέληξε σ' ένα κρατικό νοσοκομείο που, όπως πηγαιναν τὰ πράγματα, αυτό θα γινόταν και η μόνιμη κατοικία του.

Ήθελε πάντα να μένη μόνος. Είχε χορτάσει την ψυχανάλυση, τις ειδικές θεραπείες και τὰ ήλεκτρικά «χocs». Τον περισσότερο καιρό τον περνούσε καθισμένος σε μιὰ καρέκλα, κυττάζοντας από το σιδερόφραχτο παράθυρό του, έξω στην αυλή, χωρίς να βλέπη τίποτε, προσηλωμένος στον εαυτό

του και τις λυπηρές αναμνήσεις του. Μιά απάθεια κάθησε σιγά-σιγά σαν όμιχλη στο μυαλό του.

Δύο χρόνια τώρα, έξουσε σαν ζωντανός νεκρός. Δεν ήθελε να μιλήσει. Δεν άπαντούσε, ούτε στην άπλουστερη ερώτησι. Άκόμα και τα γραάματα του παιδιού του τα άφρινε να πέφτουν από τα γόνατά του χωρίς να τα άνοιξη και χωρίς ν' άπαντά.

Μιά μέρα του παρουσιάσθηκε ξαφνικά ό γυιός του, από τό στρατό, πού έρχόταν μ' άπλωμένα τα χέρια ν' άγκαλιάσει τόν πατέρα του. Μα αυτός γύρισε τό πρόσωπό του χωρίς να του πη λέξι. "Άκουσε όμως τό γιατρό πού έλεγε στον νέο, καθώς τόν συνώδευε έξω: «Λογαγέ, είναι πολύ ώραίο από μέρους σας να θέλετε να τόν πάρετε στο σπίτι. Άλλά ό καθύμένος, δεν πρόκειται να γίνη ποτέ καλά. Άφήστε τον έδω. Θα τόν περιποιηόμυθα έμεις ώσπου ναρθη τό τέλος».

Κάθε προσπάθεια πού έκαναν για να τόν φέρουν πίσω στη σκληρή πραγματικότητα, τόν έκανε να τρέμει. Γι' αυτό έθύμωσε πολύ όταν ένας γιατρός του πρότεινε να κάνει κάτι. Να τακτοποιήση σε ράφια τα διάφορα βιβλία πού οι έπισκέπται είχαν φέρει κατά καιρούς για τούς άρρώστους. Έπειδή όμως ήταν δουλειά πού θα την έκανε χωρίς να βγη από τη μοναξιά του, ύποχώρησε.

Ολόκληρη ήμέρα τακτοποιούσε τα βιβλία χωρίς να αισθανθή τό παραμικρό ένδιαφέρον. Μιά στιγμή, τράβηξε την προσοχή του ό τίτλος ενός γνωστού χριστιανικού βιβλίου, πού μιλούσε για σωτηρία και έλπίδα.

Η σκέψη του πέταξε με μιās σε περασμένα χρόνια, στον άδελφό του πού ένδιαφερόταν για τέτοια βιβλία, κι' ένας σωρός από αναμνήσεις ξύπνησαν μέσα του. Ριγος πέρασε όλο του τό σώμα. Στη θύμισι του άδελφού του, της οικογενείας του, της προσωπικής ζωής του, όλο τό παρελθόν ξαναόρθε στην επιφάνεια, σαν επιφύτης. Για να ξεφύγη στράφηκε πάλι στο βιβλίο. Ταραγμένος τόκρυψε κάτω από τό σακάκι του και τό πήρε στο δωμάτιό του. Έκει άρχισε να τό ξεφυλλίζει...

Αυτά πού διάβαζε, ένώ του άφresαν, του

φάνηκαν και σαν κατηγορητήριο. Οι ψυχίατροι είχαν πει πως υπέφερε από εσφαλμένη συναισθησι ένοχής, γιατί πίστευε πως αυτός έφταιγε για την τύχη της γυναίκας του και του γυιού του και πως έτσι τόν έβλεπε και τό περιβάλλον του, άόμιη και ό γυιός του. Γι' αυτό, άλλωστε, είχε φύγει μακρινά από όλους, για ν' άποφύγη τό κατηγορητήριο τους, πού δεν θ' άντεχε να τό αντιμετώπιση.

Άλλά ή άπλή διάγνωσι του κακού δεν του είχε προσφέρει τίποτε. Οι γιατροί δεν τόν έκριναν ήθικά ένοχο. Τόν θεωρούσαν ένα θύμα, ένώ αυτός αισθανόταν πως ήταν ό ύπεύθυνος.

Τώρα, τό βιβλίο πού διάβαζε, παραμέρισε αυτή τη νεκρή διάγνωσι και του φανέρωνε πως αυτός έφταιγε για ό,τι είχε συμβη, όχι όμως στα άγαπητά του πρόσωπα, αλλά έφταιγε άπέναντι στον ίδιο τόν εαυτό του. "Ότι είχε εγκαταλείψει τη ζωή έπειδή τα πράγματα είχαν έρθει αντίθετα. "Ότι είχε φύγει και από την πίστι...

Οι σκέψεις του γύρισαν στον μικρότερο γυιό του. Εκείνος είχε χάσει περισσότερα-μητέρα και άδελφό από τό θάνατο, πατέρα άπ' την άρρώστεια. Και όμως, κάτι πάρα-πάνω άπ' αυτόν του είχε δώσει τη δύναμι να τα βγάλη πέρα.

Άλλά τί ήταν αυτό τό πάρα-πάνω, πού σ' αυτό έπρεπε κι' ό ίδιος να στραφή και να πιστέψη; "Ός εκείνη την στιγμή δεν είχε θελήσει καν να γίνη καλά. Τώρα όμως έβλεπε ότι, επί τέλους, επιθυμούσε να έχη την θέλησι αυτή. Ναι, αλλά πως θα έπειθε τόν εαυτό του να πιστέψη πως ό Θεός πραγματικά τόν συντρόφευε εκεί, δίπλα στο παράθυρο ενός ψυχιατρείου;

Θυμήθηκε τα λόγια του Λίνκολν: «Πολές φορές έπеса στα γόνατα από την καταθλιπτική διαπίστωση πως δεν είχα τί άλλο να κάμω».

Έτσι, είδε και αυτός σαν μοναδική διέξοδο την προσευχή, προσευχή με πάθος και συντριβή. Είδε πως μόνο αν ξαναγύριζε πίσω στην πορεία πούχε άφήσει μισοτελειωμένη κι' έπαυσε ως τό τέλος τό μέρος του, θα μπορούσε να ξανακερδίση τόν αυτοσεβασμό του. Και λαχτάρησε να του δι-

νόταν ἄλλη μιὰ εὐκαιρία ν' ἀφοσιωθῆ κά-
που.

Σὰν πρῶτο του καθῆκον θεώρησε ὅτι
ἔπρεπε νὰ ὀργανώσῃ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ νο-
νοκομείου, γιὰ νὰ βοηθήσῃ-μὲ τὴ σειρά του
καὶ αὐτὸς-ἄλλους ἀσθενεῖς.

Τοῦ φάνηκε πὼς εἶχε ξαναγεννηθῆ. Ἐ-
σκίρτησε ἀπὸ χαρὰ σὰν ἔνοιωσε πὼς αὐτὸ
τὸ ξεκαινούργωμα τῆς καρδιάς του τοῦδι-
νε τὴ δύναμι νὰ ξέρῃ πὼς ἦταν πειὰ μόνος
καὶ πὼς, κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ Θεοῦ, θὰ
μποροῦσε νὰ κυττάξῃ τὸν κόσμον ἄφοβα.

Κι' ἔτρεξε νὰ πῆ τὴ νέα του κατάστασι
στὸ γιατρό του. Ἐκεῖνος τὸν μελέτησε γιὰ
κάμποση ὥρα μὲ αἰνιγματικά μάτια. Τὴν
ἄλλῃ μέρα τὸν παρουσίασε στὸ συμβούλιον.
Οἱ γιατροί, ἀφοῦ τοῦ ἔκαναν πολλὰς ἔρω-
τήσεις, τὸν ἄφησαν ἐλεύθερον. Ὅταν ὁ
γυῖός του πῆγε νὰ τὸν παραλάβῃ, ἐκεῖνος
εἶχε τὴ δύναμι ν' ἀπαντήσῃ: Δὲν μπορῶ νὰ
φύγω ἀπ' ἐδῶ, ἂν δὲν τελειώσω πρῶτα τὴ
δουλειά μου. Πρέπει νὰ ἔχω τὴ δύναμι νὰ
τὴν τελειώσω.

Καὶ πράγματι, ἔμεινε ἀκόμη ἔξι ἑβδο-
μάδες, ὥσπου ὠργάνωσε τὴ βιβλιοθήκη στὴν
ἐντέλεια γιὰ νὰ συνεχίσῃ ὁμως ἔπειτα τὴν
προσπάθειά του σὰν μαθητευόμενος βοηθὸς
μιᾶς δημόσιας βιβλιοθήκης.

Πολλοὶ τὸν ρωτοῦσαν γιατί δὲν γύρισε
στὴν πρώτη του θέσι, ἀφοῦ ἦταν πιά ἐντε-
λῶς καλὰ. Ἀλλὰ τοὺς ἀπάντησε πὼς, ἀφοῦ
τώρα πιά δὲν χρειαζόταν νὰ κερδίξῃ πολ-
λὰ χρήματα, ἤθελε νὰ κἀνῃ μιὰ δουλειὰ ποὺ
νὰ ξέρῃ πὼς μ' αὐτὴ θὰ βοηθοῦσε τοὺς συν-
ανθρώπους του. Στὴ νέα του θέσι, ὠδηγοῦ-
σε κάθε μέρα πολλοὺς σπουδαστὰς στὴς πη-
γὰς τῆς ἀληθινῆς γνώσεως, κι' αἰσθανόταν
ἔτσι πὼς, ἐπὶ τέλους, ὑπηρετοῦσε αὐτὸ τὸ
«κάτι πάρος πάντων» ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, αὐ-
τὸ ποὺ τὸν εἶχε γιαιτρέψει. Κι' ἔτσι ἔπαιρ-
νε συγχρόνως τὴν καθημερινή του δόσι ἀ-
πὸ τὸ μοναδικὸ φάρμακον γιὰ τὴ διατήρη-
σι τῆς ψυχικῆς ὑγείας.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΑΚΥΛΑ

“ Α Ν Ο Ι Ξ Ι , ,

Σήμερα ἦρθ' ἡ ἀνοιξη ὀλόχαρη στὴ γῆ
κι' οἱ κάμποι πέρα, τὰ βουνά, λές τὴν καλωσορίζουν,
λουλουδισμένη, ὀλόδροση ἐπρόθαλ' ἡ αὐγὴ
ἀπ' τῶν ἀνθῶν τοὺς κάλυκες π' ἀρώματα σκορπίζουν.

Στὸν κῆπο οἱ σπῖνοι τραγουδοῦν, φτερίζουν δῶ κι' ἐκεῖ
κυττάζοντας τὸν οὐρανὸ ψηλά, ποὺ γαλανίζει,
κι' ἕνα ζεῦγος χελιδονῶν κάτ' ἀπὸ τὴ σκεπὴ
τ' ἀντικρυνοῦ σπιτιοῦ, κάποια φωλίτσα χτίζει.

Οἱ θάμνοι, ἡ χλόη, οἱ βραγιές, τὰ ρόδα τοῦ ἀγροῦ
καὶ τὸ ρυάκι ξάστερον στὸν κάμπο ποὺ κυλάει...
—Δῶρα ἀγάπης, π' ἔστειλαν τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ—
κύτταξε... τὸ καθένα τους γιὰ κείνονε μιλάει.

Μιλοῦν τὰ δάση... τὰ πουλιά, τὰ ρόδα, κι' οἱ βραγιές...
—ἕνα τραγοῦδι προσευχῆς χαρούμενον σὲ κείνον.
Ἐνα τραγοῦδι γίνηκαν οἱ ἀνθρώπινες καρδιές
στὸ πρωτινὸ ξεφάντωμα τῶν ἀνθισμένων κρῖνων.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΜΒΥΣΗΣ

ΜΙΚΡΟ ΕΛΕΓΓΙΟ

ΣΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Κοιμήσου Κύρ 'Αλέξανδρε γλυκά κι' άθώα κοιμήσου
'Αγαπημένη μέσα μας ζή πάντα ή θύμησή σου.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Ε Κ Ε Ι

άδερφούλη μου που πάς,
στη χώρα κείνη,
πίκρια δέ θάβερης μήτε δδύνη.

Σέ περιμένει ό Κύρ' 'Αλέξανδρος κεί πέρα
φίλη Σκιά
σε διαμαντένια Μέρα...

Θά σε ρωτήση:
«Πόνεσες λοιπόν πολύ κεί κάτω,
πόνους θανάτου.
Μά τώρα πιά, δέ θά πονείς.
Παλίρροιες δέ θά βρείς, σκαριών ναυάγια.
Φως θάσαι, μέσ' τó Φως τó Θεϊκό'
σε μιά γαλήνη άγια.

Ε Κ Ε Ι

άδερφούλη μου που πάς
στη χώρα κείνη,
πίκρια δέ θ' άνταμώσεις, μήτε δδύνη.

Φως μέσ' τó Φως π' άγάπησες
κι' ό Κύρ' 'Αλέξανδρος μαζί σου.
'Εκείνος θά σωπαίνη, όπως σώπαινε,
κι' έσύ τραγούδια θά του λές
άπ' τήν «'Ωδή» σου.

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΓΚΙΑΛΛΑΣ

(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Μπροστά στοῦ Λυτρωτῆ μας τὸ σταυρό,
ἐκάηκε ἡ ζωὴ σου σάν καντήλι.

Ἔτσι, ὅπως τόχες πόθο φλογερό,
καὶ τόψαλλες μὲ τὰδολὰ σου χεῖλη.

Σ' ἀνάθρεψε τῆς πίστες ἡ φωτιά,
κι' ἀτσάλινα σοῦ γύμνασε τὰ στήθια.

Γιὰ νὰ παλεύης μέσα στὴ νυχτιά,
νὰ λάμψη στὴν Ἑλλάδα μας ἡ Ἀλήθεια.

«Κουράγιο ἀδέλφια»! Κι' ἔπαλλε θερμῆ,
τὸ σύνθημα ὡς μᾶς ἔδινε ἡ φωνὴ σου.

Καὶ δύναμι μᾶς γέμιζε κι' ὄρμη,
τῆ νίκη νὰ κερδίσουμε μαζὶ σου.

Ἡ νιότη σου στὰ νειῶτα μας, τί φῶς
καὶ τί εὐωδιά σκορποῦσε καὶ τί χάρι!

Καθὼς ἐσύ κρατοῦσες πάντα ὀρθός,
τῆς ἀρετῆς τὸ ἀστραφτερό λυχνάρι.

Ἄς χαίρεσαι στὴ δόξα τοῦρανοῦ,
ἐλεύθερος ὑμνῶντας τὸν Σωτῆρα.

Γι' αὐτὸν ἀπ' τὴν καρδιά σου καὶ τὸ νοῦ,
ἀγάπης ἐξεχειλίζει πλημμύρα!

Μὰ δάσκαλός μας θᾶσαι κι' ἐμπνευστής.
Καὶ στὶς χαρὲς μαζὶ μας καὶ στὶς λύπες.

Δὲν τὸ ξεχνᾶμε. Πρὶν μᾶς χωριστῆς,
«Μαζὶ θὰ περπατήσουμε», μᾶς εἶπες.

Γι' αὐτό, μπροστά στῆς Χάρης τὸ βωμό,
γιὰ μᾶς θὰ παίρνης ἀφθονα τὰ δῶρα.

Μὲ ζῆλο νὰ δουλέψουμε θερμό,
νάρθη ἡ γλυκειά τῆς προσδοκίας σου ὦρα.

Νάρθη τῆς προσδοκίας σου ἡ στιγμή,
τῆς πίστες νὰ εὐωδιάσουν τ' ἅγια μῦρα.

Καινουργία φῶδη νὰ πῆς, Ἀγωνιστή,
μὲ τῆ γλυκειά καὶ ἀρμονικὴ σου λύρα.

ΣΛΟΗ ΑΧΑΪΚΟΥ

Ν Ε Ο Ι Π Ο Υ Γ Ρ Α Φ Ο Υ Ν

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Ἐξήσες σά μίαν ἀνοιξη, γλυκύτατε Βερίτη,
καί τῶν ἀνοιξέων ὁ χυμός κ' ἡ Μοῦσα ἢ διαλεχτή
μαζί κ' ἡ Πίστη φτάσανε στή γαληνή σου σκῆτη,
κι' ὡς κάποια οὐράνια, ἀπόκοσμη, μοναδική ἰαχὴ
σκορπίσαν καί σέ γλύκαναν, μυρίνοις τεχνίτη!

Ἐξήσες σά μίαν ἀνοιξη, πού τ' ἄγια της τὰ μύρα
πλοῖσα τὰ χύμα κι' ἀφθονα στήν ἀδελφῆ ψυχῆ.
Καί τό ἔβρες: τὰ μύρα σου δὲ στά ἴθωσαν ἡ μοῖρα
ὁ ἀγαπημένος σου ὁ Χριστός σ' ἔδῃγας στήν Πηγῆ
καί μὲ τό χέρι Του ἄγγιξε τήν ἀχραντὴ σου Λύρα.

Στό δρόμο, πού ἀνοίξεις ἐσὺ μὲς στὰ ψηλά τὰ χιόνια,
για νὰ σημάνης ἀνοιξη στὴν βαρυχειμωνιά,
νέοι τώρα βαδίζουνε κι' ἄλλα λαλοῦνε ἀηδόνια
κι' ἡ ἀνοιξη θρασσομανᾷ σ' ἀτέλειωτα κλαδιά
—καί πῶς θεριέψαν τὰ δεντριά μέσα σέ λίγα χρό-
[νια!—

Μὰ ἀκαίνη πού θά φλόγιζεν, ἡ ἀμόλυτῆ σου Πίστη
πού εἶχε σκορπίσει: δύναμη ἐντός σου κι' ὁμορφιά,
μὲς στήν ψυχὴ μας τὴ φτωχὴν ἀθώρητα ἐκλονίστη
καί καί τὴν ἐλέρωσε τὴν ἅγια ζωγραφιά
πού μέσα μας μίαν ἀνοιξη μὲ μύρα ἐζωγραφέιστη...

Λίγα λουλούδια μάζεψα καί πένθημα τὰ βάζω
—στὴ λύπη μου τό χρώμα τους νὰ θλιβοταριασθῆ—
καί μὲ τό δάκρυ στήν ψυχῆ τὰ φέρνω σου στόν
[τάφο.

Κι' ὄντας στόν τάφο ἀκούμπισαν οἱ φτωχικοί
[μου ἄνθοι,
τοὺς λεύκανε κάποιο ἄθωρο χέρι γοργό, ζω-
[γράφο!...

Συμπάθαμα πού ἐξάσα στήν ἀμετρὴ μου λύπη,
πόσο ποθοῦσε, Ἀδελφέ, τῶν Οὐρανῶν τὴ Γῆ
καί θάρρεψα πῶς γύρω μου κάτι, μὰ κάτι λείπει,
σάν τό τραγοῦδι σου εἰσιψε καί σῶπασε ἡ φωνή
κ' ἐρήμωσαν ἀπὸ πουλιά κι' ἀπὸ λουλούδια οἱ
[κῆποι...

Ὅχι! Κι' ἂν ἀποδήμησες, δὲ χάθηκες, Βερίτη!
κι' ἂν δῶ στὴ γῆ τραγοῦθησες τόσο πολὺ γλυκά,
τώρα ἀντηχοῦν σέ τοῦτο δῶ τό λυπημένο σπῆτι
πρωτάκουστα, οὐρανόφερτα τραγοῦδια μουσικὰ
ἀπὸ τὴ Λύρα σου, Ἀδελφέ καί λυγρὰ τεχνίτη!
ΑΛΚΗΣ ΚΡΙΤΕΛΗΣ

ΟΤΑΝ...

Δὲν θ' ἄρνηθῆς πῶς ἡ ζωὴ
εἶν' εὐλογία νὰ τὴν ζῆς

ὅταν τὴ μαύρη κι' ἄδεια σου ψυχῆ
φωτίσουν ἥλιοι λαμπροί

ὅταν βλαστήσουν ρόδα
καί κῆποι ἀνοιξιάτικοι
μ' Ἀγάπης εὐωδιᾶς
μὲς στίς ἀπέραντες
θλιμμένες στέπες
κ' ἄγρια μίση ἐπνίγαν

κάθε λουλοῦδι τρυφερό
ὅταν οἱ πόνοι — ὄρνια φρικτὰ —
πετάξουν μονομιάς

καί παιχιδιάρικα πουλιά
ψάλλουν γλυκοῦς σκοποῦς

ὅταν οἱ τρομεροί
κυκλώνες τῶν παθῶν κοπάσουν
κι' ἡ βάρκα θά γλυστρᾷ σὲ ἴσουχα νερά

ὅταν κρατᾷς περήφανα μὲ χέρι δυνατό
τῆς βάρκας τό τιμόνι μέσα σὲ χαλασμό
καί τὸ γαλήνιο βλέμμα σου μὲς στήν ἀνεμοζάλη
βλέπει μακρὰ τὸ ἦσυχο κι' ἀπάνεμο λιμάνι
πού θὲς νὰ φθάσης.

Δὲν θ' ἄρνηθῆς πῶς ἡ ζωὴ
εἶν' εὐλογία νὰ τὴν ζῆς...

Κι' ἂν θέλῃς κι' ἡ ζωὴ σου
νὰ εἶν' εὐλογημένη
μ' ἄνη στυφωμένη
χαρᾶς, ἀληθινῆς
κλεισε μὲς στήν ψυχῆ σου
τὴν πίστη ποῦδιξες.

Τὴν δύναμη πού σοῦπανε
πῶς εἶναι ψέμα
κάποιοι ὀδοιπόροι κουρασμένοι
μὲς στίς χαράδρες πλανημένοι
μιάς ψευτικῆς ἐλπίδας.

Τὴν δύναμη
πού τὴν ἀκοῦς νὰ σοῦ μιλά
μὲς στήν ψυχῆ βαθειά
ὅταν ζητᾷς ν' ἀνακαυθῆς ἀπάνω σὸ ραβδί
κάποιων ἐλπίδων ξεχασμένων
Ἄς τὴν φωνή, λοιπόν, ἐλεύθερη
τῆς Πίστης νὰ μιλήσῃ
σὴν κουρασμένη σου ψυχῆ
καί θά σὲ ὀδηγήσῃ
σὸ δρόμο μιάς ζωῆς
πού εἶν' εὐλογία νὰ τὴν ζῆς... Φ. ΔΙΑΣΚΟΣ

ΧΑΡΑ

Χαρὰ μεγάλη
τρανή χαρὰ
μὲς τὴν ψυχῆ μου
χαμογελάει
τὰ μάτια λάμπουνε
κι' ὁ οὐρανός
γαλάζιο ἀτλάζει
λαμποκοπάει.

Ψηλά πετάγματα
θέλει ἡ χαρὰ μου
σὲ ξένους τόπους
νὰ φτερουγίσῃ
καινούρια μέρη
γαλάζιες θάλασσες
ξανθὰ ἀκρογᾶλια
θὰ νὰ γνωρίσῃ.

Ὅμορφη πλάση
γλυκοὶ σκοποὶ
εἶν' ἡ χαρὰ μου
πού μὲ καλεῖ
κι' ὄλο σκιρτάει
καί μὲ μεθάει
τί θέλει τάχα;
σάν τί ζητάει;

Καί σ' ἄρμενίσματα
στὰ ξενοτόπια
εἶν' ἡ χαρὰ μου
πάντα τρανή
εἶν' ἡ φωνὴ Σου
ἡ προσταγὴ Σου,
γλυκὲ μου, Κύριε,
πού μὲ καλεῖ.

Σ. ΡΟΔΗ

Φοιτητική Στήλη

... IN MEMORIAM ...

Ήταν άφορμή ιδιαίτερης θλίψως και βαθυτάτης συγκινήσως, γιά κάθε μέλος της Χριστιανικής Φοιτητικής Κινήσως, τό άγγελμα του θανάτου του Άλεξάνδρου Γκιάλα. Δεσμοί κοινών άγώνων και κοινών προσπαθειών, μέσα στο εύρύ χριστιανικό πλαίσιο, τά τελευταία 15 χρόνια, δέν ήταν δυνατόν παρά νά ήσαν δεσμοί άκατάλυτοι: και άδιάσπαστοι. Γιά μās τούς νεωτέρους δ Άλεξάνδρος Γκιάλας ήταν ένας πρωτοποριακός έργάτης της χριστιανικής κινήσως ανάμεσα στους νέους, που με τόν ένθουσιασμό και τό θάρρος του ένέπνευε και κατηύθυνε τά βήματά μας. Τά χρόνια της κατοχής στάθηκαν τά πιό άπαιτητικά αλλά και τά πιό γόνιμα στίς μεγάλες προσπάθειές του. Ίσως ή έντασις των χρόνων ένδειχναν νά συνετέλεσε κι' αυτή στόν τόσο σύντομο θάνατό του. Με τά τραγούδια και τούς ύμνους, με τά γεμάτα αισιοδοξία ποιήματά του, σχηματίσες γύρω του μιá χαρακτηριστική άτμόσφαιρα θάρρους και χαρής, που συνώδεσε δημιουργικά τό φοιτητικό έργο. Η πολυθένη μορφή του και ή αγάπη του γιά τόν Έλληνα σπουδαστή δέν πρόκειται νά λησμονηθούν έφ'όσον θα υπάρξη Χριστιανική Φοιτητική Κίνησις στήν Ελλάδα. Καί δ τιμημένος άγωνίας του, όπως κάθε άγωνίας και προσπάθεια χριστιανική, ήδη έχουν γνωρίσει τήν αιώνητάτα...

ΣΑΝ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Η συμπλήρωσις άλλης μιās χρονιάς χριστιανικής φοιτητικής κινήσως κάνει επίκαιρη μιá πολύ σύντομη άνασκόπησι του έργου της. Έργο άθύροθο, αλλά έργο δημιουργίας θεμελίωσι. Γιατί, όπως και άλλοτε έχουν οι «Ακτίνας» τονίσει, «τό πρόβλημα της Ελλάδος είναι ζήτημα ανθρώπων». Καί δυστυχώς «κανείς έξω από τό Χριστιανισμό δέν ένδιαφέρεται νά φτιάξει άνθρωπος».

Οι φοιτηταί που πρωτογνωρίσθηκαν με τήν σημερινή χριστιανική κίνησι είχαν τήν ευκαιρία νά ζήσουν ένα άρκετά πλούσιο πρόγραμμα γεμάτο άνεκτήμητες ευκαιρίες. Τά θέματα τών φοιτητικών αυτόν συγκεντρώσεων έδιναν τίς περισσότερες φορές οι ίδιοι οι φοιτηταί. Ήσαν τά ζητήματα που τούς άπασχολούσαν. Καί πόσα ζητήματα δέν κρατούν σέ άγωνία τήν καρδιά

του νέου που ζή στή σημερινή κοσμοϊστορική στιγμή! «Ζήσαμε τήν άρνησι και τώρα νιώθουμε τήν νέα έπαιχή». Κοινή έμολογία που του έδειχνα και ή αυθόρμητη προθυμία τών χιλιάδων σπουδαστών που κατέκλυσαν και έφέτος τήν αίθουσα της Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως. Τά προβλήματα που άπηχόλησαν τίς συγκεντρώσεις ήσαν ποικίλα. Η άρνησι με τά έπακόλουθά της τά άτομικά, τά κοινωνικά. Η νέα έπαιχή. Η έπιστήμη και οι νέοι προσανατολισμοί της. Η νίκη στόν ήθικό άγώνα του νέου, κ.ά. Επί πλέον σεδαστοί πανεπιστημιακοί διδάσκαλοι έδωσαν ώριμένους διαλέξεις πάνω σέ κοσμοθεωριακά προβλήματα που δικαιολογημένα ακούστηκαν με έξαιρετικό ένδιαφέρον. Άσφαλώς γιά πολλούς συναδέλφους δ φσιανός χρόνος χάρισις καινοβρίσις δυνατότητας, ώστε ή νέα έπαιχή ν' άρχισή νά γίνεται μιá φωτεινή πραγματικότητα.

ΕΠΙ ΤΑΣ ΠΗΓΑΣ...

Η δίψα γιά πνευματική τροφοδοσία είναι τό πιό έλπιδοφόρο χαρακτηριστικό της έπαιχής μας. Κάτι που συναντάς στίς ημέρες μας σέ κάθε γωνιά της γής, όπου ή ποσις έλθης σέ έπαφή με τήν σημερινή σπουδάζουσα νεολαία. Στό φημισμένο Πανεπιστήμιο του Yale, οι σπουδασταί έχουν τήν δυνατότητα νά παρακολουθούν τήν θεία λειτουργία καθημερινώς, στόν δικό τους ναό, τό Dwight Memorial Chapel. Στήν Άγγλία, δέν είναι σπάνιες οι κοινές πανεπιστημιακές λειτουργίες, όπου, μαζί συμπροσεύχονται καθηγηταί και σπουδασταί, ένωμένοι σέ μιá ιδανική ένότητα έμπρός στό θεοαστήριο. Νά θυμηθούμε ακόμη τούς φημισμένους πανεπιστημιακούς ναούς του Καίμπριτζ και της Όξφόρδης ή τίς μεγάλες φοιτητικές λειτουργίες του Παρισιού; Παντού και πάντοτε ή ίδια δίψα και ή ίδια προσπάθεια γιά τήν πνευματική οικοδομή και εξέλιξι. Άλλά, και ή χώρα μας δέν υστερεί καθόλου και έφέτος. Ένα μεγάλο ποσοστό του φοιτητικού κόσμου συμμετείχε τακτικά στή λατρευτική ζωή της έκκλησίας, έντελώς αυθόρμητα και με πλήρη συναίσθησι. Ειδικές φοιτητικές λειτουργίες, με τό κατάλληλο κήρυμα, τίς παρεκλούθησαν εκατοντάδες φοιτητών ένώ άλλες εκατοντάδες απέτέλεσαν τούς κύκλους μελέτης της Άγίας Γραφής. Μέσα σέ άτμόσφαιρα συναδελφώσεως και άπλότητος — τόσο σπάνια στίς ημέρες μας — εξετέλεσαν τό προβλήματα του άγωνιζομένου χριστιανού και

συζητήθηκαν οι διάφορες λύσεις για την αντιμετώπιση τους, πάντοτε υπό το πρίσμα της χριστιανικής διδασκαλίας. Όσοι έλαβαν μέρος στους κύκλους αυτούς είδαν τον εαυτό τους πλουσιότερο σε πνευματική ζωή και περισσότερο έτοιμο για νέες προσπάθειες. «Ο λόγος του Χριστού είναι εν βρην πλουσιώσ, εν πάση σοφία» είναι το σύνθημα του Παύλου προς κάθε χριστιανόν εργάτη.

ΣΤΙΣ ΠΑΙΔΟΥΠΟΛΕΙΣ

Εσπιτωμένα, καταδωμένα τα μικρά έλληνοπούλα της Δυτικής Θράκης και της Μακεδονίας, μάς ήλθαν από τα μακρινά κι' έρωπομένα τους χωριά. «Η πρωτεύουσα, ή Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις, με στοργή και συμπόνοια, άνοιξαν πρόθυμα την άγκαλιά τους και τα δέχθηκαν σαν δικά τους. Πολλοί επιστρατεύθηκαν για την φροντίδα των παιδιών αυτών και πλάϊ σ' αυτούς φοιτητάι και φοιτήτριες χριστιανικών οργανώσεων, ο μαθητόκοσμος των Χριστιανικών Μαθητικών Όμαδών, μαζί με τους άλλους. Τα βασανισμένα αυτά έλληνοπούλα με την παρηγοριά που τους έμπνέει ή αγάπη όλων, σχεδόν έχουν ξεχάσει τον πόνο τους και στερεώνονται στην έλπίδα πως σύντομα θα περάση κι' αυτή ή δοκιμασία. Τραγούδια χριστιανικά, παιγνίδια και μαθήματα Κατηχητικού, που συνήθως πρώτη φορά ακούνε στη ζωή τους, τα βοηθούν να διατηρούν άλωστο τον ψυχικό τους κόσμο και να τον ώμορφύνουν. Οι κίνδυνοι, έξ' άλλου, έχουν ατζήθη εδώ στην ξενιτιά. Ίδιως για τα μεγαλύτερα παιδιά. Πολλά στιγμιότυπα συγκινητικά θα είχε κανείς να διηγηθή από τις ώρες του παιγνιδιού, τα ζωηρά αισθήματα που δημιουργεί ή ανάμνησις των σπιτιών τους, που απάλλονται έπειτα από ή άδελφική συντροφιά του επισκέπτου, και τόσα άλλα. Είναι ένας τομέσ με έξαιρετικά πρόσφορο έδαφος, γι' αυτόν που θέλει να εργασθή ζωης με όρεξη αλλά και με την μοναδική κατεύθυνσι, την άνιδοταλή χριστιανική πίστι.

ΘΥΕΛΛΕΣ ΚΑΙ ΗΛΙΑΚΕΣ ΚΗΛΙΔΕΣ

Οι κηλίδες του ήλιου κατηγορούνται για κάθε τι που συμβαίνει στη γη μας, από τις χιονοθύελλες μέχρι και το άπλοθ πονοκέφαλου. Ίδιως θεωρούνται υπεύθυνες για τις διαταραχές των ραδιοφωνικών εκπομπών, που συχνά διακόπτονται επί ελόκληρης ώρας, από τις προκλούμενες μαγνητικές θύελλες. Ύπάρχει όμως ένα άταγκτο μάτι που τις περιχολοφεί άνελλιπώς και καταγράφει, στιγμή προς στιγμή, κάθε επίδρασί τους καλή ή κακή. Είναι το Έργαστήριο Κοσμικών και Γήινων Έρυσών του Καθηγητού Harlan True Stetson στο Needham της Μασαχουσέτης. Οι έρευνες του κ. Stetson και' ανάγκην άγκαλιάζουν περισσότερο τομείς της επιστήμης της φύσεως. Η άστρονομία, ή γεωφυσική, ή φυσική, ή μετεω-

ρολογία, ή ραδιοφωνία και ή βιολογία, έχουν πλουτισθή με νέες σελίδες, χάρις στην έπιμονο και καρποφόρο εργασία του. Τις μελέτες του επί των ήλιακών κηλίδων που είχε αρχίσει να παρατηρή από 16 ετών με ένα φθινό τηλεσκόπιο, τις έγκαινίσει στο Harvard, το 1916. Σήμερα, σε ηλικία 62 ετών, συνεχίζει με τον ίδιο ένθουσιασμό τις έρευνές του, με την βοήθεια ενός έκλεκτου έπιτελείου νεαρών έπιστημόνων.

Ο καθηγητής κ. Stetson ήταν φυσικότατο να ασχοληθή με την αντικειμενικότητα του πραγματικού έπιστήματος και με τα μεγάλα προβλήματα της σχέσεως έπιστήμης και θρησκείας. Στο έργο του «Η Θρησκεία σ' ένα κόσμο εκναφτεταγμένο από την Έπιστήμη» έγραφε: «Δέν ήμπορώ να πιστέψω ότι ο άνθρωπος σήμερα άνδραφεται όλιγώτερο για την θρησκεία... Η Έπιστήμη και ή Θρησκεία ήμπορούν να άλλίσουν ότι θα δώσουν τα χέρια εις τη λύσι μερικών φιλοσοφικών άντιλήψεων διά να γίνη πλήρης συναδέλφωσις του Θεού με το σύμπαν Αυτού και προσέγγισις προς την άλλθειαν...» Να τονίσωμ πως πράγματι αυτές είναι μοναδικές τρόπος για να άπκαλεθθούν οι τόσες κηλίδες του πολιτισμού μας και να παύσουν οι τρομαρές θύελλες που τον μαστίζουν; Φαίνεται πως περιττεύει.

«ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ»

— Μετά τους μέλλοντες ίατρούς, οι μέλλοντες εκπαιδευτικοί που παρακολουθούν τα «Χριστιανικά Μαθήματα» είχαν μιá ιδιαίτερη συνάντησι. Οι φοιτητάι της Φιλοσοφικής, της Θεολογικής, της Φυσικομαθηματικής σχολής και της Παιδαγωγικής άκουσαν διάφορες οκέψεις γύρω από την άποστολή τους.

Σε μιá απ' αυτές τις συγκεντρώσεις τονίστηκε ή αξία της έθνωχολικής δραστηριότητος του εκπαιδευτικού (Κατηχητικά, συγκεντρώσεις των νέων, των γονέων, άλλες παράμοιες εδκαιρίες). Όλα αυτά όμως είναι κατορθωτά όταν υπάρχει ο άνάλογος βαθμός του πνεύματος θυσίας και έξυπρηστώσεως μιás κοινωνίας που παρκαπαίει.

— Τα «Χριστιανικά Μαθήματα» του Παιρατιώδ έδωσαν και έφετος μοναδικές εδκαιρίες σε άρκετούς Παιρατιές φοιτητές να συζητήσουν τις άπορίες τους γύρω από το Χριστιανισμό και τη χριστιανική ζωή.

Έκδρομές, ψυχαγωγικές συγκεντρώσεις, κ. ά. συνεπλήρωσαν το φαινόν πρόγραμμα, που τόσο βοήθησε στη δημιουργία έπικοινωνητικής χριστιανικής άτμοσφαιρας χαράς και άγώνος.

— Στο βραδύν των σπουδαστριών της Παιδαγωγικής Άκαδημίας ματατρήθηκε το ζήτημα της άποστολής της δασκάλας μέσ' τη σημερινή κοινωνία. Συζητήθηκε ή έθνωχολική της δράσις, δράσις πολυπλευρη, αλλά και ήγετική.

Μέσα στη μικρή κοινωνία του χωριού, ή μορφή της δασκάλας που έξέρει την άποστολή της, μπορεί να σταθ ή πολλές φορές άποδοτική, έξεργετική Πίνται έτοι εργάτρια του νέου χριστιανικού πολιτισμού.

— «Η Πρόνοια Στρατιώτου» της Χ. Φ. Ε. κυκλοφόρησε σε 25000 αντίτυπα ένα βιβλιαράκι με τον τίτλο «Αίνετες τόν Κύριον». Στις 64 μικρές σελίδες του περιλαμβάνει ύμνους, προσυχές, ψαλμούς και μερικές διαλεγμένες περικοπές από την «Άγιαν Γραφήν».

Διενεμήθη στους στρατιώτες μας, για να αποτελέσει τόν σύντροφό τους, όπως γράφει στον πρόλογο, «σε οποιαδήποτε ώρα της ημέρας ή της νύκτας, στις ησυχές στιγμές ή σε στιγμές αγωνίας και κακουχίας, όταν είναι μόνοι ή με άλλους συναδέλφους».

— Επίσης, η «Έβδομάς αγάπης» συνεκέντρωσε μερικές χιλιάδες βιβλίων χριστιανικού περιεχομένου και 700 περίπου Κ. Διαθήκες. Όλα αυτά εστάλησαν, μέσω της «Προνοίας Στρατιώτου», σε αξιωματικούς και στρατιώτες, σε κάθε γωνιά της ελληνικής γής.

— Στην Μαράλσειο Παιδαγωγική 'Ακαδημία, στο μάθημα της φιλοσοφίας και εις τὰ τρία τμήματα, έγινε ανάλυσις και συζήτησις επάνω στο άρθρο του Hans Driesch. «Η υπερνικήσις του όλοσμου».

— Το Πάσχα, στο φοιτητικό «Οικοτροφείο» ο 'Απόστολος Παύλος παρατέθη ένα Πασχαλιάτικο γεύμα σε φοιτητάς από επαρχίες και τό εξωτερικό. Το οικογενειακό περιβάλλον και τό πνεύμα της άδελφούσης που επικράτησε, μαζί με τίς πασχαλινές συζητήσεις, ήταν κάτι που θα μείνη αξέχαστο σ' όσους έλαβαν μέρος.

ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

ΚΙΝΑ

Στην Κίνα, παρά τόν εμφύλιο πόλεμο, παρά τούς κινδύνους, οι Ιεραποστολές μένουν πιστές στο καθήκον τους. Οι νέοι άνθρωποι που κυρίως μετέχουν σ' αυτές, δέν είναι κατατρεχόμενοι να δειλιάσουν εμπρός εις τὰ εμπόδια.

Στο Yencheng, η Κινεζική 'Εσωτερική 'Ιεραποστολή, έχει τελείως απομονωθεί. Η σιδηροδρομική γραμμή από τό Yencheng εις Loho έχει αποκοπεί. Έν τούτοις, οι Ιεραπόστολοι εξακολουθούν τό μεγάλο έργο τους με μεγαλύτερο ζήλο, με πείσμα, θα μπορούσε να πη κανείς.

Εις τό Hse Che Chen, είχε δημιουργηθή πρό έτων ένα Χριστιανικό Κέντρο, από την Κινεζική 'Εσωτερική 'Ιεραποστολή. Οι κύκλοι μελέτης Γραφής εξακολουθούσαν όπως πριν τή λειτουργία τους καθώς και όλη η Χριστιανική 'Εργασία. Τό σπουδαιότερο Νοσοκομείο της 'Ιεραποστολής, στο Kaifeng, δέν έπαυσε να λειτουργή ούτε προς στιγμήν, χωρίς στο όπέροχο πνεύμα αθτοθυσίας τών Ιεραποστόλων.

Όλλά και τὰ μέλη της 'Ιεραποστολικής 'Οργάνωσης «'Εταιρία τών Φίλων», κρατούν τίς θέσεις τών στο 'Ιεραποστολικό Κέντρο της Chung-king, κοντά στο Kaifeng. 'Εξακολουθούν όλοι τή δημιουργική εργασία τους, μέσα στη φωτιά

και στο σίδερο που σκορπά ό εμφύλιος σπαραγμός. Τό πνεύμα τού ήρωϊσμού, που ήταν τό χαρακτηριστικό τών πρώτων χριστιανικών χρόνων, ξαναζει σήμερα, έξ Ισου δυνατό, μέσα στις τάξεις τών Χριστιανών 'Ιεραποστόλων της Κίνας.

Χαρακτηριστικό είναι ένα γράμμα, από τό Τσουγκ-κινγκ, προς την Διεθνή Φοιτητική Περιθάλφι της Γενεύης. Αναφέρει ότι τόν παρασημένο 'Ιανουάριο, χριστιανοί φοιτητάι έδωσαν δύο διαδοχικές συναυλίες, στις 16 και 17 του μηνός, με σκοπό τήν εξεύρεσιν πόρων για τήν Ευρωπαϊκή Φοιτητική Περιθάλφι. 'Επώλησαν άρκετά είσιτήρια στην τιμή τών 20.000 κινεζικών δολλαρίων και εξησφάλισαν 6 εκατομμύρια δολλάρια περίπου για τούς ευρωπαϊούς συναδέλφους των. Ένα εξαίρετο πράγματι δείγμα μοναδικού αλτρουϊσμού, όφειλόμενο κι' αυτό αποκλειστικά στην χριστιανική έμπνευσι.

ΒΙΡΜΑΝΙΑ

Η Χριστιανική Φοιτητική Κίνησις της Βιρμανίας σήμερα αποτελείται από τρεις φοιτητικές ενώσεις με 150 μέλη περίπου, έν συνόλη. Παράλληλα προς τό άλλο πρόγραμμα της κινήσεως (λατρεία, μελέτη χριστιανικών θεμάτων και συζητήσεις) τὰ μέλη τους βοηθούσαν τό έργο της εκκλησίας στην πρωτεύουσα, με όμιλητές, χορωδίες κλπ. Σχεδιάζεται να συγκροτηθή μία φοιτητική κατασκήνωσις που θα εκπαιδεύσει στέλεχη για τό χριστιανικό έργο, κατά τό έρχόμενο ακαδημαϊκό έτος. Άν και έφέτος ήτο ό πρώτος χρόνος που εμφανίσθηκα η κίνησις ως ένα ώργανωμένο σύνολο, η πρόοδος που σημειώθηκε δέν ήταν ασήμαντη. Οι άρχηγοί είναι γεμάτοι ζωτικότητα και έλπίζουν να θέσουν σε ένεργεια σχέδια που θα σφυρηλατηθούν με συνέσι στη θερινή κατασκήνωσι. Τό γεγονός είναι πως η κίνησις έκαμε ήδη αίσθητή τήν παρουσία της στο Πανεπιστήμιο. Αυτό ένδυνάμωσε τούς χριστιανούς φοιτητάς παρ' όλον ότι εδρίσκονται μέσα στην αδιάφορη και αντιχριστιανική ατμόσφαιρα του Πανεπιστημίου της Ραγκούν. Τό θάρρος όμως και η αποφασιστικότερη τους έγγυθνται κάθε έπιτυχία στον «προκείμενο αγώνα» τους. Και τό εύχόμεθα όλόψυχα.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Τό 1945 συνεστήθη στο 'Αμβούργο ένα χριστιανικό Κέντρο όπου νέοι Γερμανοί όλων τών θρησκευτικών αποχρώσεων έχουν τήν ευχαίρια να μελετούν κάθε τι σχετικό με τήν θρησκευτική ζωή και τόν άνθρωπο.

Από όλα τὰ μέρη της Βρετανικής ζώνης στη Γερμανία, και από τό Βερολίνο, νέοι και νέες θβάνουν στο Κέντρο του 'Αγ. Μιχαήλ στο 'Αμβούργο για να ξεχυθούν κατάπι στις πόλεις και να σκορπίσουν τίς σωτήριες αλήθειες της Χριστιανικής Πίστεως. Κατά τό δεύτερο ήμισιο του 1947, 350 νέοι παρηκολούθησαν οστράς διαλέξαν εις τό κέντρον του 'Αγ. Μιχαήλ.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ι. Ν. Σκουτεροπούλου. Ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ Νεωτέρη Παιδαγωγικὴ. Ἀθήναι: 1948.

Τὸ νέον ἔργον τοῦ κ. Ι. Σκουτεροπούλου εἶναι χρησιμώτατον, διότι εἰς αὐτὸ γίνεται μία ἐπιτυχὴ σύγκρισις καὶ σύνθεσις ὄσων ὁ πλατωνικός νοῦς διτύπωσε πρὸς τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς ἀγωγῆς. Εἶναι βέβαια ἀληθές ὅτι ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος περιέχει καὶ θεσφασίας αἱ ὁποῖαι δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὸ ὄρθον πνεῦμα. Ἀλλὰ αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀτυχεῖς θέσεις εἰς τὸ ὅλον ἔργον, ὅπως ἄλλως τε καὶ εἰς ἓνα καλλιτέχνημα δυνατόν νὰ διακρίνῃ κανεὶς καὶ ἀτέχνους γραμμάς, χωρὶς αὐτὸ νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου ὡς συνόλου λαμβανομένου. Τὸ ἀξίον προσοχῆς εἶναι ὅτι μέσα εἰς τὴν Πολιτείαν διατυπώνονται παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, τὰς ὁποίας κατὰ καιροῦς διτύπωσαν καὶ ἐπιστημονικῶς κατοχύρωσαν μετχρονέστεροι σοφοὶ παιδαγωγοί.

Ὅπως ὁ Πλάτων ἔθεσε μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ θρησκευτικὸν ἰδεῶδες σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς διδάξας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ἀθάνατος καὶ συγγενὴς πρὸς τὸν Θεόν, ἀποτελεῖ τὸ οὐσιώδες τοῦ ἀνθρώπου χαρακτηριστικόν. Ἐχει δὲ καθήκον ὁ ἀνθρώπος νὰ μαρτώσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀρετῆς, διὰ τῆς εὐσυναιδήτου ἐκτελέσεως τῶν ἔργων ποῦ προσήκουν ἢ εἶναι ἐνταταλμένα εἰς αὐτόν, ὥστε νὰ γίνῃ ὁμοιος πρὸς τὸν Θεόν καὶ φίλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν παρούσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. «Ὁὗ γὰρ δὴ ὑπὸ γε Θεῶν ποτὶ ἀμελεῖται, ὅς ἂν προθυμισθῆαι ἐθέλῃ δίκαιος γίνεσθαι καὶ ἐπιτηδεῦσιν ἀρετῆν εἰς ὅσον δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι Θεῶν». (613) Ὅπως τὸ «κατ' εἰκόνα» καὶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» τῆς Π. Διαθήκης, ἡ ἐνσυνείδητος καὶ ἐνεργὸς θρησκευτικὴ ζωὴ, εὐρίσκουν τὴν δικαιοσύνην των εἰς τὸν Πλάτωνα.

Ὅμιλετ ἀκόμη ὁ Πλάτων — κατὰ τὴν ὁρατὴν ἀνάλοισιν καὶ ἀντιπαροβολὴν πρὸς τὰ ἐν τῇ ἀγωγῇ σημερον κρατοῦντα, ποῦ κάμνει ὁ συγγραφεὺς — περὶ τῆς ἠθικοκρατικῆς καὶ ὠφελιμοκρατικῆς παιδαγωγικῆς τοῦ καλοῦ, περὶ τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ πολίτου, τῆς προσωπικότητος, τοῦ ἐνιαίου σχολείου, τῆς πειραματικῆς καὶ δυναμικῆς παιδαγωγικῆς. Εἰς τὴν πολιτείαν γίνεται ἐπίσης λόγος περὶ τῆς ἀπουδαιότητος, τοῦ δυνατό καὶ τῶν ὄσων τῆς ἀγωγῆς, διὰ τὸ ὑποκειμενον καὶ τὰ μέσα ἀγωγῆς καὶ περὶ τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς καθόλου.

Κατακλείει δὲ ὁ σ. τὸ ἔργον του μὲ μίαν τελικὴν παρατήρησιν καὶ κρίσιν εἰς τὴν ὁποίαν, χωρὶς νὰ παραγνωρίζῃ τὰς ἐπί μέρους ἀτελείας τῆς πλατωνικῆς Πολιτείας, τονίζει, ὅτι ὁ Πλάτων

«ἤθελε τὴν σύστασιν ἀνθρωπίνης κοινωνίας ὅσον ὁλον τὰ τελειοτάτου ὁμοιώματος τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ ἰδέας ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἡ ὁποία εἶναι ἀίδιος καὶ ἀθάνατος».

Ὁ «σπερματικὸς λόγος» — ὅπως λέγει ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος — ἐφώτισε ἐν τινι μέτρῳ τοὺς προχριστιανούς φιλοσόφους καὶ τὸν Πλάτωνα εἰς τὴν κατανόησιν καὶ διατύπωσιν μερικῶν ἀληθειῶν βασικῶν διὰ τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν. Καὶ ὅταν ἦλθε τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου», αἱ ἀλήθειαι αὐταί, ἀπροσμέτρητοι εἰς βάθος καὶ πλάτος, ἀπθῆσαυρίαθησαν μὲ ὀλίγας γραμμάς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν κώδικα αὐτὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς.

Ι. Θ. Κ.

*

Νίκου Τουτουτζάκης: Ἰωνία.

Ὁ κ. Ν. Τουτουτζάκης, ὁ λεπτός καὶ ἀξιόλογος δημιουργὸς τῆς «Ἰσολας», ἕνας ἀπὸ τοὺς λυρικώτερους ποιητὰς τῶν καιρῶν μας, καταπιέσθηκε σὺν καινοῦργιο τοῦ βιβλίου νὰ θρηνολογήσῃ τὴν χαμένην ἰδιαιτέραν πατρίδα του, τὴν Ἰωνία. Σὺν ἄλλοις φαλμυδῶς «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαθυλῶνος» κλαίει γιὰ τὴν «ἀπολεσθεῖσα γλυκεῖα πατρίδα γῆ», τὴν Μικρασία. «Ἐὰν ἐπιλάβῃσαι σου Ἰερουσαλὴμ ἐπιλασθεῖτή ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖτή ἡ γλῶσσα μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ» ἀναφωνεῖ μὲ τὸ δικό του τρόπο, τὸν τόσο λεπτὸ κι' ἐδαίθητο ὁ κ. Ν. Τουτουτζάκης:

Στὰ χεῖλή σου τὸ στόμα, σὶὼν δακτύλων τίς ἄκρες
νοιώσω παντοῦ τῇ φωνῇ σου
νὰ μὲ καλεῖ, Ἰωνία

Προσκυνεῖς στοὺς ναοὺς σου προσείρχομαι
τὴν ἀνάσα νὰ νοιώσω
τοῦ κεριοῦ καὶ τοῦ θυμιάματος
τὰ ἐγκώμια καὶ τοὺς θρήνους ν' ἀκούσω

Τ' ὄνομα σου, Ἰωνία, προσερχὴ καὶ τραγοῦδι μου
καὶ νανούρισμα στὰ παιδιά καὶ στὰ ἔργονα

Ἡ γαλήνη
ἀπ' τοὺς σιωπηλοὺς κάμπους σου
βιβλικά ἀναδέει
γῆ φιλιότη...

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς αἰολικῆς γῆς τὴν νοσταλγία τους γιὰ τὴν «γῆ τὴν φιλιότη» τὴν πατρίδα ποῦ τοὺς γέννησε καὶ γαλοῦχισε τὴν ἔχουν μετουσίωση σὲ λογοτεχνικὸ ἔργο. Μὲ ἀξιώσεις ποῦ ξεπερνοῦν τὴν ἀπλῆ λυρικὴ διάθεσι προσπῆθσαν νὰ κάνουν ὀλόκληρο ἔργο, προσδίδοντας ἐλληνικὴ καθολικότητα στὴν ἀγάπη τους αὐτῇ γιὰ τὴν Μικρασιατικὴ γῆ. Πολλὰ ἀπὸ

τά παζογραφήματα, ἰδίως τῆς πρόσφατης λογοτεχνίας μας, ἔχουν μέσα τους αὐτὴ τὴν λυρική «πεποιημένη» μικροϊακτική Ἀνατολή, πού δὲν ἔχει ὅμως μέσα τῆς ἐκείνη, πού ἀπὸ τὸν ὄρλο ἢ τὴν προφορική παράδοσι γνωρίζουμε σὰν «Χριστιανική Ἀνατολή», τὴν ἀγωνιστικὴ Χριστιανικὴ Ἀνατολή πού μᾶς θυμίζει τοὺς ἐπτά ἀστέρας τῆς Ἀποκαλύψεως. «Ἡ λαγγυμένη» αὐτὴ Ἀνατολή τῶν λογοτεχνῶν μας ἔχει μέσα τῆς περισσότερο κοσμοπολιτικὸ βίωμα, περισσότερο πάθος, περισσότερο ἀμαρτία, περισσότερο ἀρηνησι, παρὰ ἑλληνικὴ μεσότητητα, πνευματικὴ ἐξαρσι ἢ πνευματικὴ οὐσία.

Ἐμεῖς, οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἔχομε γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Μικρασία, γιὰ τὴν Ἰωνία τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ, τὴν εἰκόνα τῆς σεμνῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, πού καὶς ἄλλο παρὰ τὴν ζωὴ τῶν κοινοπραπτάσθων μὲ τὸς εἰδωλολατρικοὺς ἠρωσισμοὺς ἀντιπροσωπεύει ἢ ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν παγανιστικὴ ἀγωνία ἢ μὲ τὴν ἀντίχρῆστη θρησκευτικὴ συνείδηση. Γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν λογοτεχνήματα, ὅπως ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Τζουτουντζάκη, πού ἀντικρύζει τὴν Ἰωνικὴ γῆ μὲ ἄλλη διάθεσι ἀπὸ ἐκείνη, τὴν ἄτονη, τὴς κοσμοπολιτικῆς οὐδετερότητος, ἀναπνεόμε μὲ βαθεῖες ἀναπνοῆς. Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τζουτουντζάκη χωρὶς νᾶχη μέσα του κάποια θέσι εἶναι διαφορητικοῦ ψυχικοῦ κλίματος. Καὶ δὲν μποροῦσι νάιναι ἀλλοιῶς. Ὁ κ. Τζουτουντζάκης, ὅπως μᾶς δόθηκε ἄλλοτε εὐκαιρία νὰ μιλήσωμε. ἔχει μέσα του ἕνα κόσμο πού πιστεύει σὲ Θεὸ καὶ σὲ ἀνάτασι πρὸς τὸ ὑψηλὸ, καὶ δὲν μποροῦσι νὰ προδῶσι τὸν ἐαυτὸ του, σὲ μὲν γιομάτη ὑποκειμενισμό, πηγαία προσωπικὴ λυρική του ἐκδήλωσι.

Τὸ καινούργιο ποίημα τοῦ κ. Τζουτουντζάκη δείχνει τὸν ποιητὴ μὲ τὴν ζωντανὴ λυρική ἐκφρασι, ἀνανεωμένο, ζεστό καὶ πάντα πηγαῖο δεξιοτέχνη. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ αὐτὸ σὲ ἐκδήλωσι, πού ὅσο καὶ νὰ θέλει νάιναι ἀντικειμενικὴ, δὲν παύει λόγῳ τοῦ θέματος νάιναι καθαρὸ ἀτομικὴ συγκίνησι τοῦ ποιητοῦ. Αὐτὴ ἡ ζωντανὴ του παρουσία στὴν «Ἰωνία» δείχνει τὴν ζωτικότητα τοῦ κ. Τζουτουντζάκη πού πιστεύομε νὰ τὴν δοῦμε ὀλοκληρωμένη στὴν μελλοντικὴ του ἐργασίᾳ πού τόσα ὑπόσχεται.

Νικολάου Β. Τωμαδάκη: Ὁ Ἰωσήφ Βρουέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400.

Ἡ μελέτη τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν Γραμμάτων ἀπὸ ἐπιστήμονες πού ἐνδιαφέρονται εἰδικὰ γιὰ τὴς τοπικῆς εἰδικῆς συνθήκης, πού ἀνεπτύχθησαν σὲ ὄρισμένες περιοχῆς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὴς πιὸ ἀποδοτικῆς σὲ ὄφελιμοιτητα ἔθνικῆς προσπάθειες. Δὲν εἶναι καθόλου μικρὸ πῶς σήμερα, στὴ χώρα μας, μὲ τόσας δυσκολίες, ἀντιφροσύτης καὶ ἐμπόδια, ἡ Κρήτη, ἡ Ἠπειρος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Θράκη, ὁ Πόντος καὶ τόσες ἄλλες ἑλληνικῆς περιφέρειες διατηροῦν τὴς ιστορικῆς, ἐθνολογικῆς, λαογραφικῆς τοὺς ἐπιστημονικῆς τοὺς ἐταίριες πού μὲ τὴς ἐπιτηρίδες

τοὺς, τὰ περιοδικὰ τοὺς, τοὺς εἰδικωμένους ἐπιστήμονες τοὺς καλλιεργοῦν τὰ Γράμματα καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τόσο ἀξιόλογα. Ἡ ἔθνικὴ αὐτὴ προσπάθεια ἐκτός ἀπὸ τὴν καθαρὴ ἐπιστημονικὴ ἀποψι, πού τόσα προσφέρει στὴν πρόοδο τῶν πολυπλευρῶν προβλημάτων πολιτισμοῦ, στοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς καὶ νεοελληνικοὺς καιροὺς, ἔχει γιὰ μᾶς, τοὺς αἰώνιως ἀγωνιζομένους Ἕλληνας, πολὺ περισσότερο ζωτικὸ ἐνδιαφέρον παρ' ὅτι νομίζεται. Τὸ νὰ προσδωροῦσι στὴν παράδοσι μας καὶ νὰ ψηλαφοῦμε τὴς μορφῆς τῆς, ὅπως τοῦτο γίνεται ὅταν ἔχομε μπροστὰ μας μονογραφίες ἱστοριοφιλολογικῆς, ὅπως ἡ τωρινὴ τοῦ κ. Ν. Τωμαδάκη, εἶναι πραγματικὰ ἔθνικὴ ὑπόθεσις. Χρῆσιμο γαγονόσι ἢ ἐμφάνισι ἑνὸς βιβλίου πού τὸ περιεχόμενον του ζωντανεύει μίᾳ ἱστορικῆς ἐποχῆς ἢ μίᾳ μορφῆς πού ἐνδιαφέρει τὴν ἱστορικῆς τῶν Γραμμάτων μας.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τωμαδάκη, πού οἱ ἐργασίες του, πάντοτε πλούσις ἐνημερωμένες μὲ ἀφθονία βιβλιογραφικῶν παρατομῶν καὶ σημειώσεων, εἶναι τόσο γνωστῆς στοὺς εἰδικούς ἐρευνητῆς τῆς νεοβυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Κρήτης, ἔρχεται νὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὸν Ἰωσήφ Βρουέννιο, πού ἡ ζωὴ του καὶ ἡ δράσι του πηροουσιάζει κενὰ καὶ ἀντιλεγόμενα σημεῖα. Ἡ ἐργασίᾳ τοῦ κ. Τωμαδάκη, περισσότερο εἰδικὴ, παρὰ γενικωτέρου ἐκλεκτικωτικοῦ ἐνδιαφέροντος, μᾶς δίνει, πρὸ παντός μὲ τὴν βιβλιογραφίᾳ τῆς, μίᾳ εἰκόνα τοῦ ἀνεκμιετᾶλλετου πλοῦτου τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ πρῶτον μέρος ἀνατρέπει σὲ τοὺς ποιῆς ὀπῆρης ὁ Βρουέννιος, τὸ ἔργον καὶ οἱ ἰδέες του καὶ τὸ δεύτερον μελετᾷ τὸν Βρουέννιον στὴν Κρήτη. Ἐχομε ἔτσι μίᾳν ὀλοκληρωμένη ἱστοριοφιλολογικὴ μονογραφίᾳ γιὰ τὸ ἔργον τοῦ Βρουέννιου, πού φωτίζει πολλὰ σημεῖα τῆς μορφῆς τοῦ ἀξιολόγου αὐτοῦ θεολόγου καὶ διδασκαλοῦ πού καλλιέργησε καὶ τὰ Γράμματα καὶ τὴν πολιτικὴ. Ἡ συστηματικὴ διάταξι τῆς βιβλίου, ἡ λεπτομερῆς ἀναγραφὴ τῶν πηγῶν, μαζὶ μὲ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ἔργου καὶ τὴν ὄφρα ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ βιβλίου, κάνουν τὴν ἐργασίᾳ τοῦ κ. Τωμαδάκη εἰδικωρικὰ ἐνδιαφέρονσα καὶ προσιτὴ καὶ εἰς τὸν μὲν εἰδικόν.

Ἀλεξάνδρου Σαρη: Διδασκαλίαι νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων τῆς δευτέρας. Ὁ κ. Ἀλ. Σαρη εἶναι γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας ἀπὸ τὰ μαθητικὰ θρανία, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού μῆχε σὲ ἔπισημον πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου ἢ διδασκαλίᾳ τῶν νεοελληνικῶν. Ὁ κ. Σαρη εἶναι ὁ βατεράνος τῆς ὀδοτικῆς τοῦ μαθηματος αὐτοῦ στὴς γυμνασιακῆς τάξεις Ἀρχίος τὴν εἰδικωσι τοῦ ὄς συγγραφεὺς τῶν «νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων», πού ἀποτελοῦσαν καὶ τὴς πρῶτες, συστηματικῆς γιὰ νέους, ἀνθελογίς πεζοῦ καὶ ποιητικῶν λόγου τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνῶν. Πολλοὶ νεοελληνες ἔχουν γνωρίσει τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία μόνον ἀπὸ τὸν κ. Σαρη, γιὰτὶ μόνο στὰ γυμνασιακὰ χρόνια ἔπασαν στὰ

χέρια τους νεοελληνικά κείμενα. Τὰ «νεοελληνικά ἀναγνώσματα» του ἴσων οἱ πρῶτοι καὶ τελευταῖοι εἰσγγηταὶ ποὺ μίλησαν σὲ πολλοὺς γιὰ τοὺς νεοελληνας ποιητὰς καὶ πεζογράφους Ἐ. Τσιτσάνη, ὁ κ. Σαρῆς ἔχει πιάσει τὸ σημαντικό του ρόλο εἰς τὴν ἐπαφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ μὲ τὴν λογοτεχνία του. Ἡ ἀγάπη του νὰ καθοδηγήσῃ τὰ παιδιά στὴ μελέτη τῶν νεοελλήνων λογοτεχνῶν τὸν σπρώχνει εἰς τὸ νὰ συστηματοποιήσῃ καὶ τὴν διδακτικὴν τοῦ μαθήματος τῶν νεοελληνικῶν. Πρὸ ἐτῶν εἶχε ἐκδώσει τὸν πρῶτο τόμο τῶν προτύπων διδασκαλιῶν τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων, σήμερα δίδει σὲ δημοσιότητα καὶ τὸν δεύτερο τόμο, — περιλαμβάνει περὶ τῆς εἰκόσις διδασκαλίαις— ποὺ δὲν ἐνδιαφέρει μόνον τοὺς συναδέλφους του νεοελληνιστῆς τῶν Γυμνασίων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνον ποὺ θὰ ἤθελε νὰ δῆ πῶς διδάσκονται τὰ παιδιά μας τὰ νεοελληνικά. Τὸ νὰ μάθῃ ἓνα παιδί πῶς πρέπει νὰ διαβάζῃ ἓνα λογοτεχνημα, τὸ νὰ προσέξῃ τὸ νόημα του, νὰ ἀσκή τὸ κριτικὸ του πνεῦμα, νὰ συζητῆζῃ ἐκεῖνο ποὺ διαβάσει μὲ τὴν μελέτη τῆς λογογραφίας τῶν παρομιῶν, τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι πολὺ μεγάλης σημασίας πράγμα. Μόνον νᾶχῃ τὰ τετράδια του, τὸ τετράδιο στιχογραφικῆς, τὸ τάδε τετράδιο ἢ τὸ δεξιὰ τετράδιο ποὺ νὰ γράφῃ τῆς γνώσεις του γύρω ἀπὸ τὸ πεζὸ ἢ ποιητικὸ λόγο, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸ παιδί ἀπὸ τὰ θρανία νὰ μαθαίνει τὴν συστηματικὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασία. Ὁ κ. Σαρῆς στὸ βιβλίον του μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα καὶ τῶν λογοτεχνημάτων ποὺ διδάσκονται τὰ παιδιά μας. Ἀλήθεια, σὲ τί δυσκολία θὰ βρισκόνται οἱ νεοελληνισταὶ τῶν γυμνασίων σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιλογή τῶν κομματιῶν ποὺ θὰ διδάξουν, στὰ παιδιά, ἀπὸ ὅλοι μας ἔξωρος πῶς δὲν ὑπάρχουν κατάλληλα γιὰ τὴν παιδικὴν ψυχὴν λογοτεχνήματα. Ὅσα ὑπάρχουν εἶναι ἄψυχα καὶ χωρὶς οὐσία. Ὁ καθήμενος, ὁ κ. Σαρῆς προκειμένου νὰ διδάξῃ ἓνα διήγημα μὲ θέμα «Ἀγάπην ὁ Θεός» καταφεύγει σὲ διακοσμητικὴν ἀπὸ ξένο διήγημα! Ποῦ νὰ βροῦν οἱ δάσκαλοι μας μέσα στὰ κατασκευασμένα τῆς ἀρνέσεως κατάλληλα γιὰ τὰ παιδιά ποιήματα καὶ διηγήματα; Γ. αὐτὸ καὶ βλέπεις νὰ καταφεύγουν σ' ὅλα τὰ γνωστά ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν παπποῦδων μας, μὲ τὴν καθαρεύουσα τους καὶ τοὺς παιδαγωγικοὺς μύθους, ποὺ μυρίζουν νοστιμότητα τοῦ 1870. Αὐτοὶ οἱ «κλασσικοὶ» πιά τῶν νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων πρέπει νὰ ἀνακασθῶν. Καὶ μιὰ ποὺ ἔρβει ὁ λόγος, δὲν νομίζεῖ ὁ κ. Σαρῆς ποὺ διακρίνεται γιὰ προσηκουστικότητα, θάρρος ἀλλὰ καὶ γιὰ συναίσθησιν τῆς εὐθύνης ποὺ ἔχει ἀπέναντι τῆς ἱστορίας του, πῶς θὰ πρέπει νὰ εἰσγγηταὶ συχνότερα νὰ ἐπιλέγονται λογοτεχνήματα ἀπὸ τὴν νέα, τὴν νεωτέρη θάλαξ καναίς, νεοελληνικὴν χριστιανικὴν λογοτεχνίαν;

Ὁ! τόμοι τῶν «Ἀκτιῶν»—ἀς ἀναφέρω μόνον τὸ ἔργον τοῦ Βερνίτη, ποὺ μ' ἀπασχολεῖ εἰδικότερα σ' ἄλλας σελίδας τοῦτου τοῦ τεύχους— καὶ οἱ ἐκδόσεις τῆς «Δημοκροῦ» θὰ μπερσοῦσαν νὰ τὸν βοηθήσουν γιὰ μιὰ συστηματικὴν δουλειά. Γιατί,

στὸ τέλος—τέλος καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ διδακτικὴ τῶν νεοελληνικῶν (ποὺ κανεὶς δὲν λέει πῶς πρέπει νὰ ἀμελήσῃ τὴν συστηματικότητά της καὶ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κανόνες της), δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρῃ πολλὰ πράγματα ἂν δὲν ἐνδιαφερθῇ γιὰ τὸ περιεχόμενον. Δὲν μπορεῖ τὰ παιδιά μας νὰ τρέφονται μὲ ἄχυρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀλήθεια γιὰ νὰ προκόβουν τὰ «νεοελληνικά» καὶ ν' ἀγαπήσουν τὰ παιδιά τὴν λογοτεχνία μας.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

*

Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1947. Ἐκθεσίς περὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1947 πεπραγμένων, συνταχθεῖσα καὶ ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας Γεωργίου Π. Οἰκονόμου, κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 30 Δεκεμβρίου 1947.

*

Σειρὰ Ἐκδόσεων τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομησεως. Ἀριθ. 35. Γεωργίου Τ. Κόλια: Ἱστορικὴ Γεωγραφία τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου.

Ἡ καινούργια αὐτὴ ἔκδοσις τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομησεως εἶναι μιὰ σπουδαία συμβολὴ στὴ θεωρητικὴν ὑπόπτωσιν τῆς ὅλης μελέτης ποὺ γίνεται γύρω ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀνοικοδομησεως. Ἐδῶ, ἡ γεωγραφία—καὶ μάλιστα μιὰ γεωγραφία ποὺ δὲν μελετᾶ μόνον ὅτι σχετίζεται μὲ τὴν ἑδαφικὴν διαμόρφωσιν ἀλλὰ κάνει τὴν γνωριμία ὅλης τῆς ζωῆς ποὺ κινεῖται πάνω στὸν χώρο ποὺ μελετᾶ—ἐδῶ λοιπὸν ἡ γεωγραφία ζυμώνεται μαζὶ μὲ τὴν ἱστορίαν, γιὰ ν' ἀνταποκριθῇ στὸν παραπάνω προορισμὸν της, νὰ γίνῃ γνωριμία ζωῆς. Σὺμφωνα μ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν, τὸ βιβλίον ἐξετάζει τὸν ἑλληνικὸν χώρο ἀπὸ τρεῖς κύριες ἀπόψεις (ἀποικιστικὴν, πολιτικὴν, οικονομικὴν) καὶ διαιρεῖται σὲ τρία ἀντίστοιχα τμήματα (Α' Ἐποικισμός, Β' Πολιτικὴ Γεωγραφία, Γ' Οἰκονομικὴ Γεωγραφία), ποὺ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἀποτελεῖ καὶ ἀπὸ μιὰ ἱστορικὴν ἔρευνα ποὺ ἀνατρέχει στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἀκολουθεῖ ὅλη τὴ διαδρομὴ της.

Τὸ βιβλίον συνοδεύεται καὶ ἀπὸ πολλοὺς παραστατικούς χάρτας, εἶναι δὲ καὶ σὲ ἔκτασι οσβαστό (350 σελίδες περίπου). Ν. Β.

*

Βιβλιοθήκη Ἀποστολικῆς Διακονίας: 1. Ἀπολογητικὰ τῶν Πατέρων τῶν πέντε πρώτων αἰώνων, κατ' ἐπιλογὴν Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀκαδημαϊκοῦ. — Διαλεχτὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἔργα τῶν Πατέρων, στὴ γλῶσσα τοῦ πραιτοτύπου, ταξινομημένα κατὰ θέματα καὶ μὲ παραπομπὴν εἰς τὴν Πατρολογία. 2. Θρησκεία καὶ Διακονία, ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κορινθίας Μιχαήλ. Μελέτη μὲ τὰ ἀκόλουθα κεφάλαια: Θρησκεία καὶ διακονία. Ἀποκάλυψις Θεοῦ. Τί ἔστιν δοκεῖ περὶ

τοῦ Χριστοῦ; Ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ μέλη της. Πίστις καὶ Λόγος. Θρησκεία καὶ Ἐπιστήμη. Ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Φιλίπων καὶ Νεαπόλεως Χρυσοστόμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπογραμμὸς ἠθικοῦ βίου. Ἐξετάζεται ἡ ἀρετὴ, ὅπως ὑποδειγματικὰ παρουσιάζεται στὴν ἀνθρώπινη πλευρὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. 4 Mgr. Tihamer Toth, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, Χριστιανικὴ πίστις καὶ Ἐπιστήμη. Κατὰ μετάφρασιν Ἰω. Παναγιωτίδου, καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. 5. Ἀρχιμ. Ἰβρίτου Τίτου Ἐμμ. Μαθαϊάκη. Ὁ Ἰερὸς ἀπέναντι τῶν ἐργατῶν.

*

Ἐκθεσις τῶν πεπραγμένων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1 Ἀπριλίου 1947-31 Μαρτίου 1948).

*

Δημητρίου Ι. Μακκριώτη, ὁ/ρος Ν.: Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ σύγχρονος σκέψις.

*

Ἰω. Γ. Τιμαγένη, Π. Θ. Δ) τοῦ τῆς Δέσυχης Ἐργαζομένου παιδιοῦ Πειραιῶς: Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐργαζόμενον παιδί.

*

Alexis Carrel, Ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ ἄγνωστος. Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις Νάσου Α. Τζάρτζανου. Ἐκδόσεις Κ. Κακουλίδη.—Τὸ γνωστὸ βαρυσήμαντο ἔργο, μεταφρασμένο δόκλῃρα.

*

Jaques Maritain: Χριστιανισμὸς καὶ Δημοκρατία. Μετάφρασις Η. Π. Δημητρά. Ἐκδόσεις Κ. Κακουλίδη.—Μελέτη τοῦ μεγάλου Γάλλου φιλοσόφου γιὰ τὴν ἀληθινὴ ἔννοια τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τῆ σκοπιά τοῦ Χριστιανισμοῦ.

*

Saint Laurent: Πῶς νὰ γίνῃς χαλὺ ὁ ὀρθὸς χαρακτῆρας. Ἐκδόσεις Κ. Κακουλίδη.

*

Georgette J. J. Bernard: Ἡ μέθοδος Μοντεσσόρι. Μετάφρασις Περ. Κόλλα. Ἐκδόσεις Κ. Κακουλίδη.

*

Η.Γ. Φαρμακοπούλου: Κριτικὴ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἐκδόσεις «Ἄετος», Α. Ε. Πολυμέλιδη μελέτη, πού, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ ἴδια, «ἐρευνᾷ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος».

*

Ἄντ. Κατσηγαποστόλου, δημοσιογράφου: Αἰμαντικά τεχνάει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην.

Γρηγορίου Δ. Παπαδημητρίου (Ὁλυμπίου). Ἡ χρυσὴ βίβλος τῆς νεότητος.

*

Σῶ του Γ. Κουντουριώτου, καθηγητοῦ, τ. Διευθυντοῦ Ἐκκλησιαστικῆς Γεωργικῆς Σχολῆς Πάρου. Ἰσρα. Γεωγραφία ἢ Γεωγραφία τῆς Παλαιστίνης. Ἐκδοτ. οἶκος Σ. Συνοδιοῦ.

*

The Idea of Nature By R. G. Collingwood

Ὁ R. G. Collingwood, φιλόσοφος καὶ ιστορικός, στὸ βιβλίο του αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ μιὰ εἰκόνα τῆς περὶ φύσεως φιλοσοφίας ἐξετάζοντας τὴν φιλοσοφία αὐτὴ ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς.

Τὴν ὅλην ἐργασία ὁ σ. χωρίζει εἰς τρία μέρη ἐξετάζοντας ἀπὸ πρῶτο τὴν Ἑλληνικὴ Κοσμολογία, ἀπὸ δεύτερο τίς περὶ φύσεως ἀντιλήψεις τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἀπὸ τρίτο τίς σύγχρονες ἀντιλήψεις γι' αὐτὸ τὸ θέμα.

Ἀπὸ τοὺς Ἴωνας φιλοσόφους μέχρι τοῦ Bergson, ὁ σ. δίνει μιὰ χρήσιμη καὶ κατατοπιστικὴ περιγραφή τῶν σχετικῶν φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων περὶ τῆς φύσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΛΠΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Ἀγαπηταί «Ἀκτίνες».

Ἐὰν ἐκπαιδευτικὸς κι' ἐγὼ δὲν ἔχω παρὰ νὰ προσυπογράψω στίς εὐχάριστες διαπιστώσεις πού περιεῖχε τὸ τελευταίον τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων», γιὰ τὸ γοργὸ βᾶδισμα τῆς νέας γενεᾶς στὸ χριστιανικὸ φῶς. Εἶναι πραγματικὰ ὀάσεις ὁσοῦν ἐστέ κι' εὐχάριστες, μέσα στὴν ξηρασία πού μαστίζει τίς ἀνθρώπινες κοινωνίες. Ἡ χριστιανικὴ ἐπίδρασις στὸ χαρακτῆρα τῆς νεότητος εἶναι φανερὴ. «Αὐτὰ τὰ παιδιά εἶναι ἄρωμα μέσα στὴν κοινωνία μας» μοῦ λέγει συχνὰ ἕνας καλὸς συνάδελφος. Ἡ ἀνθσις αὐτῆ τοῦ νεοχριστιανικοῦ κινήματος, πού ἀπὸ χρόνια τώρα συντελεῖται στίς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων, βρῖσκει πλέον τὴν ἐμπρακτικὴ καὶ ἀγνή ἐκδήλωσι τοῦ σὰ ἑλληνικὰ νιάτα, εἰς τέτοιο βαθμὸ ὥστε εἶναι ὑποχρεωμένος ὁ καθένας νὰ τὴν προσέξῃ καὶ νὰ τὴν σεβασθῇ.

Κι' ἐκεῖνο πού ἰδιαίτερα ἤθελα νὰ σημειώσω εἶναι, ὅτι τὸν τόνον τὸν δίδει βέβαια ἡ πρωτεύουσα μὲ τὰ ἔντυπά της, ἀλλὰ τὸν φέρνουν καὶ τὸν διαλαλοῦν στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία κι' οἱ πρόην μαθηταί μας πού ὡς φοιτηταί ἦ καὶ νεαροὶ ἐπιστήμονες γυρίζουν στὴν πατρίδα τους. Πόσο τοὺς χαίρομασται καὶ τοὺς καμαρώνομαι! Δὲν μοιάζουν οἱ νεαροὶ αὐτοὶ «ἀκαδημαϊκοὶ πολίτες» μὲ τὴν πλειονότητα τῶν παλαιῶν συνα-

δέλφων των πού γύριζαν ἀπό τήν Ἀθήνα στήν πατρίδα των γιά νά παρουσιάσουν στούς νέους τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς κωμοπόλεως τήν κενότητα πού τοὺς ἐμάστιζε— ἀν ἢ καί πράγματα πού μύριζαν ἀρχαιολογία... φέμα, διαστροφή τῆς ἀληθείας, ἴσως δέ καί βρωμιά— ἀλλά ἔρχονται νά δείξουν τό γερό καί καθαρό καί δημιουργικό πού ἔχει ἡ πνευματική πρωτεύουσα. Καί δὲν τό δείχνουν αὐτό μόνον στά λόγια, ἀλλά τό παρουσιάζουν στήν πράξι καί τό ἐκδηλώνουν σέ κάθε ἐπαφῆ των μέ τά νιάτα τῆς ἐπαρχίας, εἰς τρόπον ὅστω νά σκορπίζουν παντοῦ τῆ χαρά καί τήν αἰσιοδοξία. Διοργανώνουν γιορτές, ἐκδρομές μέ χριστιανικό τόνο, χριστιανικές συγκεντρώσεις κ. λ. π. Ζηλεύουμε πραγματικά τοὺς σημερινούς νέους πού ἀναπτύσσονται καί διαμορφώνονται μέσα σέ μιά τέτοια πνευματική καί ἀνώτερη ἀτμόσφαιρα, ἡ ὁποία ἀποπνέει τῆ μυρωδιά τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς καί τῆς εὐτυχίας πού δίδει στόν καθένα ἡ συναίσθησις τοῦ ἐργάτου τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας. Θά πῆ ἴσως κανεῖς, ὅτι οἱ νέοι αὐτοί δὲν εἶναι οἱ περισσότερο. Δὲν ἔχει σημασία ὅμως τόσον ὁ ἀριθμός, ὅσον τό ποιόν τῶν ἰδεολογίων νέων πού φλογίζονται ἀπό τόν πόθο τῆς δημιουργίας. Ἄρκει νά σκεφθῆ κανεῖς τί μπορεί νά κατορθώσῃ ἡ πνοή τῶν νέων αὐτῶν μέσα στήν κοινωνία.

Χρειάζεται βέβαια ἀκόμη δουλειά καί ἀγῶνες καί θυσιᾶς καί ἰδρωτᾶς. Ἀλλά τό ἕδαφος εἶναι ἀρκετά ξεκαθαρισμένο ἀπό πολλά ἀγκάθια. Προηγήθησαν ἄλλοι στό ξεκαθάρισμα αὐτό καί πολλοί ἀγωνίζονται καί προσφέρουν τό πᾶν στόν ἔνδοξον αὐτόν ἀγῶνα. Καί, σκέπτομαι, ὑπάρχει τιμωτέρος καί εὐγενέστερος ἀγῶνας καί προσπάθεια καί ἐργασία ἀπό αὐτήν, προκειμένου νά ἰδοῦμε τήν Ἑλλάδα πρωτόπορον εἰς τήν πνευματική ἀναγέννησι; Κοντά στήν ἐσωσχολική ἐργασία πού κάνουν οἱ ἐκπαιδευτικοί μας εἶναι εὐχάριστον, ὅτι δουλεύουν—δομο μοροῦν—καί ἐξωσχολικῶς διά τήν νέαν γενεάν. Κατενόηθη πλέον ἡ ἀξία τοῦ χριστιανικοῦ χαρακτήρος. Ἔτσι αἱ δύο αὐταί παράλληλοι ἐργασίαι, πού συντελοῦν στήν ἐλοκληρωτική μάρφωσι τοῦ παιδιοῦ, μᾶς ὑπόσχονται πολλὰ καί πρέπει ἡ πραγματικότης αὐτῆ νά μᾶς ἐνθουσιάζῃ καί—νὰ μᾶς διδῇ κέρφι γιά περισσότερη δουλειά.

Μέ πολλήν ἀγάπην
I. N. ΧΑΡΑΡΙΣ
Καθηγητῆς Γυμνασίου

ΚΑΙ ΕΝΑΣ ΑΚΟΜΗ

(Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ὁτρατιώτου)

Κάπου εἰς τήν Μακεδονίαν
Σ. Τ. Γ...

Ὁ κ. Σπ. μοῦ δίδει τακτικά καί διαδίδῃ τά χριστιανικά περιοδικά σας. Δὲν μπορεί κανεῖς νά δῇ τόν Χριστό μέσα στίς ἀνταξίας αἰθουσῶν τῶν ἀθηναϊκῶν σπιτιῶν, μέσα στίς πολυθρόνας καί γεμάτες ἀπό ζωηρά νιάρτα πανεπιστημιακῆς αἰθουσῆς, μέσα στήν ἠσυχη ἀτμόσφαιρα τοῦ ἰδιω-

τικοῦ μελετητηριοῦ, ἴσως, δὲν μπορεί κανεῖς νά δῇ τόν Χριστό, ὅπως θά τόν δῇ ἐδῶ πάντω στό μέτωπο. Πρέπει κανεῖς νά παύσῃ ἀπό τό ὄρομο τοῦ πόνου, τήν πύλη τῆς ὀδύνης, τῆς μεγάλης ὀδύνης, γιά νά φτάσῃ στό Χριστό. Πέρασα ἀπό τόν τραγικό αὐτό ὄρομο. Διάβηκα κάτω ἀπό τήν τρομερή πύλη. Καί μέσα στά πηχτά σκοτάδια τῆς ἀπόγνωσης, τῆς καταθλιψῆς τῆς συντριβῆς, ἔαφνικά τά κουρασμένα μάτια μου διέκριναν ἕνα γλυκό, παρήγορο φῶς.

«... Ἐκεῖ πᾶν» σέ ἀπόκριμα βουναί, σέ ἐρημίες, ἔκει πού ὁ ἄνθρωπος νοιώθει ἀληθινά μόνος, ἔκει φαίνεται ὁ Θεός. Τόν αἰσθάνεσαι ἔτοιμο νά σέ βοηθήσῃ στίς ἀφάνταστες δυσκολίας πού βρίσκεις στόν ἀγῶνα σου, νά συντρυφεύσῃ τοὺς μόνους νά ὑπερασπισθῆ τοὺς ἀδικημένους...

... Μεταδόστε μέ φανατισμό τόν Χριστό καί στούς ἄλλους συναδέλφους, τῆς Νομικῆς καί τῶν ἄλλων Σχολῶν. Κηρύξτε τόν Χριστό, μέσα στό φοιτητικό σας κύκλο. Νά ἔνας ἀγῶνας γιά ὅς τούς μετόπισθεν.

Φωνάζτε τοὺς σκουνητῆς τους, ἐπληθεστε τους. Πίστα τους νά προσηυχηθῶν μέ πάθος, καί μέ ὁρμή, μέ δύναμη, μέ συντριβῆ, μέ ἐπιμονή...

T. X.
Φοιτητῆς Νομικῆς.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἔστειλαν περὶ ἡ στίχους εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου μας Γ. Βερίτη εὐχαριστοῦμεν θερμότερα. Ὅτι εἰς τό παρόν τεῦχος καί ἡ καί εἰς τήν φοιτητικὴν στήλην ὡς μνημόσυνον δημοσιεῖται, ἐκφράζει, δὲν ἀφβιλλομεν, καί τό ἴδικα τῶν αἰσθήματα.—I. Γ. Δικηγόρου καί Φοιτητῆν τῆς Χ.Φ.Ε. Ἐν τ.α.θ.β. «Ὅρθαι οἱ παρατηρήσεις σας καί τοῦ καλῶ ἔκτιστε πού μᾶς ἀνακοινώσατε τὰς σκέψεις σας. Ἄν ἔξευραν ὅμως οἱ ἀνογῶσται τῶν Ἀκτιῶν, μέ ἥσας δυσχερεῖς παλαίαιες καί μέ πόσον ὀλίγα μέσα ἐπιτυγχάνεται ἡ πνευματική δημιουργία πού ἐμφανίζεται εἰς τό περιοδικόν τοῦτο θά ἐξεπλήττοντο δι' ὅτι κατορθώνεται νά περιλαμβάνεται καί ὄχι δι' ὅτι δὲν περιλαμβάνεται ἀκόμη εἰς τήν ὕλην τῶν Ἀκτιῶν. Ὑπομονή, λοιπόν, καί ὅλα θά γίνωνται—κ. Κ. ὄστ. Γ. ν. τ. Ἐν τ.α.θ.β. Μᾶς συνεκίνησεν ἡ συμεργασία σας. Ἐλπίζομεν δι' ἀπό τήν δοκιμασίαν σας θά ἀντλήσεται νῆας δυνάμεις διά τήν ζωὴν σας ὅσον καί διά τήν τέχνην. Προσπαθήτε νά δώσατε ὑποβολήν» εἰς τοὺς στίχους σας. Εἶναι παρὰ πολὺ γυμνοὶ ἀπὸ ποιητικῆν συγκίνησιν. Νὰ μᾶς ἐναγοράμετε καί πρὸ παντός: Μὴν ἐκχνάτε ἔδαν ἄσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι».—κ. Κ. ὄστ. Β. ο. λ. Ἐν τ.α.θ.β.α. Τὰ τραγεῦδία σας ἔχουν ἀρκετά καλά στοιχεία. Πέραστε ἀπὸ τὰ γραφεῖα μας, Γρίτην ἡ Πέμπτην 7-8 μ. —κ. Χ. Μ. Ἐν τ.α.θ.β.α. Ὅλα αὐτὰ τά περὶ ὀγμνισμοῦ κ. τ. λ., διαφημιζόμενα μάλιστα ἀπὸ τὸν τόπον, εἶναι, ἀπλοῦστατα, συμπτήματα καί φυσικαί ἐξελίξεις ἑνὸς ἄλλου ὀγμνισμοῦ, μίαν γυμνότητος πού προὔπηρξ: τῆς πνευματικῆς. Ὁ Πρωταντέλλο ἔχει γράφει ἕνα δράμα: «Νὰ ντύσομε τοὺς γυμνοὺς». Δὲν νομίζετε ὅτι αἱ θέσεις αὐταὶ λέξεις ἐκφράζουσαν κῆπος τῆν σημερινὴν πραγματικότητα, ἀλλά καί τήν φύσιν τῆς ἀποστολῆς τῶν χριστιανῶν; Ἐνα ροῦχο περιμένει, ἰκετεύει, ἐλπίζει αὐτῆ ἡ πορευμένη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ 1943, αὐτῆ ἡ ψυχὴ πού κωάει τόσο... —κ. Γ. Β. α. κ. Ἰ. ὠ. ἀ. ν. ν. α. Ἀσφαλῶς τῆς πείρας των εἰς τήν τεχνικὴν τοῦ στίχου πρέπει νά ἐπιφεληθῆτε. Ἄλλως, ἐξ ἀπόψεως «περιχομένου» δηλαδῆ, οἱ διάφοροι «μεγάλοι ποιηταί» πού ἀναφέρετε μᾶς

είναι ἀδιόφοροι. Κάτι περισσότερον ἐπιζητῶμαι μέσα εἰς τὸ χάος τὸ πνευματικὸν πῶς κυριαρχεῖ τῆς προαγωγῆς των. Τὸ χιλιόδρομον ποῦ ἐσεῖλατε μένει εἰς τὴν ἀδιόριστον σας. Προσέχετε καὶ τὴν ὀρθογραφίαν. — κ. Στ. Ἀρ. Γερασιὰ Πολὺ ζωνταῖα συναισθητὰ Καποὶα «Βερμπολισμός» ὄμως εἰς τοὺς στίχους σας ὡς ζητῶμαι. Γιατί τὸση «φιλολογία» καὶ μάλιστα ἀπὸ περιζωτῶν; Ἐχετε ἰκανότητος καὶ πρέπει νὰ τὸς ἀξιοποιήσατε. Διαβάσατε, ἐργασθῆτε καὶ ζαναγραφίστε μὸς. — κ. Γ. Φωτ. Ν. Μαρμαρὰ Ἐληφθσαν. Εὐχαριστοῦμαι. Ἡ ἐπιστολὴ σας ἐδόθη εἰς τὸν συνηγορῶντα μας. — δ. Γ. Μυτ. Σπάρτην Μη βιαζεσθε νὰ ἴδῃτε δημοσιευμένη τὴν ἐργασίαν σας. Πρέπει να σὰς γίνῃ συνειδησίς διὲ ἡ χριστιανικὴ τέχνη εἶναι ὀποθεῖς ἀγῶνος πνευματικῶ Διαβάσατε, λοιπόν, νεο-ελληνικὴν χριστιανικὴν ποίησιν. Ἐργασθῆτε εἰς τὴν διάδοσιν καὶ πραγμάτωσιν τῆς χριστιανικῆς Ἀληθείας. Καὶ ποιημέντες Διακρίνοντες εἰς τοὺς στίχους σας ἰκανότητας οἱ ὅτι οἱ μὰς δίδουν ἑλπίδας. — κ. Κλ. Κουλ. Ἀμφί κλειαν. Ἐργασθῆτε. Ἀποφεύγετε τὰ μακροστίχα, «περιγραφικὰ» ποιήματα. Κυττοῦτε τὸν μέσος σας κομῶν καὶ προσπαθήσατε να τὸν ἀποδώσατε ἄλλα, εἰλικρινῶς, μὲ νύναμιν. Ἐλπίζομεν εἶσι να δώσατε ἀργότερα κατὰ κολῶ. Ἰδιαίτερα βγαλεῖτε ἀπὸ τοὺς στίχους σας τὸν «Βερμπολισμόν» — κ. Στ. Ροζ. Ἐνταῦθα. Ἡ συνεργασία σας πολὺ κολλῆ. Περάσατε ἀπὸ τὴν γραφεῖα μὸς, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ. — κ. Δ. Ρουμ. Ἐνταῦθα. Εὐδοκίεθε ἀόμην εἰς τὴν ὄρχην. Διαβάσατε νεο-ελληνικὴν χριστιανικὴν ποίησιν. Ἐχετε ἰκανότητας, οἱ ὅτι οἱ, ὄμως, πρέπει νὰ ἀριμάρουσι οἰαῖ οἰαῖ. — στρ. Ν. Χρόν. Στ. Γ. 913. Ἐλπίζομεν νὰ δημοσιευθῇ προσεχῶς κατὰ ἀπὸ τὴν τελευταίαν παραγωγὴν σας. — κ. Δ. η. Παλ. Κόπρον Ἐληφθῆ Εὐχαριστοῦμαι. — κ. Ἀλ. Χατζ. Θεσζυλίκην διὰ τὴν Βιβλίον σας θὲ δημοσιευθῇ προσεχῶς κατεκρινὸν σημασίαν. — στρ. Γ. Μπαλ. Στ. Γ. 902 β. Εὐχόμεθ' ἡ «καινούργια ζωὴ» νὰ εἶναι ἀνετηρία νεὸς περιόδου καὶ εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν τέχνην σας. Μὲ μὲρ καὶ διορθώσεις θὰ δημοσιευθῇ προσεχῶς, ἐλπίζομεν. — Καν. Νατ. Μακρ. Θεσσαλονικίην. Τὸ σῆληγμα σας «Ἀδελφὴ Κατερίνη» ὡς ἐμφανίζει μὲ ἀξιολόγους ἀφηγηματικὰς ἰκανότητας. Νομίζομεν δὲ ἔχετε χρὸς να ἀσχοληθῆτε συστηματικὰ μὲ τὸν πεζὸν λόγον. Ἐκτὸς βέβαια, ἂν γράφατε, ἐπὶ πλεόν, καὶ στίχους. Ἄλλα δι' ὅλα οὗτὰ, καθὼς καὶ διὰ τὰς δυσκολίας ποῦ συναντῆτε εἰς τὸ γράφειν σας, «περιμένομεν μίαν ἐπιστολὴν ποῦ νὰ μὰς διαφωτίσῃ». Ἐτοί καὶ θὰ ἡμπαρέσαμεν ὁραλότερα να σὰς καθοδηγήσωμεν. Γράψτε μὰς, ἂν θελετε, καὶ τὴν διέθυνοιον σας, καθὼς καὶ τὸ ὀματεπώνυμόν σας (ἢ δὲν εἶναι ψευδώνυμόν τοῦ «Μακρ.»). Ἡ καθυμέριος ἀδελφία εἰς τὴν παραδρομὴν διὰ τὴν ὅτι οἱ καὶ ληπομέθα. — κ. Π. Ρογκ. Γυθελίον. Σύμφωνοι ἔχετε ὄμ' ὄμην τὸ «Χριστιανισμός» καὶ πολιτικῆ; — κ. Δ. Γεωργ. Ἀντιγόνος. Μεσολογγί. Ἐν διαφέρουσαι εἰς ἀφῆεις σας. Βιβλία, πολλὰ μένουσι ἀκόμη να διορθωθῶν. Ἄλλ' ἂν ὅλα ἦσαν «εὐ καὶ καλῶς», τί θὰ ἔμεναν τότε διὰ τὸν ἴδιον μας ἀγῶνα; — κ. Σπ. Δημ. Ἀργος. Χρειαζέταται πολλὴ προσπάθεια ἀκούη. Ἡ τέχνη, καὶ μάλιστα ἡ χριστιανικὴ, εἶναι ὀποθεῖς ἀγῶνος δημοτικῆ καὶ καθορθοῦσα συμφέρονται εἰς τοὺς στίχους σας. Προσέξτε τὴν ὀρθογραφίαν, τὴν τεχνικὴν. Διατί

τ' ὄσος «Βερμπολισμός»; — στρ. Ν. Ἰκ. Μπ. Σ. Τ. Γ. 902 β. Τὸ «Στὸ ξαγῶνο» ἐμφανίζει ἀισθητὴν πρόδον ὡς πρὸς τὰ παλαιότερα. Συνεχίσατε τὸν καλὸν ἄλλα καὶ δισκοκλὸν ἀγῶνα τῆς χριστιανικῆς ζωογραφίας. Εἰμεθα βέβαιοι διὲ θὰ δώσατε σύντομα κατὰ κολῶν. Πρὸ πάντως ἀποφεύγετε τὸ «κέρημα». Περιμένομεν νεώτερα. — κ. Π. Μπακ. Ἐνταῦθα. Ἡ «Μεγὰλη Παρασκευὴ» ἐφθασεν ἀγὰ. — κ. Ἰω. Καρ., Π. Κρ. κ. λ. π. Λορίαν. Ἐληφθῆ. Συγχαρητήρια διὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας διὰ μίαν χριστιανικὴν ἐργασίαν. Ἡ δημοσιεύσις, ὄμως, τῆς ἐπιστολῆς σας εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν καθιερωμένον ἦρη ρυθμὸν τοῦ περιοδικοῦ — Καν. Π. Μπαλ. Πατρὰς. Μὲ χαρὰν ἐδιοβάσαμεν τὸσον τὴν ἐπιστολὴν σας ὅσον καὶ τὰς «ἐν πεζῶ» σκεψίς σας. Περιμένομεν τὴν συνέχειαν καὶ εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν ζωὴν. Τὰ ποιήματα σας κεοδίζομεν τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. — κ. Ἐμ. Ἰραν. Ἐνταῦθα. Συνεχίσατε. Ἀπὸ τὸ ποιημὰ σας ἐλπίζομεν νὰ δημοσιευθῇ ἀπόσπασμα. Περάσατε ἀπὸ τὴν γραφεῖα μὸς, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ. — στρ. Γ. Ρουμ. κ. β. Στ. Γ. 902. Κάτω «δημοσιογραφικὸ» τὸ «Χωρὶς θιμέλια». Ὄπωσθησατε, ἔχετε ἀνετας λογοτεχνικὰς. Δὲν χρειαζέταται, ὄμως, νὰ ἀζετε. Ἡ τέχνη, διὰ να εἶναι ἀκριβῶς «τέχνη» διὰ να εἶναι εἰσηθητικὴ καὶ πνευματικὴ «συκίνησις» καὶ ὄχι ἀπλῆ «ἐπιθεσις διανοημάτων» ἢ ρεπορτάζ, ἀπαιτεῖ κάποιαν περισυλλογὴν, κάποια καταστάλαγμα. Δοκιμάσατε καὶ πόλιν. Καὶ προσέξτε εἰ «ἠρωές σας» νὰ εἶναι περισσότερον ἠρωές, χριστιανισμὸν καὶ τοῦτον ἠρωϊκῶς χρειαζόμεθα! — κ. Χ. Πέτρ. Ἐνταῦθα. Ἐφθασαν ἀγὰ διὰ τὸ τεύχος τοῦ Πάσσα. — κ. Στ. Ἐπιτ. Χαλκίδος. Ἐβάσατε νεοελληνικὴν χριστιανικὴν ποίησιν. Ἀσκηθεῖτε καὶ εἰς τὴν μετρικὴν. Τραγουδοῦσα μὲ ἀπλότητα τὸ «καθημερινὸν» γεγονότα τοῦ χριστιανικοῦ σας ἀγῶνος. Ἀποφύγετε τὰ πολλὰ «κόμβωλα». Προσδίδουσι ἀσχημον εἰς τὴν ἔκφρασιν. Ὁ χριστιανὸς ποιητὴς εἶναι χρειαζέταται «συμβολῶν». Τὸ «συμβολὸν» του, ἔνα καὶ μόνον, εἶναι αὐτό: Ὁ Σταυρός. Ἄλλ' ὁ σταυρὸς εἶναι ὑποθεσις κατ' ἐξοχὴν ρεαλιστικῆ. Εἶναι τοποθετημένος ἀκριβῶς εἰς τὴν κορυφὴν, εἰς τὸ κέντρον τοῦ καθημερινοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν θιμελίωσιν χριστιανικῆς πραγματικότητος. — κ. Καρ. Κατ. καὶ Κ. Γιάν. Μορῶρη. Ἐνταῦθα. Πολὺ καλὸν τὸ ποιημὰ σας. Περάσατε ἀπὸ τὴν γραφεῖα μὸς, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ. — Ἰωνάν. Ἐνταῦθα. Ἡ προσωπικότης τοῦ Stefan Zweig θὰ μὰς ἀσχοληθῆσῃ κοπετε. Ἰδιαίτερα ἡ αὐτοκτονία του, ἐν συναρτήσῃ καὶ μὲ ἀνάλυσιν «διαβήματα» ἰδικῶν μας λογοτεχνικῶν, οὐκ εἶναι ποῦ ὀδηγεῖ τοὺς «πιστοῦς» τῆς μὲ χωρὶς Πλατίν, χωρὶς ἐλπίδα, χωρὶς διέξοδον ἀντιλήψις τῆς ζωῆς. Τότε ἡ ζωὴ καταντῶν πράγματι «ἀπονενομημένη» καὶ ἡ μόνη λύσις εἶναι αὐτὸ τὸ τραγικὸν «ἀπονενομημένον» διάβημα — Θ. Β. Α. καὶ Α. Π. Γ. φοιτητὰς Θεσσαλονικίην. Δὲν κομίζετε γλαυκὰ εἰς Ἀθήνας. Καθε δαλλο! Ἄλλὰ ἔπρεπε να μὰς γράφατε τὰ ὀνόματα σας, ἔτω καὶ ἂν δὲν ἐπὸκειται να δημοσιευθῶν. — δ. Ἐ. ὄμ. Τρ. Ἰστανίαν, κ. Μαν. Βαρλ. Κλήμα-Σκοπέλου, κ. Γ. Δελ. Ἐνταῦθα. Συνδρομαί σας τοῦ 1943 ἐληφθσαν καὶ εὐχαριστοῦμαι. — Νασὶτην Π. Α. Δ. Π. Α. Δ. Ἡ μεταβολὴ τῆς διευθύνσεως σας ἔγινε. — κ. Κ. Μαυρ. Ἐνταῦθα. Ἡ διορθωσις τοῦ ὀνοματεπωνύμου ἔγινε.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023 — Θεσσαλονικίης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Τσαμαθοῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67. — Ὑψίσθνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Ποικίλης 5 Ἀθήναι. — Ἐτησίαν συνδρομὴ ὄρχ. 15.000, ἐξωτερικὸν ὄρχ. 3. — Προτὸς τυπογραφίου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιευμένα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τυπ. «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α. Ε. (Τεχνικὴ Διεύθυνσις Ι. Μ. Σκαζίκης).